

ISSN 0235-0351

3-4/1993

*Eesti Vabariigi Rahvaraamatukogu seadus,
Rahvusraamatukogu — 75,
Vabariigi President Eesti Rahvusraamatukogu
avamisel 11. septembril 1993,
Aili Aareleid Eesti kultuurist euroopalikus
muutustekarussellis,
Toomas Paul Eesti piibliteksti redigeerimisest
19. sajandil,
puuetega inimeste teenindamisest jm*

Eesti Rahvusraamatukogu
Eesti Raamatukoguhoidjate
Ühing

3/4 1993

Toimetuse kolleegium: A. Nuut,
R. Olevsoo, E. Rannap, K. Tammaru,
U. Tõnnov, T. Valm, A. Valmas

Tegevtoimetaja/Editor Ene Riet
Toimetaja Maire Liivamets
Keeletoimetaja Tiina Vilberg
Tehniline toimetaja Indrek Hein
Mirjam Jürna
Kaanefoto Teet Malsroos

Address/Address:
EE 0100 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
"Raamatukogu" toimetus
tel. 45 91 28
fax 372+2/453334
372+6/311410

Hea Lugeja,

kindlasti nõustud minuga, et raamatukogu kui kultuuri-, hariduse- ja infolevikeskust peab toetama ning kindlustama riik. Rahvaraamatukogude töö on määratletud rahvaraamatukogu seadusega, mille 1993. aastal täiendatud ja parandatud variandi avaldame Kultuuri- ja Haridusministeeriumi nõuniku Tiiu Valmi kommentaaridega.

Raamatukogudesse ei tohi ühiskond suhtuda ükskõikselt ning loota vaid kohusetundlike raamatukoguhoidjate teoatahetele ja fanatismile. Raamatukogusid peab aitama ka rahaliselt. Midagi pole parata, tõsiasi tuleb selgelt välja öelda. 1993. aasta on Eesti raamatukogudele olnud raske, raha ei jätku isegi uue kirjanduse muretsemiseks, aga raamatukogu lugejate arv suureneb pidevalt.

Ajaks, mil meie ajakiri ilmub, on 1994. aasta riigieelarve juba kinnitatud. Riigikogus eelarve arutamisel tegi kultuurikomisjoni esimees Sulev Alajõe ettepaneku jagada olemasolevat vajavat väiksem raha tähtsuse järjekorras ja arvas: "Põhjamaades on kultuurikeskusteks valdavalt raamatukogud. Üks võimalik tee ongi oluliselt parandada raamatukogude tööd..." Kas see toetusehõnguline mõte ka laiemat kõlapinda leiab, on teadmata. Meie igapäevatöö kinnitab meie tähtsust. Õeldus leidub igatahes mõtlemisainet meile kõigile.

Et raamatukogu on oluline kultuurikeskus, näitab selgelt Rahvusraamatukogu pidevalt avarduv vaimueluline potentsiaal. Suurt tähelepanu äratas mõistagi uue hoone pidulik avamine, kuhu kutsuti enamus meie vaimu- ja majanduseliiti. Küllap suur osa kokkutulnuist leiab tee siia ka hiljem. Eesti Rahvusraamatukogu tähistab 21. detsembril 75. aastapäeva. Üle 30 aasta kandis ta auväärse lauluisa F.R. Kreutzwaldi nime. 26. detsembril möödub rahvuslikule liikumisele teed näidanud eesti kirjaniku sünnist 190 aastat. Ka Rahvusraamatukogu on rasketele aegadele vaatamata ikka ja alati vaimu teeninud.

Piirkondlikeks kultuurikeskusteks on kujunenud või kujunemas ka teised raamatukogud, ometi riputaksid paljud vallad rahapuudusel tabalukud esmajoonel raamatukogu uksele. Riik on andnud neile selleks võimaluse, sest raamatukogu ülalpidamise eest vastutab kohalik omavalitsus. Kaugelt ja kõrgelt vaadates tundub külaraamatukogu olevat ikka üsna tähtsusetu ja selle elu parem ja roosilisem tegelikust.

Loodame, et ka raamatukogudele saabub parem aeg. Seniks kõigile piiritut entusiasmi ja vastupidavust soovides

Ene Riet

SISUKORD

Mõtisklus seoses juubeliga	Vladimir Beekman	4
----------------------------	------------------	---

RAHVARAAMATUKOGU

Eesti Vabariigi rahvaraamatukogu seadus		5
Kommentaariid rahvaraamatukogu seadusele	Tiiu Valm	7
UNESCO rahvaraamatukogude manifest		9
Rahvaraamatukogu, leia oma tee!	K. Pajupuu	10
Alternatiiv rahvaraamatukogudele – lepingute sõlmimine (referaat)		11
Rootsi rahvaraamatukogude reorganiseerimine – katsed uut moodi juhtida (referaat)		12

LUGEJATEENINDUS

Puuetega inimeste raamatukogunduslik teenindamine Eestis	Priit Kasepalu	13
Heliraamatud USAs (referaat)		13
Rahvaraamatukogu – raamatukogu kõigile	Ilse Kenapea	14
Teenindus Tampere Linnaraamatukogu teatmeosakonnas	Sirkka Keskinen	15

“RAAMATUKOGU” KÜSIMUSTELE VASTAB

Maria Pedak-Kari		17
------------------	--	----

TERMINOLOOGIA

Terminoloogiatööst Eesti Rahvusraamatukogus	Ivi Piibeht	19
Terminoloogiakonverents Riias	Aile Möldre	21

RAHVUSRAAMATUKOGU

Vabariigi President Eesti Rahvusraamatukogu avamisel 11. septembril 1993		22
Gutenbergi galaktika lävel	Ene Paaver	23
Intervjuud ERRi avamispeo külalistega	Ene Riet	24
Eesti Rahvusraamatukogu välissuhete osakond	Viivi Verrev	25
Ikka rahvusbibliograafiast mõeldes	Anne Ainz	27
Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogunduse osakond	Anu Nuut	28
Audio-video osakond, mis see on?	Tõnis Riisalu	30
Teel välisvahetuselt väliskirjanduse komplekteerimisele	Lea Lumi	31
Kirjastamisest Eesti Rahvusraamatukogus	Kai Idarand	33
Reklaamiosakond Rahvusraamatukogus	Ene Paaver	33
Parlamenditeenistus Eric A. Johnsoni pilgu läbi		34
Näitustest Eesti Rahvusraamatukogus	Katrin Kivimaa	35

KULTUUR

Eesti kultuur euroopalikus muutustekarussellis	Aili Aarelaid	37
Lugeja muutuvus Eestis	Malle Järve	40
Välis-Eesti luuleraamat ja luuletajaskond 1945–1992	Indrek Tart	43
Eesti piibliteksti redigeerimisest XIX sajandil	Toomas Paul	46
Õppekirjandus Eesti Vabariigis 1918–1940	Priit Halberg	48

Esimesed raamatukoguhoidjad Viljandi Kultuurikolledžist	Maie Gross	50
Viljandi Kultuurikolledži raamatukogunduse eriala	Maie Gross,	
1992. ja 1993. aastal lõpetanute diplomitööd	Mati Muru	51
1993. aastal TPÜ raamatukogunduse ja		
bibliograafia eriala lõpetanute diplomitööd	Juli-Ann Siimpöeg	52
Raamatukoguhoidjate täiendõppe võimalustest 1994. aastal		54

SÕNUMID

Udo Ivask – 115	Fr. Puksov	58
Mälestame: Elsa-Kristiine Kudu		58
PEΣIOME		59
ZUSAMMENFASSUNGEN		60
SUMMARY		61

MÕTISKLUS SEOSSES JUUBELIGA

Rahvusraamatukogu juubel on kahtlemata rahvuskultuuri tähtsündmus. Küllap Eestis iseäranis, sest kui meie väikesearvulise rahva ajalootormides püsima jäämise üks peamisi tugisambaid on olnud oma kultuur, siis minu meelest on ühe selle tähtsama komponendina hinnatav nimelt raamatukultuur.

Juba sajand-poolteist tagasi asetus pea igas eesti kodus, igas vähegi edasipüüdlikus taluperes aukohale emakeelne kirjasõna, esialgu piibli ja ajalehe, edaspidi aga üha kindlamalt rahvaraamatu näol. Ilmselt pole liialdust väites, et noist võõra väe ja vaimu trotsimise aegadest sai alguse eestlase eriline, koguni pisut pühalik suhtumine raamatusse. Mõnelgi määral on sellesamaga seletatavad ka nõukogude odava raamatu ajastu hiidtiraažid, mida ju keegi ikkagi väevõimuga ära ostma ei sundinud. Muutunud ja kaasajastunud kujul on niisugune suhtumine raamatusse püsinud tänini, tõstes loodetavasti meie kõigi immuunsust kogu ärksat vaimu maandava nüüdisaegse massikultuuri suhtes.

Üldrahvalikust lugupidamisest raamatu vastu on mõndagi ammutanud ka meie raamatukogutraditsioon. Pikkadel ajalooperioodidel ei ole raamat Eestis olnud laiadele hulkadele hinnalt eriti kättesaadav, üldise jõukuseni on Maarjamaal ikka jäänud jupike maad. Sellises situatsioonis on hästi väljaarendatud raamatukoguvõrk ainus tõhus alternatiiv raamatuhuvi hääbumise vastu ning Eesti rahvaraamatukogude lugematu hulga raamatukoguhoidjate omakasupüüdnatuse tõttu oleme selles osas vaieldamatult ühel parimaist positsioonidest Euroopas, kui mitte maailmas. See on see kindel alus, millele toetub meie kõigi uhkus Rahvusraamatukogu.

Oluline osa mu enda parimaist lapsepõlvemäles-

tustest on seotud raamatukoguga. Toona, kolmekümnendate lõpupoole oli raamatuost meie peres pigem erandlik kui igapäevane sündmus. Lugemishuvi sellest mõistagi ei küsinud. Väljapääs oli avalikus raamatukogus. Kui palju õdusaid õhtutunde sai pärast kooli veedetud lambivalgel nende sõbralike seinte vahel, millise põnevusvärinaga leitud kataloogidest järjest uusi ahvatlevaid nimetusi ja autoreid. Ning kui seesuguse intensiivse lugemistöö tulemusena teise klassi lõpuks amendusid Nõmme linnaraamatukogu lasteosakonna kasinavõitu varud, lubas lahke raamatukoguproua otsida seniavastamatut täiskasvanute poole pealt, mõistagi pühaliku lubaduse vastu neid raamatuid eriliselt hoida ja isegi kooliõpilastele mitte näidata.

Usutavasti oli seesugusel "ebapedagoogilisel" käitumisel omajagu mõju minu isiksuse arengule, vähemalt selle kiirusele: Ja päris kindlasti aitas see kaasa eluaegse raamatuhuvi kinnistumisele.

Tänaseks on juba ilmselge, et kõik kunagised tehnokraatlikud ulmepildid tulevikuühiskonnast, kus raamat säilib ainult arhiivraamatukogus, tava suhtluses aga loovutab oma koha magnetmälule ja kuvarile, on osutunud pehmelt öeldes naaiivseks liialduseks. Äriiline raamatupidamine läheb muidugi tagasipöördumatult üle elektroonilisele instrumentariumile, säilitades üksnes ajaloolise päritolutunnusena raamatupidamise nime, aga kultuuri kandja, säilitaja ja arendajana ei kaota raamat ka kaugemas tulevikus oma tähtsust, sest ta ei kannu üksnes infot. Kiirmälga kustutav ja igal hetkel käepärast olev hamburger ei tõrju kunagi välja ei prantsuse, ei hiina ega ka lihtsat eesti talupojakööki. Vaimutoiduga pole lugu teisiti. Muide, eks ennustatud kunagi mängufilmi, siis televisiooni tulles ja täiustudes kadu ilukirjandusele, aga sellega on läinud niisamuti nagu kõigi teiste viimsepäevakuulutustega. Ei kao ka raamat.

Ei kao siis ka raamatukogu kui inimvaimu, inimkogemuse ja inimliku mälu varamu. Usun kindlalt, et tema osatähtsus ühiskonnas pigem kasvab. Ja talletagu meie juubilar nüüd ja edaspidi ka kuitahes suurel hulgal kõikvõimalikke tehnilisi salvestusi, filme, kassette, digitaalplaate või milliseid veel uusi ja tulevase infokandjaid, ikka ja alati jääb ta meile eeskätt raamatukoguks. Sest see vaim on teda algusest peale kandnud ja hoidnud.

Jääb üle soovida Rahvusraamatukogule lähiaastateks jõudsat kasvu ja arenemist. Lootkem vaid, et ta veel enne järgmist ümmargust juubelit oma tänasest uuest kuuest välja ei kasva.

EESTI VABARIIGI RAHVARAAMATUKOGU SEADUS

MUDETUD JA TÄIENDATUD TEKST*

I ÜLDSÄTTED

§ 1. Rahvaraamatukogu eesmärk, ülesanne ja tüübid

(1) Rahvaraamatukogu eesmärk on rahuldada ja arendada elanike kultuuri-, hariduse, teabe- ja meelelahutuse vajadusi, toetada õppimist ja teadmiste hankimist ning kirjanduse ja kunsti harrastust.

(2) Rahvaraamatukogu ülesanne on lugejale vajaliku kirjanduse, audiovisuaalsete infokandjate ja muude üldkasutatavate dokumentide kogumine, hoidmine ja kättesaadavaks tegemine ning avalike andmepankade kasutamise võimaldamine.

(3) Rahvaraamatukogu tüübid on:

1) üldkasutatavad rahvaraamatukogud, mis on küla-, valla-, alevi-, linna- ja maakonnaraamatukogud. Vajaduse korral asutatakse elanike erigruppide teenindamiseks eraldi raamatukogud,

2) piiratud kasutajaskonnaga rahvaraamatukogu, mis on ettevõtte, asutuse või organisatsiooni raamatukogu.

(4) Rahvaraamatukogu tegutseb käesoleva seaduse ja oma põhikirja alusel. Üldkasutatav rahvaraamatukogu võib olla juriidiline isik.

(5) Rahvaraamatukogu võib põhineda kõigil omandivormidel.

(6) Käesolev seadus ei reguleeri Eesti Rahvusraamatukogu, teadusraamatukogude, eriraamatukogude ja koolide raamatukogude tegevust.

(7) Linnavolikogu võib nimetada ühe üldkasutatava rahvaraamatukogu oma haldusterritooriumi Keskraamatukoguks. Kultuuri- ja Haridusministeerium nimetab ühe üldkasutatava rahvaraamatukogu maakonnas maakonnaraamatukoguks. Keskraamatukogu ja maakonnaraamatukogu ülesanded oma teeninduspiirkonnas on:

1) oma asukoha haldusterritoriaalse üksuse elanike teenindamine;

2) elanikele kohalikus raamatukogus puuduva kirjanduse kättesaadavaks tegemine;

3) vastava bussiteeninduse korraldamine;

4) üldkasutatavate rahvaraamatukogude fondide komplekteerimine ja raamatukogulik töötlemine, nende raamatukogude keskkataloogi koostamine;

5) rahvaraamatukogude töö arvestuse, aruandluse ja analüüsi korraldamine;

6) teatme-bibliograafilise töö korraldamine;

7) kodulookartoteegi koostamine;

8) vahetuskogu organiseerimine;

9) rahvaraamatukogude metoodiline juhendamine ja raamatukogutöötajate täienduskoolituse korraldamine;

10) erivahendite ja -materjalide hankimine.

(8) Üldkasutatava rahvaraamatukogu teeninduspiirkond määratakse kohaliku omavalitsuse täitevorgani poolt arvestusega, et ükski paikkond ei jääks välja raamatukogu teenidusest.

§ 2. Rahvaraamatukogu asutamine ja sulgemine.

(1) rahvaraamatukogu asutajaks võib olla riigivalitsusasutus või kohaliku omavalitsuse täitevorgan.

(2) Eraraamatukogule laienevad rahvaraamatukogu õigused ja kohustused, kui eraraamatukogu täidab käesoleva seaduse ja Kultuuri- ja Haridusministeeriumi poolt rahvaraamatukogude kohta antavate määruste nõudeid.

(3) Üldkasutatavate rahvaraamatukogude võrgu loomisel peavad Kultuuri- ja Haridusministeerium ja kohaliku omavalitsuse täitevorgan lähtuma järgmistest põhimõtetest:

1) maal vähemalt üks üldkasutatav rahvaraamatukogu keskmiselt kuni 500 elanikuga teeninduspiirkonna kohta;

2) igas kuni 10000 elanikuga alevis ja linnas vähemalt üks üldkasutatav rahvaraamatukogu;

3) üle 10000 elanikuga linnas vähemalt üks üldkasutatav rahvaraamatukogu keskmiselt iga 15000 elaniku kohta.

(4) Rahvaraamatukogu suletakse omaniku otsusega. Üldkasutatava rahvaraamatukogu sulgemisest teatatakse omanik Kultuuri- ja Haridusministeeriumile vähemalt kuu aega ette.

II RAHVARAAMATUKOGU FONDID JA TEENINDUS

§ 3. Raamatukogu fondid

(1) Rahvaraamatukogu fondid on koostiselt universaalsed, sisaldades teeninduspiirkonna elanike põhivajadustele vastavaid erinevates keeltes, eri tüüpi ja laadi väljaandeid.

(2) Rahvaraamatukogu fondide komplekteerimise allikateks on ostud ja annetused juriidilistelt ning füüsilistelt isikutelt. Keskraamatukogul ja maakonnaraamatukogul on sündeksemplari saamise õigus vastavalt õigusaktides kehtestatud tingimustele ja korrale.

(3) Rahvaraamatukogu võib lugejatele tarbetut kirjandust tasuta üle anda teistele raamatukogudele või müüa nii juriidilistele kui füüsilistele isikutele Kultuuri- ja Haridusministeeriumi kehtestatud korras.

(4) Rahvaraamatukogus asuvate ajaloolise ja suure kultuuriväärtusega raamatute ja muude dokumentide arvestus, säilitamine, kasutamine ja üleandmine toimub õigusaktide kehtestatud tingimustel ja korras.

§ 4. Raamatukoguteenindus

(1) Üldkasutatava rahvaraamatukogu teenuseid võivad kasutada kõik juriidilised ja füüsilised isikud.

(2) Rahvaraamatukogus oleva kirjanduse, audiovisuaalsete infokandjate ja muude üldkasutatavate dokumentide kasutamine on tasuta.

(3) Rahvaraamatukogu asukoha haldusterritoriaalsel üksusel sissekirjutuseta lugejalt võib võtta kirjanduse kojulaenutamisel tagatist. Tagatissumma ei saa olla väiksem laenutamisele kuuluvate raamatute ja muude dokumentide maksumusest.

(4) Eriteenused (kopeerimine, helisalvestused, infosüsteemide kasutamine, tõlkimine) võivad olla tasulised.

(5) Rahvaraamatukogus raamatu või muu dokumendi puudumisel tellitakse see lugeja soovil ja kulul raamatu-

kogudevahelise laenutuse kaudu kas kodu- või välismaalt.

(6) Üldkasutatav rahvaraamatukogu koordineerib raamatukoguteenindust oma teeninduspiirkonnas. Kui põhikoolis, gümnaasiumis, ravi- või hoolekandeesutuses või kinnipidamiskohas puudub oma raamatukogu, siis tagatakse raamatukoguteenindus üldkasutatava rahvaraamatukoguga sõlmitava lepingu alusel.

(7) Inimestele, kes tervisliku seisundi tõttu ei saa ise raamatukogus käia, korraldab üldkasutatav rahvaraamatukogu nende soovil tasuta koduteenindust.

§ 5. Lugeja ja tema vastutus

(1) Igäiks võib olla üldkasutatava rahvaraamatukogu lugeja.

(2) Õiguse kasutada piiratud kasutajaskonnaga rahvaraamatukogu annab omanik.

(3) Lugeja õigused ja kohustused fikseeritakse rahvaraamatukogu omaniku poolt kinnitatud rahvaraamatukogu kasutamise eeskirjas, mis tehakse teatavaks kõigile lugejaile.

(4) Kui lugeja ei tagasta laenatud raamatut või muud dokumenti tähtajaks, võib võtta viivist rahvaraamatukogu kasuks. Viivise määrad kehtestab rahvaraamatukogu omanik.

(5) Raamatu või muu dokumendi rikkumise või tagastamata jätmise korral on lugeja kohustatud selle asendama või tasuma raamatu või muu dokumendi hinna suuruses, mis on kehtestatud rahvaraamatukogu kasutamise eeskirjas.

III RAHVARAAMATUKOGU JUHTIMINE JA FINANTSEERIMINE

§ 6. Rahvaraamatukogu juhataja ja töötajad

(1) Rahvaraamatukogu tööd juhib juhataja, kelle määrab ametisse ja vabastab ametist omanik. Rahvaraamatukogu juhatajaks peab olema isik, kellel on raamatukogualane eriharidus.

(2) Rahvaraamatukogu juhataja vastutab raamatukogu tegevuse eest. Rahvaraamatukogu juhataja ülesanded on:

- 1) kõigile raamatukogu teeninduspiirkonna elanikele rahvaraamatukogu kasutamise võimaluse loomine;
- 2) raamatukogu fondi kujundamine, tutvustamine ja kättesaadavaks tegemine;
- 3) raamatukogu eelarve koostamine;
- 4) raamatukoguvarade hooldamine ja säilitamine;
- 5) raamatukogutöö korralduse ühtsete põhimõtete järgimine, töö arvestus ja aruandlus;
- 6) kohalikule omavalitsusele ettepanekute tegemine raamatukogutöö paremaks korraldamiseks ja selleks vajalike vahendite taotlemine;
- 7) mitme töötajaga raamatukogus on juhataja ülesandeks lisaks raamatukogutöö korraldamisele ka ülesannete jaotamine töötajate vahel.

(3) Raamatukoguhoidja kutset nõudvate ametikohtade loetelu, raamatukoguhoidjatele esitatavad kutsenõuded ja vastava kutseeksami sooritamise korra kehtestab Kultuuri- ja Haridusministeerium.

(4) Rahvaraamatukogusse puutuvate küsimuste arutamisest kohaliku omavalitsuse organites võib sõnaõigusega osa võtta ka raamatukogu juhataja.

§ 7. Rahvaraamatukogu nõukogud

(1) Rahvaraamatukogu omanik on kohustatud esitama kolme- või viieliikmelise rahvaraamatukogu nõukogu, kes valitakse rahvaraamatukogu põhikirjas ettenähtud korras.

Vähemalt üks nõukogu liige on selle kohaliku omavalitsuse poolt määratud, kelle haldusterritooriumil asub raamatukogu. Nõukogu põhiülesanded on:

1) raamatukogu juhataja poolt koostatud eelarve läbivaatamine;

2) raamatukogu tööplani ja -aruande läbivaatamine;

3) raamatukogule mittevajaliku kirjanduse tasuta üleandmise või müümise ettepanekute läbivaatamine.

(2) Nõukogu töötab omaniku kinnitatud kodukorra alusel.

(3) Rahvaraamatukogude arengusuundade ja sihtprogrammide läbiarutamiseks ja koostöö korraldamiseks võidakse rahvaraamatukogude ettepanekul moodustada Eesti Rahvaraamatukogude Nõukogu, mille põhikirja ja koosseisu kinnitab Kultuuri- ja Haridusministeerium.

§ 8. Rahvaraamatukogude finantseerimine

(1) Rahvaraamatukogu finantseeritakse:

- 1) riigieelarvest;
- 2) kohaliku omavalitsuse eelarvest;
- 3) omaniku vahenditest;
- 4) enda teenitud vahenditest;
- 5) annetustest.

(2) Rahvaraamatukogu töötajate palgad, raamatukogu eripärale vastavad ruumid ja sisustuse tagab raamatukogu omanik.

(3) Üldkasutatava rahvaraamatukogu pidevaks varustamiseks kirjandusega eraldab kohalik omavalitsus rahalisi vahendeid, lähtudes raamatukogu teeninduspiirkonna elanike arvust.

(4) Riigieelarvest kaetakse:

1) üldkasutatava rahvaraamatukogu raamatuvara soetamise kulud vastavalt Kultuuri- ja Haridusministeeriumi ettepanekutele;

2) riiklike programmide realiseerimise kulud.

(5) Kui rahvaraamatukogu ülesandeid täidab eraraamatukogu, finantseeritakse seda riigi- ja kohaliku omavalitsuse eelarvest käesoleva paragrahvi 3. ja 4. lõikes ette nähtud ulatuses. Eraraamatukogu tegevuse lõpetamise puhul või kui eraraamatukogu ei täida enam rahvaraamatukogu ülesandeid, lähevad kõik riigi- ja kohaliku omavalitsuse eelarvevahenditega soetatud raamatud ja muud dokumendid kohalikule omavalitsusele uue rahvaraamatukogu asutamiseks või mõnele teisele rahvaraamatukogule üleandmiseks.

§ 9. Kontroll ja järelvalve

(1) Kontrolli rahvaraamatukogu tegevuse üle teostab kohalik omavalitsus.

(2) Järelevalvet rahvaraamatukogude võrgu ja raamatukogude tegevuse üle teostab Kultuuri- ja Haridusministeerium.

IV RAHVARAAMATUKOGU SEADUSE RAKENDAMINE

§ 10. Rakendamine

(1) Kehtestada "Eesti Vabariigi rahvaraamatukogu seadus" 1992. aasta 4. maist.

(2) Vabariigi valitsusel ja Kultuuri- ja Haridusministeeriumil on õigus anda määrusi käesoleva seaduse alusel ja täitmiseks.

Riigikogu aseesimees

T. Kelam

KOMMENTAARID RAHVARAAMATUKOGU SEADUSELE

TIIU VALM

KHMi raamatukogude nõunik

Rahvaraamatukogude seaduse muudatusteks ja parandusteks oli Kultuuri- ja Haridusministeeriumi poolt viis ettepanekut. Kaks põhilist neist, mille tõttu muudatuste sisseviimine üldse ette võeti, puudutasid raamatukogu juhataja haridust ja raamatukogude sulgemist. Kui seaduse muudatused ja parandused olid lõpuks Riigikogus kinnituse saanud, siis selgus, et nende tekst võttis enda alla kolm ja pool lehekülge, millest suur osa tuli juurde Riigikogu kultuuri- ja hariduskomisjonis arutelude käigus. Praegusel hetkel tundub, et kõik tehtud muudatused olid vajalikud.

Esimene ja kõige olulisem muudatus on, et raamatukogu juhatajaks saab olla vaid raamatukogundusliku haridusega isik. Sellel punktil on otsene seos Kultuuri- ja Haridusministeeriumi märtsikuu määrusega haridusnõudeist mingil ametikohal töötajale. On ju arusaadav, et tavaliselt kipub kohalik omavalitsus ühe töötajaga raamatukogudesse, näiteks külaraamatukogudesse, võtma tööle eriharidusega kohalikke. Samas on aga selge, et just ühe töötajaga raamatukogus peab olema eriharidusega inimene, sest sidemed raamatukogude vahel nõrgenevad majanduslike raskuste ning rahvaraamatukogu ülesannete muutumise tõttu, mis tõstab kohaliku raamatukogu vastutust. Ma ei vaidlusta juba praegu töötavate tublide teise ettevalmistuse saanud inimeste kogemusi, kuid uute töötajate töölevõtmisel tuleb kindlasti kinni pidada raamatukogundushariduse omanise nõudest.

Teiseks on viimase poole aasta jooksul kerkinud rahvaraamatukogude sulgemise küsimus. Seadus sätestab nüüd, et kohalik omavalitsus on kohustatud teatama raamatukogu sulgemise kavatsusest Kultuuri- ja Haridusministeeriumile kuu aega ette. Selle kuu jooksul on ministeeriumil võimalik raamatukogu omanikuga läbirääkimisi pidada kas riigi ajutise toetuse määramiseks sellele raamatukogule, lahtiolekuagegade vähenemiseks või muude vajalike otsuste tegemiseks.

Kolmas parandus seadusesse tuli tõesti viimasel hetkel täpsustamaks raamatute soetamise riigipoolset finantseerimist. Seaduse tegemisel 1991. aastal, rahvusliku teadvuse tõusu ajal saime seda sõnastada riigipoolse rahvusliku raamatuvara hankimise toetusena. Hakati ju juba tollal rääkima, et kohalik omavalitsus üksi peaks rahvaraamatukogu finantseerima, nii õnnestus aga raamatukogudele saada väikene rahaline toetus riigi poolt. Kätte saadi need esmakordselt alles tänavu. Me ei tea, kuidas hakkab toimima rahade kasutamise kontrollisüsteem ning millist raamatut täpselt pidada rahvusliku kirjavara alla kuuluvaks. Seaduse parandustes on sõna "rahvuslik" ära jäetud ning sellega mindud sammu võrra edasi – riik toetab nüüd rahvaraamatukogusid ükskõik missuguse kirjanduse ostmisel vastavate summadega piirkonna elaniku kohta. Arvan, et see on raamatukogule suur kergendus ja segaduste ärahoidmiseks oluline.

Osa parandusi seadusesse oli vaja teha ka seetõttu, et vahepeal võeti vastu omandiküsimust ja kohalike omavalitsuste haldusreformi käsitlevad seadused. Muudetud ja parandatud seaduse järgi põhineb rahvaraamatukogu kõikidel omandivormidel. See annab meile rohkem lahendusvariante, kui kerkib küsimus raamatukogutöö edasisest jätkamisest juhul, kui kohalik omavalitsus enam ei suuda raamatukogu üleval pidada.

Küsimusi on juba tekkinud ja tekib veel paranduste tegemise hetkel ainuõigena tundunud keskraamatukogude määramisega. Meie senised keskraamatukogud jaotuvad uue seaduse järgi kaheks. Linnaraamatukogud, mis on keskraamatukogud oma haldusterritooriumi teistele raamatukogudele, nimetab linna täitevvoim. Maakonna keskraamatukogude – maakonnaraamatukogude – nimetamise õigus anti Kultuuri- ja Haridusministeeriumile. Viimane, nimetades küll maakonnaraamatukogud, ei lahenda aga eelarveküsi-

musi – maakonnaraamatukogude tegevuse tagamine on suures osas kohaliku omavalitsuse õlgadel. Selles on sisuline vastuolu. Arvan, et selgust saab järgmisel aastal, kui nii riigi kui kohalikud eelarved teada. Kultuuri- ja Haridusministeeriumi määrusega on praegu maakonnaraamatukoguks nimetatud kõik endised rajooni keskraamatukogud. Linnaraamatukogude puhul usun, et Tallinnas nimetab linnavalitsus selleks senise keskraamatukogu, mitte näiteks Nõmme raamatukogu. Nõmme muutmisel omaette linnaks võib sinna vajadusel tekkida oma keskraamatukogu ja vastavad harukogud. Nii ka mujal.

Võib tekkida küsimus, miks on ära jäetud kolmandas paragrahvis omal ajal nii oluline lause kakskeelsetes piirkondades mõlema keelerühma vajaduste arvestamisest võrdsetel alustel. Seaduse vastuvõtmise hetkel oli teise rahvuse küsimus eriti terav. Praeguse sõnastusega on tagatud aga, et raamatukogu kogub oma fondidesse ja säilitab seal eri keeltes, eri tüüpi ja eri laadi väljaandeid (Jaan Kross pakkus Riigikogus välja sõna "teavikud") elistamata ühtegi keelt. Võrdväärsete võimaluste juures tuleb raamatukogudesse hankida kõike vajalikku.

Eraraamatukogusid meil praegu ei ole. Võibolla aga tekib Eestimaale rikkaid missioonitundega inimesi, kes tahaksid oma raamatuvardad anda kõikide kasutada või lihtsalt raamatusõprade soovidele vastu tulles loovad laenukogud. Seaduse endises redaktsioonis eraraamatukogude loomise korda ja õigusi täpselt ei määratletud. Nüüd on sätestatud, et eraraamatukogu asutaja saab sellega kohustuse järgida kõiki raamatukogutöö korraldusega seonduvaid reegleid ja seadustikku. Samas võib eraraamatukogule laieneda ka mitmeid üldkasutatava rahvaraamatukogu õigusi, näiteks saada riigipoolset rahalist abi raamatute ostmisel, kuid ainult juhul kui eraraamatukogu tõesti vastab kõigile seaduses fikseeritud nõuetele.

Rahvaraamatukogu seadus näeb ette tasuta koduteeninduse neile, kes ise ei suuda raamatukogus käia. Kulud katab kohalik omavalitsus kui raamatukogu omanik. Riigikogus korraldatud arutelul tekkis koduteeninduse kampaanialikkuse või kasutajaskonnale pealesurumise kartus. Nii on seadusesse lisatud sõnad "nende soovil", kuigi tegelikult ei tungi raamatukoguhoidjad oma raamatutega vägisi kellegi koju – minu meelest on seadusepunkti sõnastusele tehtud vaid väike iluravi. Ometi on praeguses raskes majanduslikus olukorras oluline, et kohalik omavalitsus hoolitseks selle eest, et ajaleht ja raamat jõuaks piirkonna iga elanikuni. Praegugi töötab mitmel pool selliseid raamatukoguhoidjaid, kes teevad seda tööd tasuta ainult missioonitundest.

Seadusesse sai sisse toodud ka kutseeksami sooritamise nõue raamatukogundusalast haridust mitteomavaile töötajatele, mida hakatakse arvestama töölevõtmisel ning juba töötavatele inimestele nende koha garanteerimisel. Kerkis küsimus, kas töökohtade täitmiseks võiks korraldada ka konkursse. Arvan siiski, et suurtes teadusraamatukogudes on see vajalik, rahvaraamatukogudes mitte, kui olukord seda just ei nõua.

Kokkuvõttes on rahvaraamatukogu seadus väga üksikasjalik ning täidab mõningate tööloikude osas ka tööjuhendi ülesandeid. Tegelikult hakkab üksikasjalike tööjuhendite aeg mööda saama, hakkab toimima mõiste "omanik". Omanik peab teadma, mida tema raamatukogudes tehakse. Praegu on oluline, et raamatukoguhoidjad oleksid ise seadusega kursis ning oskaksid seda kasutada ametialases asjaajamises ja oma tegevust omanikule selgitades. Iga raamatukogu juht peab nõudma seaduse täitmist neilt, kes võtavad vastu otsuseid temale alluva raamatukogu suhtes.

Seadust ja sisseviidud parandusi aitab lahti mõtestada "Raamatukogunduse taskuteatmik". Arvan, et seda tuleb raamatukogu omanikele julgesti näidata.

Kas seadusele lisandub mingeid täiendavaid dokumente?

Täiendavate dokumentide väljaandmine on praegusel hetkel keeruline. Tuleb põhjalikult järele mõelda, mida täpselt on vaja. Valmimas on raamatukoguhoidja isikut – kutseoskusi, kutseksamit, kutsetunnistust puudutav doku-

ment. Paika on vaja panna kõik maakonnaraamatukogudesse puutuv. Koostada võiks veel paar dokumenti riigi ja raamatukogu vahekorra selgitamiseks ning elarve jaotumuse kohta raamatukogude vahel, mille puhul peaks arvestama maakondade eripära. Ehk oleks vaja määratleda ka seosed eri raamatukogutüüpide vahel, eriti rahva- ja kooliraamatukogude koostöö. Diferentseerida tuleks töötasud.

Võib öelda, et seadus on meile väga vajalik. See on juba praegu päästnud sulgemisest nii mõnegi raamatukogu. Kui suudame veel mõned aastad vastu pidada, siis läheb ehk meie elu kergemaks ja paremaks ning seadus muutub lakoonilisemaks ja kompaksemaks.

Kas Kultuuri- ja Haridusministeeriumis on praegu koostamisel mõni dokument ka kooliraamatukogude kohta?

Arutatakse uut kooliraamatukogude põhimäärust. Eraldi vastavat seadust pole vaja teha, sest on olemas hariduseadus, kooliraamatukogu tegevus on aga õppetööst lahutatamatu. Praegu annab teravalt tunda, et kooliraamatukogudega on vähe tegeldud. Neile on mõnikord väga raske selgitada kõige elementaarsemad asju.

Milliseid küsimusi on raamatukogude töös veel üles kerkinud?

Näiteks on kerkinud võrdsuse küsimus töö tasustamisel – miks teisele makstakse samal ametikohal nii palju ja mulle vähe? Peaksime aga ammu mõistma, et meile makstakse ikka ainult meie tööpanuse järgi. Tuleb vaid loota, et kui omanik mõistab raamatukogu tähtsust, hakkavad asjad õiglaselt minema.

Räägime palju, et raamatute ostmiseks on raha vähe. Samas on hakatud ostma raamatute parandamise kilet, üksikuid arvuteid ja paljundusaparaate, mida varem lihtsalt ei saanud Eestis osta. Abina on saadud mõned päris korralikud bibliobussid. Nii siis ei saa rääkida, et kõik on ainult halvemaks läinud.

Edaspidi tuleb hakata taotlema riigi toetust juba üksikasjalikult põhjendatud arenguprogrammidele. Oskuslikult tuleks kasutada sponsoriuse võimalusi, mida seni on teinud vaid suured raamatukogud. Praegu on põhiline hoida raamatukogude ukseid lahti ning teenindada lugejaid võimalikult hästi.

Esmakordselt avaldati UNESCO rahvaraamatukogude manifest 1949. aastal, teistkordselt, täiendatud ja parandatud kujul, rahvusvahelisel raamatu-aastal 1972. IFLA konverentsil Moskvas vastu võetud programmis aastateks 1992–1997 on öeldud, et IFLA rahvaraamatukogude sektsioonil tuleb UNESCO rahvaraamatukogude 1972. aasta manifest ümber töötada nii, et see vastaks kaasaja nõuetele ja peegeldaks pärast esimese väljaande ilmumist toimunud muutusi.

1991. aastal moodustati teksti läbi vaatamiseks ja täiendamiseks töögrupp, kuhu kuulusid Thierry Giappiconi, Hellen Niegaard ja Marie-Luise Rieshuis-Groenland. Manifesti muudetud projekti esitasid nad IFLA konverentsil New-Delhis, kus seda arutati alalise komitee koosolekul, tehti veel parandusi ja saadeti siis umbes kahekümnele kolmandas maailmas elavale kolleegile, et nad seda kommenteeriksid. 1993. aastal IFLA konverentsil Barcelonas vaadati manifesti muudetud variant uuesti läbi ja anti rahvaraamatukogude sektsiooni liikmetele veel kord võimalus teha täiendusi. Lõplik tekst esitatakse UNESCOle 1994. aastal.

UNESCO ja rahvaraamatukogud

UNESCO loodi eesmärgiga teenida rahu ja üldist vaimset arengut. Antud manifest teadvustab UNESCO usku rahvaraamatukogusse kui põhilisse rahu kindlustamise ja rahvaste üksteisemõistmise soodustamise vahendisse, mille tegevus edendab hariduse, informaatika ja kultuuri arengut. Rahvaraamatukogu on demokraatlik ühiskondlik asutus.

Rahvaraamatukogu kui demokraatlik asutus

Rahu ja vabaduse kindlustamiseks on ühiskonnas vaja sõltumatuid hästi informeeritud inimesi, kes pühenudsid ühiskondlikele eesmärkidele. Selleks vajavad nad vastavat haridust ning vaba ja piiramatut juurdepääsu informatsioonile, oma ja teiste rahvuste kultuuriallikele.

Rahvaraamatukogu peamine ülesanne on vahendada kultuuri ja informatsiooni. Rahvaraamatukogu kui

UNESCO RAHVARAAMATUKOGUDE MANIFEST

kohalik infokeskus levitab igat liiki informatsiooni ja teadmisi ning pakub vastavaid lugemis- ja õpevahendeid, ka sobivat infotehnikat.

Et kiirendada üksikisiku arengut ja lugemisharjumuste kujunemist varases lapsepõlves, peab rahvaraamatukogu tegelema ka laste ja noorte teenindamisega.

Kõik rahvaraamatukogu poolt pakutavad teenused on kvaliteetsed ning teenindamine lugeja soove ja raamatukogu kõiki võimalusi ja vahendeid arvestatav.

Hästi ja halvasti informeeritud inimgruppide vahelise lõhe suurenemisega ning kirjaoskusega seonduvad probleemid peavad kajastama rahvaraamatukogude koostöös kohalike haridusorganisatsioonide ja -asutustega. Selleks peab rahvaraamatukogu kas iseseisvalt või koos kohalike kultuurirühmituste, -asutuste ja -organisatsioonidega korraldama näitusi, loenguid, kino- ja teatrietendusi.

Erilist rõhku tuleks panna kultuuri ja informatsiooni edastamisele. Kultuurilise tegevuse toetamisega annab rahvaraamatukogu ühiskonna liikmetele võimaluse end arendada ning takistab oma kogude ja teeninduse kaudu kommerts-kultuuri negatiivsete ilmingute mõju suurenemist.

Viies ellu demokraatia põhiideid rahvaraamatukogu

- kindlustab vaba ja otsese juurdepääsu teadmistele, informatsioonile ja kultuurile;

- tagab sõltumatute otsuste tegemise, üksikisiku arengu ja väljendusvabaduse;

- laenutab raamatuid ja muid infokandjaid;

- toetab lugemise ja kirjaoskuse levikut;

- teeb elanikkonnale kättesaadavaks igat liiki dokumendid ja informatsiooni, mille levitamine on ametlikult lubatud;

- avab kohalikul tasandil tee info maailma ja kultuurikogemuste juurde;

- loob võimalused pidevaks enesetäiendamiseks;

- vahendab teadmisi kultuuripärandist ja aiatab kaasa selle mõistmisele;

- soodustab inimeste, piirkondade

ja rahvuste vahelist dialoogi ja kultuurivahetust.

Rahvaraamatukogu finantseerimine

Kuna rahvaraamatukogude olemasolu peab tagama ühiskond, peab see olema fikseeritud seadusandluses. Samal põhjusel peavad rahvaraamatukogusid finantseerima riik ja/või kohalikud võimuorganid, kes määravad kindlaks ka raamatukoguvõrkude eesmärgid ja ehituse.

Et täita oma demokraatlikku rolli, peavad rahvaraamatukogud pakkuma oma teenuseid tasuta. Tasu võib küsida eriteenuste, näiteks arvutivõrgu kaudu täidetavate kiirinfo-teenuste eest.

Rahvaraamatukogu määratlus ja tegevusvormid

Rahvaraamatukogu eesmärk on universaalsus. Tema kogudes peavad peegelduma ühiskondlikud hoiakud ja suundumused, ühiskonna areng. Ta toimib ühiskondliku mäluna. Kogudesse tuleb valida pakutavast parim ideoloogilisi või poliitilisi eelistusi tegemata. Need peavad sisaldama kirjandust lastele ja noortele.

Tundes kohalikke olusid, peaks rahvaraamatukogu arvestama haridus- ja sotsiaalsete vähemusgruppide spetsiifilisi vajadusi. Need lugejarühmad peaksid saama erilise tähelepanu ja teenindamise osaliseks muu lugejaskonna teenindamise taustal, mis koosneb kohalike äriühingute esindajatest, üliõpilastest ja nii üldise suunitlusega kui erialastes täienduskoolitusprogrammides osalejatest.

Peale raamatute, ajalehtede, ajakirjade jt trükiste peaksid rahvaraamatukogu kogud sisaldama hulgaliselt videosid, CD-ROM kettaid, CD plaate jms. Veel enam, rahvaraamatukogu peaks oma lugejatele võimaldama juurdepääsu relevantset informatsiooni pakkuvatele allikatele ja mujal asuvatele bibliograafilistele andmebaasidele.

Rahvaraamatukogu töökorralduse võtmesõna on kogude kättesaadavus, st soodsad lahtiolekuajad, ligiõm-

bavus lugejatele, piisav arv professionaalseid töötajaid, integreeritud arvutivõrk ja kaasaegsed võimalused bibliograafiliseks otsinguks. Rahvuslik raamatukoguvõrk, mis hõlmab rahva-, teadus- ja erialaraamatukogusid, on tähtsaim tegur RVLi efektiivseks funktsioneerimiseks.

Raamatukoguhooned peaksid olema hea asukohaga, avarad ning kasutatavad ka füüsiliste puuetega inimestele. Väheasustatud piirkondades tuleks luua haruraamatukogud ja laenutuspunktid või neid peaksid teenindama bibliobussid. Nii suured kui väikesed raamatukogud peaksid teenindama ka lapsi ja noori, võttes teenuste pakkumisel arvesse nende iga.

Rahvaraamatukogu juhtimisel tuleb rõhku panna personali vastavusele kutsealastele nõudmistele, nende töö kvaliteedile ja tegutsemisvõimele. Suure tähtsusega on raamatukogu tehnoloogiline varustatus, meeldiv sisekujundus, paindlik majandamine ja töö uuenduslik planeerimine.

Rahvaraamatukogude töö parandamiseks tuleb pöörata tähelepanu raamatukogutöötajate suhtlemis- ja -valmidusele ja -arendamisele. Näiteks teenuste planeerimisel ja arendamisel on määrava tähtsusega töötajate head suhted lugejatega. Suhted kolleegidega rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil aitavad algatada uusi töösuundi ja uurimisprojekte ning kindlustavad efektiivse raamatukogudevahelise koostöö.

Rahvaraamatukogu osa ühiskonnas

Rahvuslike valitsuste ülesanne on tunnetada konsensusse vajalikkust ühiskonna erinevate eesmärkide vahel ja luua rahvaraamatukogule võimalused kaasa aidata nende eesmärkide teostamisele.

Tunnetades informatsiooni ja kultuuri tähtsust ühiskonna arengus, tuleb riigivõimudel välja töötada rahvuslik info- ja kultuuripoliitika ning -strateegia, mis sisaldaks ka rahvaraamatukogu eesmärgi ja ülesandeid kui rahvusliku informatsioonistruktuuri põhikomponente.

RAAMATUKOGU, LEIA OMA TEE!

12. ja 13. oktoobril toimus Tallinnas Rahvusraamatukogus Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Inglise Raamatukoguühingu seminar "Rahvaraamatukogu teeninduse areng demokraatlikus ühiskonnas", mille põhiküsimuseks kas ja kuidas rahvaraamatukogud suudavad ületada nende ette kerkinud finantsraskusi. Kahepäevase arutelu teemaks oli prioriteetide kindlaksmääramine.

Seminari Inglismaa-poolsed korraldajad Philip Gill (Warwickshire' Krahvkonna Raamatukoguteeninduse direktor) ja Linda Houston (Kirde-Inglismaa Hariduse ja Raamatukogude Nõukogu tervishoiu ja sotsiaaltöö spetsialist) töid Eesti raamatukogutöötajateni oma töökogemused. Nende ettekannete kaudu tutvuti raamatukogu rolli ja seisundiga demokraatlikus ühiskonnas, raamatukoguhoidja kohustuste ja võimalustega raamatukogu reklaamimiseks ning vahendite hankimiseks, et kogusid laiendada ja seega kasutaja huve paremini rahuldada.

Eesti raamatukogutöötajad rääkisid meie rahvaraamatukogude arenguperspektiividest (Tiiu Valm Kultuuriministeeriumist ja Lenna Eliste Pärnumaa Keskraamatukogust), raamatukogu muutunud rollist ühiskonnas ja uutest vajadusest uutes oludes (Anu Nuut Rahvusraamatukogust) ning praegu raamatukogude käsutuses olevate nappide vahendite otstarbekast kasutamisest (Rutt Enok Harju Keskraamatukogust).

RÜHMAARUTELUDEL olid päevakorras:

1. Raamatukogu kohaliku kultuurikeskusena:

- raamatukogu prestiiži tõstmine;
- lülitumine kohaliku kultuuriellu;
- raamatukogu kohustused ja võimalused infot levitada;
- raamatukogu passiivne või aktiivne osa ühiskonnaelus.

2. Rahvaraamatukogu sotsiaalteenindusvõrgu osana:

- suhete loomine ja säilitamine teiste teenindusasutuste, koolide,

kohalike omavalitsuste, ühiskondlike organisatsioonide ja asutuste ning massiteabevahenditega, Kultuuri- ja Haridusministeeriumi, Rahvusraamatukogu ja ERÜ-ga;

- tsentraliseeritud või detsentraliseeritud raamatukogusüsteem meie oludes.

3. Ühiskonna kaasamine raamatukogu tegevusse:

- raamatukogu ja raamatukoguhoidja suhted ühiskonnaliikmete, sh valitsustegelastega, millest saaksid kasu mõlemad pooled;

- raamatukogu aruandlus lugejale;
- kuidas määrata (mõõta) raamatukogu töö edukust.

4. Rahvaraamatukogude arenguprioriteetid lähtudes raamatukoguhoidja elukutsest

- raamatukoguhoidja haridus, täienduskoolitus, kvalifikatsiooninõuded, ametialane areng;

- raamatukoguhoidja ametijuhendid, kutse-eetika;

- raamatukoguhoidja töö tasustamine, kultuuriministeeriumi ja keskkogude toetus väikestele raamatukogudele;

- töökohtade komplekteerimine, kollektiivi kujundamine.

5. Praegused ja lähituleviku prioriteetid kogude osas:

- esmatähtsate väljaannete valik;
- info ilmuva kirjanduse kohta;
- kirjanduse hankimisviisid ja -allikad.

6. Praegused, lähi- ja kaugema tuleviku prioriteetid teenuste osas:

- teenused õppimise ja puhkuse soodustamiseks;

- infoteenused;
- mittestatsionaarse teeninduse vajadus ja võimalused;

- kaasaegsete paljundus-, helisalvestus- jm vahendite rakendamine raamatukogus;

- raamatukoguteenuste kooskõlastamine teiste asutuste tegevusega;

- tasuta ja tasuliste raamatukoguteenuste vaherkord.

7. Praegused, lähi- ja kaugema tuleviku ülesanded reklaami osas:

- ürituste pakkumine võimalikult

paljudele elanikkonna gruppidele;

- uudiskirjanduse ja lugejate poolt "avastamata" kirjanduse reklaamimine;

- raamatukogu reklaamimine kohalikus pressis.

8. Koostöö teiste organisatsioonidega praegu, lähitulevikus ja kaugemas perspektiivis. Vajalikud koostöövaldkonnad:

- komplekteerimine;
- täiendõpe;
- finantsküsimused;
- rahvaraamatukogude ja kooliraamatukogude küsimused.

Seminari tööst kokkuvõtteid tehes nentis ERÜ esinaine Ivi Tingre, et need kasulikud päevad andsid uusi ja "soojendasid üles" vanu häid ideid. Aruteludest ja ettekannetest jäi kõlama kaks olulist mõtet:

- raamatukoguhoidja haritusest, huvist oma töö vastu ning vastutusvõimest sõltub suuresti raamatukogu kasutajate hinnang raamatukogutööle ning sellest tulenevalt raamatukogu allesjäämine. Inglismaa kolleegid andsid meile julgust ja tuge väärtustada raamatukoguhoidja amet meie endi silmis. Kultuuriministeerium, ERR ja ERÜ peaksid püüdma üleval hoida seda "värsket" eneseteadvust võimaliku materiaalse ja eelkõige moraalse toetusega. Et nimetatud institutsioonide tegevus oleks praegusest tagajärjekam, peaksid nad jagama ülesandeid omavahel konkreetselt.

- tunnetades oma ameti ja raamatukogu vajalikkust ühiskonnas, peame end julgelt reklaamima ning häbenemata otsima koostööpartnereid, sest, armsad kolleegid, ärge unustagem, et raamatukogu käsutuses on INFO - KÕIGE NÕUTAVAM JA KALLIM KAUP EESTIS!

Kõigi seminari trükistega nii eesti kui inglise keeles on võimalik tutvuda ERÜ büroos Tallinnas Rahvusraamatukogus tuba 4087 ja ERRi raamatukogunduse osakonna teabetoas.

Seminarist tegi kokkuvõtte
K. Pajupuu

ALTERNATIIV RAHVARAAMATUKOGULE – LEPINGUTE SÕLMIMINE

Põhjamaades on viimastel aastatel aru peetud rahvaraamatukogude juhtimise üle. On leitud, et rahvaraamatukogusid võib hallata mitmel erineval viisil: sõlmida välislepinguid, privatiseerida teenuseid, kohalik võim võib teha alternatiivseid korraldusi, raamatukogu teenistujad moodustada kooperatiivi või eraettevõtte.

Mis on välislepingute sõlmimine (contracting out)?

Kohalik võim võib näiteks maja ja krundi hoolduse, puhastustööd ja raamatukogu personali teenindamise osas anda teatud tegutsemisvabaduse kellelegi teisele. Kindlasti on konkursi korras valitud firmaga vaja sõlmida kirjalik leping, kus on täpselt fikseeritud firma ülesanded ja nende eest makstav tasu. Esimesed taolised katsed tehti Taanis, Soomes, Norras ja Rootsis 1992. aasta kevadel.

Taanis on finantsministeerium kindlaks määranud erinevuse raamatukogu privatiseerimise ja välislepingute sõlmimise vahel. Esimesel juhul täidab lepingulise ülesande vastavalt turutingimustele erasektor, teisel juhul riiklik sektor. Kuna leping sõlmitakse konkursi korras valitud firmaga, nähakse ette vähemalt kahe teineteisest sõltumatu riikliku firma pakkumise olemasolu. Lepingut tuleb teatud ajavahemiku järel uuendada, aga seda ei tehta automaatselt, vaid korraldatakse uus konkurss. Kahjuks see süsteem Taanis veel ei tööta, sest ükski erakompanii pole ilmutanud soovi hooldada raamatukogu ruume ja hooneid.

Raamatute ostmisel pole raamatukogudel võimalust kokku hoida, sest väljaandeid tuleb osta kauplusest ja

nende hinnad on kindlaks määratud. Veidi aitab olukorda leevendada vaid asjaolu, et seadlusandlus lubab kohalikel omavalitsustel koostööd teha ning kasutada rahalisi vahendeid koos.

Soome rahvaraamatukogude seaduse järgi vastutab rahvaraamatukogu tegevuse eest kohalik omavalitsus, kes võib seda vastutust jagada ka isikutega väljastpoolt. Eraettevõtja pakku mist saab aga vastu võtta vaid siis, kui tema hinnad on riiklikest madalamad. Osaliselt on ette nähtud ka riigipoolne rahaline toetus. Nagu Taaniski ei ole aga märgata huvi pakutud teenuste privatiseerimise vastu, sest see turg ei ole majanduslikult kasulik.

Perspektiivikamana tundub kohalike omavalitsuste koostöö: ühine arvutisüsteem ja bibliobussid, teise raamatukogu töötajate teenuste kasutamine. Planeeritakse ka ühiseid raamatute ostmisi – raamatute hinnad Soomes ei ole reguleeritud riiklikult.

Norras paneb 1985. aastal vastu võetud seadus paika rahvaraamatukogu eesmärgid, vastutuse ülesannete täitmise eest, juhtimise, koostöö laenutuste osas ja personali komplekteerimise. Seaduses on sätestatud ka, et raamatukogu osutab teenuseid tasuta. Lään vastutab oma elanike teenindamise eest – see on riikliku sektori ülesanne.

1992. aasta kohalike omavalitsuste seadus annab omavalitsustele suuremad volitused ja lubab ka raamatukogudes eraettevõtlust. Seaduse elluviimist takistavad aga majanduslikud tegurid, sest osutatud teenuste eest saadav tasu ei kata tegelikke kulutusi. Kuid raamatukoguteenuste hindu ei saa lasta kujundada ka turul, sest siis tuleks muuta

tasuliseks kas kõik või suurem osa teenustest.

Raamatute hinnad on Norras fikseeritud kokkuleppel kirjastajate liiduga. Üldiselt teevad turustajad raamatukogudele 10%lise hinnaalanduse. Rahvaraamatukogud saavad väljaandeid Rahvuslikult Raamatukeskuselt 20%lise hinnaalandusega. Eraettevõtjad nii suurt hinnaalandust kohalikele omavalitsustele alluvatele raamatukogudele raamatute ostmisel teha ei saaks.

Rootsil pole ainsana Põhjamaades seadusandlust rahvaraamatukogude kohta, nende tegevuse eest vastutab kohalik võim. Seepärast pole siin ka seadusandlikku tõket näiteks era-raamatukogude loomisel. Kohalikul omavalitsused sõlmiksid hea meelega lepinguid eraettevõtjatega, kuid ka siin on see jäänud vaid jutuks, sest eraettevõtjaile tundub raamatukogu privatiseerimine liiga ebakindla ning kasumit mittetoova ärina. Rootsi Kultuurinõukogu on deklareerinud, et riiklik sektor peab ka tulevikus vastutama rahvaraamatukogude tegevuse eest, sest kohalik omavalitsus, kes annab raamatukogu juhtimise erakätesse, riskib kaotada mõju kohaliku kultuuripoliitika üle.

Niisiis võime kokkuvõtteks öelda, et alternatiivsete raamatukoguhalduse variantide otsimine on jäänud siiani pelgalt arutlusteemaks ja pole raamatukogude arengut praktiliselt mõjutanud.

Refereerinud ajakirjast "Scandinavian Public Library Quarterly" 1993, Vol. 26, No 2, p. 8-9.

Kirsti Ora

ROOTSI RAHVARAAMATUKOGUDE REORGANISEERIMINE – KATSED UUTMOODI JUHTIDA

Rootsi läänide kohalikud võimuorganid peavad kohanema majanduslike kitsenduste ja uute organisatsiooniliste vormide juurutamisega. Ka rahvaraamatukogude võrk detsentraliseerub ja ratsionaliseerub. Üks tee on siin haruraamatukogude muutmise iseseisvateks üksusteks, mis tegutsevad küll süsteemi piires, kuid ei anna oma tegevusest aru pearaamatukogule, vaid kohalikule piirkonnamiteele. Teine tee on säilitada endine süsteem, kuid piirata haruraamatukogude eelarvet. Läbi viidud muudatuste tulemusi ei ole detailselt analüüsitud, antud artikkel annab ülevaate vaid mõnes läänis tehtud uuringutest.

Åre raamatukogu. 13. detsembril 1990 sõlmis Åre läänivalitsus firmaga "Nordisk Biblioteksutveckling" (NBU) lepingu viie aasta peale. Iga aasta kohta koostati eraldi eelarve. Leping nägi ette, et raamatukogusid ei tohi sulgeda ega nende lahtiolekuaegu vähendada. Raamatukoguteenindus paranes – pikendati lahtiolekuaegu, osalise tööajaga töötada soovijad said võimaluse töötada 17 tundi nädalas, raamatukogutöös hakati kasutama arvuteid, fakse ja paljundusaparaate. Siis aga tahtis lääninõukogu vähendada eelarvet 500 000 SEK-i võrra, tehti ettepanek sulgeda kaks haruraamatukogu. Nende käigushoidmiseks oleks vaja olnud otsida uusi rahateenimisvõimalusi (näiteks vanade raamatute müük) või sõlmida uusi lepinguid. Seda aga ei tehtud ja NBU kaotas oma kapitali ning likvideeriti koos tütarfirmadega, kes lääninõukogusid teenindasid.

Detsentraliseerimine Stockholmis

Linnanõukogu otsusel moodustati Stockholmi kolmes linnarajoonis kohalikud komiteed, mis vastutavad koolide ja raamatukogude tegevuse, ühiskondliku teenindamise ning vaba aja sisustamise eest. Enne allusid need valdkonnad kõik eri ametkondadele.

Alates 1. jaanuarist 1992 allub kohalikule komiteele ka Skarpnäcki raamatukogu, mis Stockholmi Linnaraamatukogu endise harukoguna saab raamatuid viimase kaudu, kuid iseseisva üksusena peab jälgima rahvaraamatukogude tegevuses kehtivat üldist reeglit: teenindamise eest ei võeta tasu. Raamatukogu juhataja vastutab nüüd ka samas hoones asuva kultuurikeskuse töö eest. Tal on vabad käed ettenähtud summade kasutamiseks. Raamatukogu iseseisvumisega paranes oluliselt selle kollektiivi suhtumine töösse. Rajoonis on 8300 elanikku, kellest 2300 on alla 12 aasta vanad. 1990. aastal laenutati raamatukogust 68 862 trükist, 1991. aastal suurenes see arv täiskasvanute osas 5%, laste osas 6,7%. Lugejate arv suurenes aastaga 4,6% võrra.

Tensta raamatukogu sõlmis 1991. aastal Stockholmi Linnaraamatukoguga lepingu, mille järgi ta võib iseseisvalt otsustada väiksemate muudatuste üle töökorralduses: lahtiolekuajad, teenuste tasustamine, personaliküsimused, maja ja krundi hooldamine. Kõige positiivsem tulemus on seni olnud töötajate

vastutustunde suurenemine. Tehtud muudatused on loodetust siiski väiksemad, kuna raamatukogu eelarve on piiratud.

Banderydi raamatukogu lugejate arv on kohalikule komiteele allutamise alates kiiresti vähenenud, majanduslikust kitsikusest tingitult vähendati lahtiolekuaegu ja personali koosseisu.

Koos kohalike komiteede moodustamisega otsustati vähendada raamatukogude eelarvet kahe aasta jooksul poole võrra, mis tingib paari haruraamatukogu sulgemise. Eelarve vähendamine kutsus esile raamatukogusid toetavate survegruppide tekke. Nende tegevus ei suutnud aga raamatukogude personali koondamist ning ruumide arvu vähendamist siiski ära hoida. Raamatukogutöötajad said lugejate protestidest innustust ning, hoolimata suurenenud töökoormusest on nad valmis lugejate heaks tegema kõik, mis on nende võimuses. Endised haruraamatukogud hindavad oma praegust iseseisvust. Nad püüavad teha raamatukogu lugejaile ligiõmbavaks ning lahtiolekuajad sobivaks, oodates samal ajal aga kohalike komiteede poolt oma tööle praegusest suuremat toetust.

Refereerinud ajakirjast "Scandinavian Public Library Quarterly" 1993, Vol. 26, No 2, p. 10-13.

Kirsti Ora

LUGEJATEENINDUS

PUUETEGA INIMESTE RAAMATUKOGUNDUSLIK TEENINDAMINE EESTIS

PRIIT KASEPALU

Eesti Pimedate Ühingu helistudio juhataja

Küsisin Eesti tuntud raamatukogujuhit, kas ta teab, mis on heliraamat. Ta vastas, et on neid näinud Hollandis. Et Eestis neid juba veerand sajandit valmistatakse, oli talle uudis. Näide iseloomustab tabavalt puuetega inimeste raamatukogunduslikku teenindamist Eestis – kõik sellega seonduv on jäetud nende endi mureks.

MINEVIKUST

Esimene teadaolev eestikeelne punkt-kirjas raamat valmis 1922. aastal. Kahekümneandatel ja kolmekümneandatel aastatel paljudati selliseid väljaandeid vastavatel kirjutusmasinatel. Pärast Eesti okupeerimist 1940. aastal suur osa neist hävitati. 1962. aastal hakati punkt-kirjas raamatuid Pimedate Ühingu kulul taas valmistama, algul ainult õpikuid, hiljem ka sõnastikke, populaarteaduslikke raamatuid ja luulekogusid. Praegu on meie ühingu kogus 180 nimetust punkt-kirjas raamatuid, enamik neist Moskvas osetud venekeelsed raamatud. Lugejaid on mõnikümneks.

Magnetofonilintidele hakati raamatuid lugema 1962. aastal. 1968. aastal loodi Pimedate Ühingu helistudio. Aastas valmistame seal keskmiselt 25 nimetust heliraamatuid. Ühingu kogus on 700 nimetust eestikeelseid heliraamatuid ja -ajakirju, salvestatud nn ameerika süsteemis 4realiselt, kiirusega 2,38 cm/sek. Kolmandik meie kogu kasutajaist on vene põhikeelega, neile otsime Moskvas 800 nimetust venekeelseid heliraamatuid ja -ajakirju. Heliraamatuid kuulati ka töö ajal Pimedate Ühingu ettevõtete raadiosõlmede vahendusel. Kokku oli kuulajaid 700-800.

OLEVIKUST

Puuetega inimeste raamatukogunduslikku teenindamist riiklikult ei finantseerita. Riik toetab osaliselt vaid heliraamatute valmistamist. Heli- ja punkt-kirjas raamatute keskkogu ei ole. Helistudio saadab kassetid Pimedate Ühingu nelja allorganisatsiooni raamatulaenutuspunktidesse suuremates linnades – Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Narvas. Raamatuid saavad laenutada vaid ühingu liikmed. Postiga koju neid ei saadeta.

Suur osa nägemisinvalididest kaotas viimasel aastal töö. Neile info edastami-

seks hakkasid entusiastid valmistama raadiosõlmedes kassetidel heliajalehti.

Majandusraskuste tõttu ei suuda Pimedate Ühingu enam toetada nägemisinvalidide raamatukogunduslikku teenindamist – suleti punkt-kirjas raamatute trükikoda ja lõpetati venekeelsete heliraamatute ostmine. Oleme püüdnud kursis olla Läti ja Leedu raamatukogude, helistudiote ja punkt-kirjas väljaannete trükikodade tööga. Helistudiote töötajad konsulteerivad üksteisega väga tihti. Soome ja Rootsi nägemisinvalidide raamatukogud on meid aineliselt toetanud – Soome raamatukogu saatis Eestisse õppekirjandust, Rootsi raamatukogu valmistab Eesti lastele eestikeelse punkt-kirjas muinasjuturaamatu.

Töö korraldamisel tunneme puudust punkt-kirjas raamatute trükiseadmetest, kassetide kiirpaljundusseadmetest, kassetidest ja postituskottidest ühe-kahe kasseti jaoks.

TULEVIKUST

Enamik meie probleemidest taandub rahapuudusele. Heli- ja punkt-kirjas raamatute keskkogu, kus tellimused esitatakse telefonitsi ja raamatud saadetakse kliendile postiga, tuleb pidada riigi raamatukoguks. Lähiaastate ülesanne on säilitada olemasolev ja taastada mitu teenindusvaldkonda. Selleks peame

selgitama kultuuri-, sotsiaal- ja rahandusministeeriumile, et raha puuetega inimeste raamatukogunduslikuks teenindamiseks peab olema eraldatud riigieelarvest;

taastama punkt-kirjas raamatute valmistamist;

taastama venekeelsete heliraamatute ostmist;

selgitama kohalikele omavalitsustele, et raha heliajalehtede valmistamiseks peab tulema nende eelarvest;

looma heliajalehtede valmistamise, levitamise ja kassetide ümberlindistamise süsteemi;

tutvustama nii nägemisinvalididele kui raamatukogunduse ja sotsiaalsfääri töötajatele puuetega inimeste raamatukogundusliku teenindamise eripära, võimalusi ja vajadusi.

* * *

HELIRAAMATUD USA-s

Arenenud riikides, kus heliraamatuid on rohkem, ei kuula neid ainult puuetega inimesed, vaid ka kõik soovijad. Selle tõestamiseks refereerime järgnevalt artikli ajakirjast "Library Journal". Artiklist leiab ka USA suurimad heliraamatutega tegelevad firmad.

USAs suureneb heliraamatute populaarsus. 1970ndatel aastatel hakkasid mõned väikesed kirjastused välja andma heliplaate, kuhu oli peale loetud klassikat ja suure nõudlusega raamatuid. Hiljem on seda tehtud kassetidele.

1965. aastal hakkas Dick Estell lugema raadiokuulajatele äsjailmunud raamatuid. Praegu edastab tema saadet üle 110 raadiojaama USAs. Estell loeb alati täisteksti. Ta arvab, et tema saate populaarsus on tingitud inimeste igivanast harjumusest kuulata lugusid.

Heliraamatutena ilmunud teoste tekst on sageli kas autori või kellegi teise poolt lühendatud. Lühivariantide pooldajad väidavad, et ka film on algteose lühendatud, aga sugugi mitte halvem variant.

Esimesed rääkivad raamatud luges linti üks inimene ja seda ühetoonilise häälega. Praegu teevad seda professionaalid, kes lugedes annavad häälele erinevaid varjundeid ja jäljendavad eri paikkondade hääldusviise. Kassetile lugejaid on kahesuguseid – ühed loodavad spontaansusele, pannes paika vaid tähtsamad hääled, teised loevad ainult lühemaid teoseid, viimistledes igat stseeni. On proovitud ka romaane ja jutustusi dramatiseerida, kuid see nõuab mitut lugejat ja muudatusi tekstis, mis teeb kasseti kalliks.

Raamatukogutöötajatele on heliraamatutega tegelemine meelepärasem kui videosalvestuste laenutamine.

Heliraamatute hankimiseks on neli allikat:

1) väikesed audiovisuaalseid väljaandeid valmistavad ja müüvad korporatsioonid ("Recorded Books", "Books in Motion"), mis koosnevad paarist ettevõtjast;

2) üksikisikud, kes toodavad ise vähe ja kelle põhitegevuseks on ost-müük ("The Mind's Eye", "Books on Tape", "Listening Library", "Classics on Tape"). Neist suurim on "Books on Tape", mis väljastab ka oma väljaannete kataloogi. Sellised firmad on tehniliselt hästi varustatud, kuid ei kasuta professionaalsete näitlejaid;

3) kirjastajad, kes kõrvaltegevusena levitavad heliraamatuid ("Thorndike Press", "G. K. Hall")

4) raamatute vahendajad.

Heliraamatutest eelistatakse tänapäeval üha rohkem täistekstlindistusi, mis on kassetile loetud professionaalsete näitlejate poolt, kes teevad seda emotsionaalselt ja häält moduleerides.

Refereerinud ajakirjast "Library Journal" 1991, Nov., 15, p. 39-43. Kirsti Ora

RAHVARAAMATUKOGU – RAAMATUKOGU KÕIGILE?

ILSE KENAPEA

Harju Maakonna Keskraamatukogu

1.–4. novembrini toimus Soomes Hanasaari rootsi-soome kultuuri-keskuses seminar teemal "Puuetega inimeste raamatukoguteenindus Põhjamaades ja Balti riikides", korraldajateks Põhjamaade Keele- ja Info-keskus.

Osa võttis 31 inimest Lätist, Leedust, Eestist ja Rootsi. Enamik neist olid pimedate ühingute ja pimedate raamatukogude töötajad ning kurtide ja pimedate koolide õpetajad. Rahvaraamatukogude töötajaid osales enim Eestist. Seminari töökeeleks oli inglise keel.

Seminari eesmärk oli tutvustada Soome puuetega inimeste raamatukogunduslikku teenindamist, riiklikku poliitikat selles vallas ning leida koostöö võimalusi seminaril osalenud riikide vahel.

Külastasime Soome Vaimsete Hälvetega Inimeste Ühingu õppekeskust, Soome Kurtide Ühingu Infokeskust ehk nn Valget Maja, mis hämmastas oma suuruse ja tehnilise varustusega ning füüsiliste puuetega inimeste rehabilitatsioonikeskust.

Viimases olid ühe katuse all polikliinik, haigla ning kool, kus invaliidistunu võib õppida endale uue elukutse. Sisse olid seatud vana mööbli restaureerimise töökojad.

Uudne oli rootsikeelne kool nägemispuuetega lastele, kus praegu õpib 10 õpetaja käe all 11 last, kelle kasutada kaasaegne pimedatele loodud arvutitehnika (näiteks rääkiv arvuti).

Muljeterikkaim oli minu jaoks Helsingi Pimedate Raamatukogu. Nägin esimest korda pimedatele mõeldud raamatuid. Raamatukogus on heliraamatute, punkt kirjas raamatute, õppekirjanduse ja rootsikeelse kirjanduse ning nn tootmisosakond, kus valmistatakse nii punkt kirjas kui heliraamatuid. Kogudest võivad laenutada kõik, kes mingil põhjusel ei saa lugeda tavalist teksti. Raamatu saab koju tellida ka telefoni teel ja see saadetakse siis postiga. Kõik teenused on tasuta. Raamatukogus oli huvitavaid eriraamatuid lastele: elektronraamat, kus näiteks koera pildile vajutades kostub haukumist; värvikad reljeefraamatud, kus lambatall on ehtsast lambavillast, marju (küll plastmassist) on võimalik korjata otse "raamatulehtedel". Tooksin mõned 1992. aasta arvandmed selle raamatukogu kohta:

heliraamatuid	16 723	nimetust
punkt kirjas raamatuid	6255	nimetust
lugejaid	6 950	
laenutati		
heliraamatuid	287 857	
punkt kirjas raamatuid	20 471	

Raamatukogu eelarve oli 20 miljonit FIMi. Üle poole puuetega inimestega tegelevatele organisatsioonidele laekuvast rahast saadakse mänguautomaatidest, ülejäänu riigieelarvest.

Külastasime ka linnaraamatukogu, kus tavaliste raamatute kõrval olid riioleil vaegnägijatele mõeldud suure tekstiga raamatud, heliraamatud ja punkt kirjas raamatud nii lastele kui täiskasvanutele. Siin oli tõesti näha,

et rahvaraamatukogu on raamatukogu kõigile.

Rühmaarutelul ja lõppdiskussioonil tõdeti, et Balti riikide ja Põhjamaade puuetega inimeste raamatukogunduslik teenindamine on täiesti erinevatel tasanditel. Põhjamaades on see paika pandud riiklikult, riigieelarvest eraldatud ka vajalik raha. Meil tehakse seda tööd põhiliselt raamatukoguhoidja enda initsiatiivil.

Leiti, et suur on infopuudus meie oma sellealastest töödest ja tegelemistest, rääkimata riikidevahelisest informeeritusest. Enamusel Eesti rahvaraamatukogudest pole sidemeid puuetega inimestega tegelevate organisatsioonidega. Olemasolevate vahenditega suudaksime aidata võimalikult vaid kehaliste puuetega inimesi ja vaegnägijaid. Puudub info nii Lätis, Leedus kui ka Eestis ilmunud raamatute kohta. Peaksime võtma eeskujul Lätist ja Leedust, kus koostööd teevad Pimedate Ühing ja rahvaraamatukogud (keskraamatukogudes on olemas heli- ja punkt kirjas raamatud). Pimedate raamatukogunduslikust teenindamisest võiks huvituda ka ERÜ, nagu see on Leedus. Soome ja Rootsi puuetega inimeste organisatsioonid ja eriraamatukogud teevad koostööd Eesti vastavate asutustega.

Seminar oli väga informatiivne, kontaktiderohke ja hästi organiseeritud. Kinnistus varem teatu – Põhjamaades tehakse kõik, et puudega inimene võiks end tunda normaalse ühiskonnaliikmena.

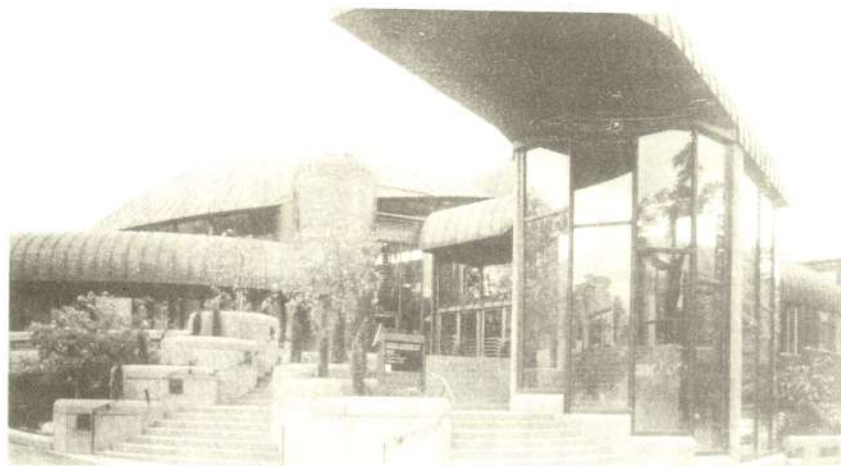
LUGEJATEENINDUS

TEENINDUS TAMPERE LINNARAAMATUKOGU TEATMEOSAKONNAS SIRKKA KESKINEN

Osakonnajuhataja

Tampere Linnaraamatukogu uus peahoone avati üldsusele 21. augustil 1986. Selle on kavandanud arhitektid Raili ja Reima Pietilä. Raamatukogu on tampere-laste seas väga populaarne - iga päev käib seal umbes 5000 inimest ja laenutatakse umbes 5000 raamatut. Raamatukogu kutsutakse hellitavalt *metsoks*, sest selle mudel arhitekti laual meenus metsist. *Metsos* on täiskasvanute laenutusosakond, teatmeosakond, koduloo-osakond, muusikaosakond, autoraamatukogudekeskus, haigla- ja teiste haruraamatukogude keskus, komplekteerimis- ja kataloogimis-osakond, majandusosakond ja direkt-sioon.

Põhitähelepanu pööran teatmeosakonna tegevusele, eriti teatmeteeningusele. Osakond koosneb kahest sektorist: *metsos* olev teatmeteoste ning ajalehesaal, mis asub umbes 500 m eemal, vana raamatukogu kõrval asuvas hoones. Seda ei planeeritud uude hoonesse, kuna kõne all olevas vanas ehituses on head, avarad ja kaunid ruumid. Perioodikasaalis on koduja välismaised ajalehed, üldsisuga ajakirjad, nädalalehed ja moeajakirjad. Kõiki ülejäänud perioodilisi väljaandeid hoitakse *metsos* teatmeosakonnas. Neid on kokku umbes 750 nimetust, mis süstematiseeritud erialade järgi, ameti-, teadus-, kunsti- ja mitmesuguste harrastusalade väljaanded. Ajakirjade varasemad aastakäigud hoitakse alles. Tähtsamad kodumaised ajalehed ja kõik Tampere lehed

säilitatakse mikrofilmidel. Teatmeosakonnas on 11 mikrofilmilugeri. Eelmise aasta lõpus osteti Saksamaalt kolm uut aparati "Zeuschel Omnia 0L2", 14 600 Soome marka tükk. Osa mikrofilmilugereid on üle kahekümne aasta vanad, kuid täiesti kasutamiskõlblikud. Mikrofilmidest saab teha paberkoopiaid. Koopia hind on 2 Soome marka. Osakonnas on teinegi paljundusmasin, millega võib teha koopiaid raamatutest ja perioodikast, lehekülje hinnaks 1 mark. Koopiaid tehakse palju, sest teatmekogust ei laenutata.

Osakonnas on väga erinevad teatmeteosed: kodu- ja välismaised entsüklopeediad, sõnaraamatud, kalendrid, kaardid, ametkondlikud statistikaväljaanded, komiteede otsused, parlamendidokumendid, Soome seadused ja määrused.

Lugeja päringule otsitakse vastus käsitsi otse teatmeteostest või lastakse arvutil koostada vastav soovitusnimestik. Kuna arvuti andmebaas sisaldab vaid viimase 20 aasta andmeid, teostatakse teatmeotsinguid selle kaudu vähem kui käsitsi ehk manuaalselt. Päringute esitajad võib jagada järgmistesse rühmadesse: 1) kooliõpilased, 2) üliõpilased, 3) teadlased, 4) igapäevased teabevajajad, kes otsivad infot töö- või isiklikuks otstarbeks, 5) harrastustega seonduva info vajajad. Küsimused on väga erinevad, teada tahetakse kõike võimalikku maa ja taeva vahel. Allpool peatun neljandal ja viiendal päringute esitajate grupil. Tamperelased oskavad teatmekogu kasutada. Sageli esitatakse päringud seaduste ja määruste, näiteks üüri-, pärimis-, perekonna- ja ehitusseaduste kohta. Raamatukogul on tähtis osa nende pakkumisel, sest mujalt pole need kättesaadavad. Raamatukogu teatmeteeningus on vajalik ka neile, kes soovivad tundma õppida seaduste loomisetappe või uurida komiteede aruandeid ja parlamendidokumente. Mõni ettevõtja küsib oma töö jaoks eri maade firmade registreid, sest osta on neid kallis. Registreid otsivad ka noored, kes üritavad leida töökohta välismaal. Ka ametkondlikest väljaannetest otsitakse töökohti. Rohkesti kasutatakse arstiteaduslikke teatmeteoseid haigustest ja nende sümptomidest. "Pharmacia fennica", mis kõneleb rohtude kõrvaltoimest, on muutunud lausa bestselleriks. Vajatakse abi näiteks töökohta, õppeasutuse jne

valikul. Tehnikamaailm on üldises pingereas esikohal, eriti kasutatavad on arvuti-, elektroonika- ja autoala raamatud ja perioodika.

Praegusel hetkel on suguvõsaurimine Soomes väga soositud harrastus, mille tarvis tehakse vanadest kirikuraamatutest mikrofilme laiusega 35 mm.

Raamatukogus on nõuandmine väga keeruline ja kontaktne töö, mis eeldab 1) oskust suhelda inimestega, 2) loogilist mõtlemist, 3) kujutlusvõimet ja selle kasutamist, 4) keeleannet, 5) üldistamis- oskust. Olen koostanud oma osakonnale konsulteerimisjuhised.

Abiks konsultandile

1. Sa ei leia, kui ei tea, mida pead otsima. Arukas on päringut lisaküsimustega täpsustada. Tuleks uurida, missugusest seisukohalt ja perioodist soovitakse andmeid kas õigusteadusliku või tehnika- kirjanduse kohta. Kui küsimus on võõrkeelse tundmatu nime või käsitluse kohta, palu lugejal see paberile kirjutada. Enda jaoks täpsustada andmeid teatmeteose abil.

2. Paku lugejale istet. Anna talle võimalikult ruttu väikegi osa otsitavast kätte, näiteks entsüklopeedia. Ootaja aeg on pikk. *On compte des fautes de l'homme qu' on attend.* (Kui sa ei taha, et sinust halba mõeldakse, ära lase enda järele oodata.)

3. Fantaseeri päringu otsingul.

4. Jälgi maailmas toimuvat erinevate infokanalite kaudu. Tutvu uute teatmeteoste ja ajakirjandusega.

5. Sina ei pruugi asendada raamatut ega mäletada midagi peast, aga sa pead leidma raamatutest andmed nende teada tahtjale.

6. Aseta end mõttes lugeja olukorda.

7. Küsi lugejalt, kas leitud andmetest piisab. Teata kui lõpetad otsimise.

8. Tee kõik, mida suudad, ja kui sa ei leia vastust, küsi kolleegilt.

9. Kui küsimus jääb lahendamata, ürita anda mingi aadress või telefoninumber, kust võiks saada abi.

10. Lugeja peab nõuandjat sageli "kullahunnikuks", aga konsultant peab oma "kullamäge" otsima mujalt.

Kuivõrd on lugejad teenindamisega rahul? See ilmneb uurimusest "Avalike raamatukogude tulemuslikkuse mõõtmine. Tampere Linnaraamatukogus - Pirkanmaa maakonnaraamatukogus 1991-1992 tehtud uuringud. Ülikooli uurimisprojekt". Võtan sellest teatmeosakonda puudutava osa.

Tampere Linnaraamatukogu

Pirkanmaan Maakonnaraamatukogu Teatmeosakond 74 vastajat

Keskraamatukogu

Raamatukogu teatmeteeningu küsitlus November 1991

1. Kui vajalikuks on saadud informatsioon, allikad jms teile osutunud?

1. täiesti tarbetu	—	—	1 tühi (vastamata)
2.	—	—	
3.	4	5,4 %	
4.	8	10,8 %	
5.	10	13,5 %	
6. eriti vajalik	51	68,9 %	keskmine 5,48

2. Kuidas olete rahul saadud info või allikate hulgaga?

1. väga rahulolematu	1	1,4 %	2 tühja
2.	5	6,8 %	
3.	4	5,4 %	
4.	19	25,7 %	
5.	26	35,1 %	
6. väga rahul	17	23,0 %	keskmine 4,60

3. Kui mitmekülgselt infot või selle allikaid vajamineva teema kohta saite?

1. väga puudulikult	4	5,4 %	3 tühja
2.	2	2,7 %	
3.	66	8,1 %	
4.	11	14,9 %	
5.	26	35,1 %	
6. väga mitmekülgselt	22	29,7 %	keskmine 4,68

4. Kuivõrd olid teenindajad asjatundlikud ja pädevad?

1. ebapädevad ja asjatundmatud	—	—	
2.	1	1,4 %	
3.	2	2,7 %	
4.	5	6,8 %	
5.	18	24,7 %	
6. väga pädevad ja asjatundlikud	48	64,7 %	keskmine 5,49

5. Kui sõbralikud ja abivalmid olid teenindajad?

1. ebasõbralikud ja soovita teenindada	—	—	
2.	—	—	
3.	1	1,4 %	
4.	3	4,1 %	
5.	12	16,2 %	
6. väga sõbralikud ja teenindusvalmid	58	78,4 %	keskmine 5,72

6. Kuidas olete rahul oma raamatukogu külastamisega?

1. väga rahulolematu	—	—	
2.	—	—	
3.	6	8,1 %	
4.	10	13,5 %	
5.	20	27,0 %	
6. väga rahul	38	51,4 %	keskmine 5,22

Tõlkinud

Maire Liivamets

MARIA PEDAK-KARI

1. Kuidas ja kelle vahendusel sattusite Eestisse? Palun rääkige veidi endast.

Ühendriikide Informatsiooni agentuuri ja USA Raamatukoguhoidjate Ühingu vahendusel olin Eestis neli kuud (16. septembrist 1992 kuni 16. jaanuarini 1993). Töö Eesti Rahvusraamatukogus võimaldas mul ühendada oma eesti päritolu raamatukogukarjääriga. Olen südames veendunud, et eestlastel pole ühtegi probleemi, mida ühiselt ei saaks lahendada.

Elan ja töötan Montgomery maakonnas Marylandi osariigis. See 500 ruutmiili suurune maakond ümbritseb poolt Washingtoni, USA pealinna, ja on koduks 762 000le elanikule, kellest 20 % ei ole inglise keel koduseks keeleks. Maakonnas on 24 rahvaraamatukogu.

Olen raamatukogus töötanud 21 aastat. Oma magistrakraadi kaitsesin 1971. aastal. New Yorgi linnas asuvas Columbia Ülikoolis. Äsja lõpetasin teadusliku töö, mis käsitleb raamatukogureklaami. Ameerikasse tagasi minnes asun juhutama üht haruraamatukogu Montgomery maakonnas.

2. Milline on Ameerika raamatukoguhoidja?

Raamatukoguhoidja stereotüüp on vaikne, kahvatu ja valusalt tagasihoidlik naine: halli peaga, pliiatsiga juustes ja kindlasti vallaline. Ma pole elus kunagi sarnast raamatukoguhoidjat kohanud ja usun, et ka ise sarnaseks ei muutu!

Meie maakonna 24s raamatukogus on 360 raamatukoguhoidjat, lisaks administratiivüksus. Raamatukogutöötajate arv ja raamatukogude eelarve on viimase viie aasta jooksul pidevalt vähenenud, kuigi lugejate arv on suurenenud.

Ameerika raamatukoguhoidjad on kiiresti kohanenud uue tehnoloogiaga, kuigi nad kurdavad, et rahu puudusel pole võimalik seda igakülgset rakendada. Ometi saavad paljude rahvaraamatukogude lugejad kasutada arvutiandmepanku.

Ameerika raamatukoguhoidja osaleb kõigis ühiskonnaelu sündmustes - ta on osa Ameerika elust ja samal ajal selle peegeldus. Näiteks minu raamatukogu arvestas maakonna vähemusrahvuste huve enne, kui maakonnavalitsus päriselt arugi sai, kui palju neid meil tegelikult elab.

3. Missugune on Ameerika lugeja?

Arvatakse, et Ameerikas ei loetagi enam raamatuid - kõik vaatavad vaid TVd ja videofilme. Tegelikult loevad nii noored kui vanad. Ühes viimastest üleriiklikest küsitlustest vastas 66 % inimestest, et olid viimase aasta jooksul kasutanud rahvaraamatukogu.

Ameerika lugejad kõnelevad erinevaid keeli. Rahvaraamatukogud komplekteerivad oma kogud teeninduspiirkonna suuremate rahvusgruppide keeltes. Näiteks meie raamatukogus on trükiseid peale inglise ka hiina, hispaania, korea ja vietnami keeles. See on kallis, kuid tohutult vajalik.

Ameeriklane eelistab lugeda raamatuid, mis edenevad kiiresti. Populaarne on ilu- ja aimekirjandus, eriti kõik endaga toimetulekut puudutav.

Raamatukoguhoidjailt ootavad lugejad kiiret ja viisakat teenindamist, soovitusi ilukirjanduse valikul ning vastuseid igasugustele küsimustele tervishoiust juriidiliste probleemideni.

1988. aasta andmeil oli 37 % rahvaraamatukogu kasutajatest kuni 14 aastased lapsed. Rahvaraamatu-

kogudes on eraldi ruumid lastele olnud juba 19 sajandi vahetusest alates. Praegu püütakse leida võimalusi kooliraamatukogude töö parandamiseks ja neile suurema majandusliku toetuse saamiseks. Usk laste lugemise tähtsusesse on väga suur. Arvatakse, et paljulugenud lapsed löövad elus läbi. Intensiivselt tegeldakse juba lasteaia- ja söimeealiste lastega. Lasteraamatukogud kasutavad, kui võimalik, kõige uuemat infotehnoloogiat. Ka lastele mõeldud kataloogid on arvutites.

4. Kirjeldage, palun, raamatukogude lugejaüritusi.

Ürituste korraldamise sagedus sõltub konkreetse raamatukogu tegevusplaanist. Suurtes raamatukogudes on võimalik välja pakkuda väga mitmekülgseid ettevõtmisi lugejaseminare ja kohtumisi autoritega, väiksemad piirduvad laste jututundide ja mõne raamatuaruteluga aasta jooksul.

Lapse arengut arvestavad raamatukogus koostatud lugemiskavad, mis aitavad arendada silmade tööd, õpetavad, kuidas lugeda, kuidas kuulata juttu või kuidas mängida kaasa raamatukogus läbiviidavaid mängu. Töök lastega on raamatu-

"RAAMATUKOGU" KÜSIMUSTELE VASTAB

koguhoidjail eriväljaõpe. Lugemine tuleb muuta lapsele huvitavaks, anda talle raamatu juurde helikassett, tegevusleht või mingi mäng, näiteks väike lugemismaakaart, kuhu pannakse vastavalt loetule märgikesi. Suvised lugemisprogrammid rahvaraamatukogudes on populaarsed üle kogu Ameerika, nii väikestes alevikes kui hiigellinnades.

Üleameerikaline üritus on vabateemaline lugemispäev. Raamatukogus või koolis korraldatakse ühislugemisi, külla kutsutakse kuulsusi oma lemmikraamatuid ette lugema. Ette loetakse ka TVs ja raadios.

5. Oma esinemistes olete rõhutanud statistika tähtsust raamatukogu vajalikkuse tõestamisel. Kas statistika on USA raamatukogudel ühtne?

Statistika näitab paremini kui mõni teine vahend, kui tähtsad on raamatukogud. Ameerikas oli neid 1989. aastal kokku üle 115 000. Nende hulgas oli peaaegu 9000 rahvaraamatukogu, millest rohkem kui pooltel oli fondides alla 25 000 eksemplari ja rohkem kui viiekümnel üle 500 000 eksemplari trükiseid. Kooliramatukogusid oli 92 000, eriramatukogusid üle 11 000. Viimaste hulka kuuluvad era- ehk ärikogud, pankade raamatukogud, valitsuse- ja sõjaväeraamatukogud.

USA Raamatukoguhoidjate Ühing on propageerinud ühtset statistikat aastakümneid. Praeguseks on kujunenud teatud üleameerikalised normid raamatukogutüüpide järgi. Igal raamatukogusüsteemil on oma kindel statistika vorm, mis maakonniti on väga erinev. Andmeid kogutakse kõigis maakonna raamatukogudes üheaegselt paar korda aastas nädala või kuu jooksul mitmel aastal järjest. Iga raamatukogu koostab aruande, administratiivüksus paneb kokku ühise aruande ja saadab selle siis kõigile maakonna raamatukogudele tutvumiseks.

Minu juhatada on võrdlemisi uus harukogu ning statistikat tehakse iga päev, et näha oma nõrku kohti.

Laenutuste arv on ja jääb ka edas-

pidi äärmiselt tähtsaks eelarve põhjendamisel ja selle suurendamisel. Statistika tegemine hakkab muutuma teaduseks ja seda on näha ka raamatukogunduses.

6. Millega tegeleb Ameerika Raamatukoguhoidjate Ühing?

Ühing on väga aktiivne, sest selle üksikliikmed on väga aktiivsed. Näiteks on praegu lasteraamatukoguhoidjate osakonna mureks lasteraamatukogutöötajate väljaõppe parandamine ja palkade tõstmine. Komplekteerimisspetsialistid väidavad, et kirjastajad on tõstnud raamatute hindu rohkem, kui seda nõuab inflatsioon, ning on astunud kirjastajatega läbirääkimistesse. Ühingu poliitilised esindajad osalevad Kongressis raamatukogundusega seotud seaduseelnõude arutlustel ja ütlevad seal oma seisukoha näiteks autoriõiguse, info müügi ja infotehnoloogia küsimuste kohta.

Töökohtade palgaküsimustesse ühing ei sekku. Ühing võib küll tõstatada küsimuse riiklikul tasandil, soovitades maksta raamatukoguhoidjatele üldiselt kõrgemaid palku, kuid ametlikult ei saa määrata isegi töötasu alampiiri, sest elukallidus on piirkonniti erinev. (See on erinev ka Eestis ja nii ei tohiks ka sinne ühing soovitada ühtlustatud palgasüsteemi.)

USA Raamatukoguhoidjate Ühing tegeleb järjekindlalt raamatukoguhoidjate täiend- ja väljaõppega. Suur osa sellest koolitusest seisneb õpetustes, kuidas tõestada kohalikule omavalitsusele raamatukogu vajalikkust. Antakse konkreetseid näpunäiteid, mida on vaja kohalikus volikogus peetavates kõnedes rõhutada ja millist statistikat sellesse valida.

Korraldatakse mitmesuguseid täienduskursusi. USA RÜ jaguneb tegevusvaldkondade kaupa mitmekümnesse osakonda või sektsiooni (division), mis kõik korraldavad oma aastakonverentse. Lisaks toimuvad tasulised regionaalsed väljaõppeseminarid väga spetsiifilistel teemadel. Nende korraldamiseks moodusta-

takse komitee, kes paneb tavaliselt aasta jooksul kokku seminari kava, leiab ülikooli, saalid ja hotellid, otsib esinema teadlased, töötab välja reklaami ning valmistab ette ja levitab seminarist osavõtjatele eelneva tutvumiseks vajalikud materjalid.

Osariikides on oma raamatukoguhoidjate ühingud. Need korraldavad täiendõpet tavaliselt aastakoosoleku raames.

Kõigi nende ürituste organisatooreile ei maksa keegi - ühingu töö on vabatahtlik.

USA RÜ saadab juba kuuendat aastat oma spetsialiste mujale maailma kogemusi jagama. Need sõidud maksab kinni riik, ühing otsustab vaid, keda saata. Mina olin Eestis samuti selle programmi raames.

7. Millised on Teie soovid ja ettepanekud Eesti raamatukoguhoidjatele?

Praegu on Eestis tohutult hea aeg katsetada uute ideedega, otsida ja leida uusi lahendusi. On vaja rohkem algatusvõimet ja julgust. Raamatukoguhoidjad peavad hakkama osalema poliitilises elus, minema esialgu kasvõi vallavalitsuse koosolekutele vaikselt istuma ja kuulama, kellele ja miks rahasid jagatakse. Edasi tuleb juba ise tõestada, et raamatukogud väärivad rohkem ning selgitada oma vajadusi. Andmist ja kinkimist oodata on mõttetu. Oskuslikult tuleks kasutada oma raamatukogu lugejate tuge, paluda neil näiteks kirjutada raamatukogu toetuseks kohalikule ajalehele. Eestlasel on liiga tihti piinlik küsida abi, kuid raamatukogud väärivad tuge, sest nad teevad oma tööd hästi.

*Üles kirjutanud Ene Riet
16. jaanuaril 1993*

TERMINOLOOGIATÖÖST EESTI RAHVUSRAAMATUKOGUS

IVI PIIBELEHT

ERRi raamatukogunduse osakond

Eesti Rahvusraamatukogu on olnud eesti raamatukogundusliku oskuskeele koordineerimise keskus üle 60 aasta. Juba aastakümneid on koos Eesti teadusraamatukogude töötajatest koosneva ametkondliku terminoloogiakomisjoniga korraldatud terminiarutelusid. Töö on kord laabunud, kord taas soikunud. Eesti raamatukoguterminoloogide tänane eesmärk on koostada ja välja anda ajakohane mitmekeelne seletussõnastik, mis aitaks erialakeele kasutajail terminoloogias orienteeruda ning oma mõtteid täpselt väljendada (1).

Eestis seni välja antud raamatukoguterminite sõnastikud on valdavalt kakskeelsed eesti-vene sõnastikud (näiteks 1974 ja 1977 ilmunud "Raamatukogunduse sõnastik"), erandiks kõige esimene, 1931. aastal ilmunud Richard Antiku eesti-venesaksa terminitekoogu (2). Kaheksast sõnastikust on vaid 3 seletussõnastikud – raamatukogusõnastik (3), infosõnastik (4) ning kirjandusterminite sõnastik (5). Praegu ERRis terminoloogiaga tegeleva töögrupi põhiline andmepank on terminikartoteek, mida hakati koostama 10 aastat tagasi ja mis sisaldab ca 5600 sõnasedelit oskussõnadega. Iga sedeldatud oskusõna kohta on toodud viide allikale ning tekstinäide, võimalusel ka seletus. Läbi on töötatud ca 200 erialast teost, ka Eestis ilmunud raamatukogundus- ja infosõnastikud. Viimastest võetud terminitele lisatud võõrkeelne vaste. Eraldi kartoteegi moodustavad nn normterminid nii eesti kui ka vene keeles. Need on terminoloogiakomisjoni poolt fikseeritud ja heaks kiidetud terminid, mille kuju on seeläbi normatiivne.

Normtermin ei tähenda veel standardit. Terminite standardimiseni ei ole eesti raamatukogunduses veel jõutud. Praeguses muutavas raamatukogusüsteemis oleks see ka mõtetu, kuna oleks raske otsustada, millised terminid standardimist vajavad. Standard peab olema absoluutne, ka oma sünonüümias, raamatukogunduses aga tundub absoluutsust vajavaid mõisteid olevat üldse vähe. Valter Tauli, eesti keeleteadlane Rootsis, kes on põhjalikult käsitletud keelekorraldust ja -normimist (6), on öelnud, et normterminid on igati põhjendatud konkreetsest nõudvatel aladel nagu majandus ja tehnika, raske on aga normeerida humanitaaralade, järelikult ka raamatukogunduse keelt. Tuleb aga arvestada, et tehnika sissetung raamatukogundusse-informaatikasse nõuab ka nende alade mõistestiku normeerimist ning kooskõlastamist nii rahvuslikul kui rahvusvahelisel tasandil.

Iga termin kuulub mõistesüsteemi, kus kõik mõisted on omavahel kooskõlas. Praegu ERRis koostatav mitmekeelne raamatukogunduslik seletussõnastik on temaatiliselt liigendatud. Igas terminivihikus vaadeldakse uut mõistesüsteemi. 1992. aastal ilmus esimene katsevihik eesti-soome kirjandusterminite valiksõnastik (5), esimese raamatukogundusliku suunitlusega vihikuna on aga ilmumas "Kataloogitermineid", autoriteks Helgi Vihma ja Ivi Piibeleht, kes konsulteerisid töö käigus kataloogijate ning terminoloogiakomisjoni liikmetega. Tööd kergendas soomlaste Riitta Siunala ja Janno Suonsyrjä terminisõnastiku käsikirja arviväljatrükk, mille abil oli võimalik soome ja eesti termineid

omavahel võrrelda. Pooleli on sõnastikud teemadel:

1. Raamat. Raamatukogu
2. Lugeja. Lugejateenindus
3. Kirjastus
4. Bibliograafia
5. Fondid

Teemasõnastikud on üles ehitatud järgmise mudeli eeskujul:

A, syn + def + E
ab (vt Ab)
A, syn + def + E
vt ka A

A põhimärksõna
syn sünonüüm
def definitsioon
E inglise-, saksa-, soome- ja venekeelsed vasted
Ab allmärksõna sõnastiku alfa-beetilises järjestuses
ab allmärksõna põhimärksõna all "pesas".

Näiteks:
KIRJEANDMED + def + E
Arvandmed
...
Vastutusandmed
VASTUTUSANDMED + def + E
vt ka KIRJEANDMED

Sünonüümia puhul esitatakse definitsioon ja võõrvasted enam eelistatava terminikuju juures.

Selline mudel võimaldab koondada põhisõnast lähtuvad liitterminid põhimärksõna alla "pesadesse", mis annab pildi süsteemist ka vastava teema alalõigis. Seega jäeti kõrvale alternatiivne variant, kus "pesi" võinuksid moodustada temaatiliselt loogilise järgnevusega mõisted.

Näiteks:

ILMUMISANDMED, syn + def + E
Ilmumisaasta
Ilmumiskoht

Ka keeleteoloogiliselt suunab seotud terminite esitamine "pesadena" tähelepanu võimalikele ebakõladele mõistelises süsteemis ning aitab neid vältida. Teemasõnastiku suhteliselt väike maht võimaldab täpselt läbi arutada termini kuju, vajalikkuse ning sobivuse valitud süsteemis ning jõuda seeläbi ideaalile lähemale. Tiiu Erelt väidab, et "nii nagu keelekorralduses üldiselt toimubki keeleideaali otsimine läbi erinevate keelesoovituste ja normingute fikseerimise, otsime me ka terminiideaali samamoodi" (7).

Kahjuks ei ole võimalik tagada võõrekvivalentide absoluutset vastavust eesti terminitele. Terminite keelelisele vastavusele vaatamata ei pruugi nende sisu kattuda. Johtuvalt erinevustest eri maade raamatukogude töös võivad nihked mõne termini puhul olla üsna suured ning vigu vältida on raske. Näiteks *special library* (8) vastab kahele erineva sisuga eesti raamatukogundeterminile 1. eriraamatukogu, 2. erialaraamatukogu. Seega saab olla normeeriv vaid eesti termin, võõrvasteid tuleb aga käsitleda kui orienteeruvalt samu mõisteid. Raske on vahet teha ka Ida- ja LääneSaksa allikais pakutavil saksakeelseil ekvivalentidel, mis keeleliselt alati ei kattu, ka ameerika ja briti terminite erinevus jääb tihti selgusetuks. Võõrkeelseid vaseid peaksid täpsustama vastavate keelte ekspertid. Õnneks on üksikuid abipakkumisi isegi olnud.

Raamatukoguellu, eriti informaatikasse, on ilmunud uusi nähtusi, mis vajavad täpseid omakeelseid termineid: *desktop publishing*, *workshop*, *show-how*, *know-how*, *a talking book* jne. Kui me ei taha oma erialakeelde toortõlkeid, tuleb vältida vana viga,

mis tehti vene terminite, näiteks библиотечная педагогика, краевая библиотека, читательская аудитория, пропаганда книги, библиотечная технология, otse eesti keelde tõlkimisega (9). Liiatigi on situatsioon praegu vastupidine – vajame nime meile loomulikult teel üle kandunud mõistetele ja nähtustele.

Enamasti õigustavad rahvusvahelised sõnad end terminoloogias enam kui puristlikust seisukohast lähtudes moodustatud uued omasõnad. Üsikutel juhtudel võivad aga rahvusvaheline sõna ja omasõna olla sünonüümsed, näiteks *dokument*, *raat*, kuna raamatukogunduses käibiv mõiste *dokument* on eesti keeles juurdunud veidi kitsamas tähenduses kui teistes keeltes.

Probleeme tekib ka siis, kui vanad traditsioonilised terminid ei kata enam nähtuste uut laienund tähendust, näiteks termin *raamatukogu*, mis oma sisuga enam ammu vastavuses pole. Peale raamatute on raamatukogus ju kõikvõimalikke muid *infokandjaid* – heliplaate, videolinte, mikrofišse jpm. Arvata vasti kerkib sama probleem ka paljudes teistes keeltes. Teine kõikumalõõnud raamatukogunduse põhitähtsus on *lugeja* ehk raamatukogu kasutaja, klient, infotarbija, kes peale lugemise võib raamatukogus kuulata muusikat, vaadata filme, tutvuda näitustega jne.

Millist teed valida – kas täpse või traditsiooni oma? Igat mõistet tähistab keeles pelgalt kokkuleppeline sõna, sõnaühend või fraseologism. Nõnda võiksime ka oskuskeele suhtes olla vähem pretensioonikad ning jätta kehtima nii traditsioonilised terminid kui ka nende tänapäevased teisendid.

KIRJANDUS:

1. Vihma, H. Rahvusraamatukogu biblioterminite hooldel. NER XVI. Uurimusi Eesti raamatukogunduse ajaloost. 2. 74-93. Tallinn, 1987.

2. Antik, R. Oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt eesti, saksa ja vene keeles. Tartu, 1931.

3. Raamatukogunduse sõnastik: eesti-vene, vene-eesti. Tallinn, 1969.

4. Eesti-inglise-vene-saksa info-sõnastik. Tallinn, 1977.

5. Mäger, M. Kirjandustermineid eesti ja soome keeles. Tallinn, 1992.

6. Tauli, V. Keelekorralduse alused. 151-159, 185-191. Uppsala, 1968.

7. Erelt, T. Eesti oskuskeel. 117-123. Tallinn, 1982.

8. International Standard ISO 2789. Second edition 1991-05-01. Information and documentation International Library Statistics.

9. Библиотечное делоб терминологический словарь, Москва, 1986.

TERMINOLOOGIAKONVERENTS RIIAS

AILE MÖLDRE

TPÜ raamatuteaduse õppetooli lektor

26. aprillist 1. maini toimus Riias rahvusvaheline teaduskonverents teemal “Raamatukogundusterminoloogia”. Osalejaid oli saabunud nii Euroopa riikidest – Leedust, Ungarist, Soomest, Rootsist, Taanist, Inglismaalt, Saksamaalt, kui ka Ameerikast ja Austraaliast. Suur osa külastajatest olid välislätlased, mistõttu konverents kujunes oodatust mõnevõrra Läti-keskemaks. Paljud ettekanded peetigi läti keeles, teine töökeel oli inglise keel. Eestit esindasid Helgi Vihma ja Ivi Piibeelt, kes ka ettekannetega üles astusid, ning Maia Randma ja siinkirjutaja.

Esimesel istungil “Terminoloogia eilse ja tänase vahel” esinesid ettekannetega endiste Nõukogude liiduvabariikide ja SDV esindajad. Kogu kunagisele sotsialismileerile omane probleem on vene keele (ja mõtte) suur mõju rahvuskeelse oskussõnavara kujumisele või, halvemal juhul, oma terminoloogia puudumine teadusharudes, mille spetsialistid kasutasid varem väga palju vene keelt.

Uus tendents on aga inglise keelest tulenevate terminite kasutamine rahvuskeeltes, sageli toorlaenukena muutmata kirjapildiga või minimaalselt kohandatuna. See puudutab eriti informaatikaalast arvutitega seotud oskussõnavara, aga ka laiemalt meie oludes senitundmatuid või vähelevinud nähtusi ja tegevusi tähistavaid mõisteid (*management, know-how, show-how, record creation* jpt). Ettekannetele järgnenud diskussioonis koonduski tähelepanu viimasele probleemile. Arvamused jagunesid põhiliselt kaheks – endiste Nõukogude liiduvabariikide, eriti Läti raamatukoguhoidjad ja keeleteadlased nägid inglise keelest tehtud laenude tungimises oma keelde uut ohtu selle täisväärtuslikule arengule, ehkki erinevalt vene keele omaaegsest vägivaldsest pealesurutusest kasutatakse inglise keelt rahvusvahelises suhtle-

mises vabatahtlikult. Avatumas maailmas elanud terminoloogid ei pannud inglise laenude laialdane tarvitamine muretsema. Nad leidsid, et omakeelsete terminite loomine nende kõrvale (asemele) ei ole ilmingimata vajalik, ehk küll soovitatav. Erandi moodustasid soomlased, kellel on praktiliselt ammendav oma oskussõnade süsteem. Kõlama jäi taotlus leida mõlema äärmuse vahel kompromiss – oluline on säilitada keeleline identiteet, kuid rahvusvahelistele väljenditele pole mõtet liigselt vastu seista.

Terminoloogia aktuaalsete probleemide sessiooni ettekannete tuum seisnes tõdemuses, et kõige tähtsam on saavutada eri maadest pärit spetsialistide üksteisemõistmine, vastastikune adekvaatne arusaamine, mis muudab mõttetäpse tõlkimise erakordselt oluliseks. Praegu puudutab see eriti rahvusvahelisele areenile alles astuvate riikide spetsialiste. Kui oma töid soovitakse avaldada rahvusvahelistes väljaannetes, tuleb endale põhjalikult selgeks teha, mida ühe või teise võõrkeelse terminiga täpselt tähistatakse ning mitte ise leiutada nt ingliskeelseid vasteid, mis lugeja jaoks mingisugust mõtet ei oma või hoopis midagi muud tähendavad (segadust tekitanud sõnade näidetena toodi mitmel korral “index” ja “indexing”).

Eraldi istungjärgudel käsitleti lähemalt bibliograafia, kataloogimise, kogude ja raamatuteaduse termineid ning terminoloogia standardiseerimist. Üldiselt pöörasid eri regioonide esindajad oma sõnavõttudes tähelepanu üsna erinevatele küsimustele. Baltimaadest pärit spetsialistid kõnelesid enamasti vajadusest ületada terminoloogiatega senine ühekülgisus – siiani on tõlgitud põhiliselt vene termineid. Vahetati ka kogemusi oma terminoloogia loomisest valdkondades, kus see varem puudus (nt patenditerminoloogia, andme-

töötuses kasutatav sõnavara).

Lääne kolleegid tegelevad hoopis teistsuguste küsimustega. Väga aktuaalne on hetkel terminoloogia neutraalsus, st peetakse oluliseks, et professionaalses kõnepruugis ning registrites, märksõnastikes jm kasutatavad väljendid ei solvaks ühtegi ühiskonnagruppi nende nahavärvist, soost, vanusest, kultuurilisest või usulisest taustast, füüsilistest või vaimsetest puuetest lähtudes. Märksõnades puuetega inimeste kohta peaks sisalduma sõna “inimesed”. Sõna “kurdid” (*deaf*) tuleks asendada sõnaühendiga “kuulmishäiretega inimesed” (*people with hearing disabilities*). Soolise diskrimineerimise seisukohalt on kõvaks pähklikuks osutunud sõna “esimees” (*chairman*), millele pole veel leitud sobivat neutraalset alternatiivi.

Vaatamata erineva minevikuga riikides tehtava terminoloogiatega erinevustele on selle ala spetsialistidel ka mitmeid ühiseid probleeme. Nende edukas lahendamine saab võimalikuks järjest tihenevas rahvusvahelises koostöös. Selles olid ühel meelel kõik konverentsil osalejad.

Leedu esindaja V. Rimša tegi ettepaneku võtta vastu otsus luua rahvusvaheline raamatukogundussõnastik, mis hõlmaks kõiki Skandinaavia ja Balti riikide keeli, ent see idee ei leidnud üldist heakskiitu. Skandinaavia keeli ei hakata Balti riikides nii palju kasutama (va vast rootsi keelt Eestis), et sellise sõnastiku olemasolu muutuks tähtsaks. Pealegi on skandinaavlaste raamatukogunduslik oskussõnavara suuresti mõjutatud ingliskeelsest, mistõttu oleks olulisem inglise terminoloogia tõlkesõnastike koostamine.

Konverentsil kõneldu haakub otseselt eesti terminoloogide tegemistega. Sellel osalemine oli igati huvipakkuv ja kasulik.

VABARIIGI PRESIDENT EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU AVAMISEL 11. SEPTEMBRIL 1993

Lugupeetav Riigikogu juhataja, lugupeetav Rahvusraamatukogu peadirektor Ivi Eenmaa, asedirektorid, personal, arhitekt Raine Karp, müürsepad ja puusepad, trükkalid ja köitjad, noored ja vanad lugejad, Riigikogu valijad ja Riigikogu valitud ehk lühidalt - armsad kaasmaalased ja kultuurimaailma armsad kaaslased!

Me avame täna Eesti Rahvusraamatukogu. Kui maailm areneb inimväärse suunas, saab sellest majast Eesti Vabariigi kõige tugevam kaitsekilp; Eesti Vabariigi kõige suurema viljakandvusega põld; kõige tootlikum tehas; kõige puhtam sünnitusmaja, kus rahvas iseenest taastoodab, sest rahvas koosneb inimestest, ja inimene ei ela väljaspool kultuuri, nagu ei ela väljaspool kultuuri rahvus.

Sellega olen ma kõik öelnud, mida presidendil öelda on: siin katuse all elab Eesti Vabariigi tulevikuvõimalus kõrvuti Eesti Vabariigi minevikuvõimalusega. Valiku, nagu alati, teeb rahvas. Ma loodan, et ta valib riulitelt Eesti Vabariigi tuleviku. See on minu lootus. Aga ma tean, et töönaosus õigesti valida on seda suurem, mida enam rahvas loeb, ja sealjuures mida enam ta loeb erinevaid raamatuid.

Kord kevadel kõndisin ma tänaval. Seda ei juhtu kahjuks enam kuigi sageli, et kõnniksin niisama, pealegi üksi. Juba seepärast mäletan seda õnnelikku õhtupoolikut, mil mõttet on niisama vabad kui jalad või juhused. Ning mõte mis mul tekkis ja mis mind mu õnnelikul üksioleku hetkel nii pööraselt lõbustas, oli järgmine: kuidas oleks Nõukogude Liit välja näinud ja langenud, kui prohvet Marxi asemel oleks juhused ebatöenäolise kokkusattumise läbi prohvetiks kuulutatud Spinoza? Või Immanuel Kant? Nalja tegi mulle kujutus Poliitbüroost, kus Kanti tsiteeritakse; kuus tundi kestvast parteikongressi kõnemõinast, kus Kanti

tsiteeritakse: kõik tõusevad püsti, tormilised ovatsioonid.

Aga selle ebatöenäolise eksperimendi tulemus oleks olnud täpselt sama: see utoopiline Nõukogude Liit oleks täpselt niisama oma lapsi mõrvanud ja ära söönud, täpselt niisama vanematelt kogutud kapitali ära raisanud ja seejärel laste ja lastelastele kuuluva looduskeskkonna ära rüüstanud ja rüvetanud, ta oleks oma loovuse kaotamisel täpselt niisama üles ehitanud maailma suurima armee, et maailma kulul oma agooniat pikendada, nagu Marxile rajatud Nõukogude Liit. Utoopiad selles ongi tuumarelvaga võrdselt ohtlikud, et nad on ülesehitatud ühele ideele, ega salli endi kõrval teist ideed, kõnelemata ideede paljususest. Utoopiad on selles mõttes niisama ohtlikud nagu poolharitlased, keda hüütakse intelligentsiaks ja kes eelistavad valimise vaevale, järelikult mõtlemise kohustusele enesekindla uskumise laiska hooletust. Ja siit on vaid üks samm mu põlisele meelisteemale: inimene elab kultuuris ja on püsinud kultuuris, sest kultuur on ennekõike paljusus, kõigi utoopiae naeratav vastane. Ja edasi: inimkond on seda tugevam, mida enam ta ühendab kultuuride paljusust. Iga rahvuskultuur on kõigi eelnevate põlvkondade kogemuste summa. Retoorikat kartmata võime öelda: täna, pärast Eesti Rahvusraamatukogu avamist, on maailm muutunud tugevamaks, sest eesti rahvuskultuur on muutunud turvalisemaks.

Äsjaöeldul on oma pöördkülg, mis mu mõtet väga lihtsalt tõestab.

Vene aja lõpu poole hakati välja andma Nõukogude Eesti entsüklopeedia teist trükki. Selle esimene köide ilmus aastal 1985. Inimesed seisid ööläbi järjekorras, et endale entsüklopeediat tellida, ja selle trükiarvuks kujunes miljonilise rahva kohta 220 000 eksemplari. Propaganda esitas seda kui nõukogude võimu kultuuripoliitilist võitu. Tegeli-

kult oli see venestamise raske rulli all välja sureva rahva meeleheitlik ja liigutav enesekaitse. Viimane viide lastele ja lastelastele. Suur ja unustamatu ärgu olgu selle raamatu mammut-tiraaž - see oli tegelikult surmahauguse sümptom - vaid eestlaste sügav veendumus trükitud kirjasõna kõikevõitvasse jõusse. See on omane olnud ka paljudele teistele ohustatud rahvastele. Mõõdunud sajandi keskel olid kirjaoskuse poolest Euroopas esikohal šotlased, eestlased ja soomlased.

Raamat, armsad kaasmaalased, on muidugi ime. Olen jälginud ja filmitud kirjaoskamatu rahvalaulikke, kelle repertuaar oleks trükituna täitnud 80 Kalevala köidet. Olen palju mõelnud selle murrangu peale mis lahutas kahte aega. Oli aeg, kui suutsime eluks vajaminevaid kogemusi enda ajus kaasas kanda. Ja siis saabus aeg, kus järjest suurenev osa meie mälust asus raamaturiulitele. Sellel piirjoonel seisab Gutenberg. Olen endalt küsinud: kes on järgmine Gutenberg? Ta asub juba praegu meie keskel.

Ent täna on tähtsam peegelpilt: täna asume meie keset Gutenbergi galaktikat. Ja selle galaktika teljeks on eesti lõputult uuenev kultuur.

Soovin õnne, peadirektor Ivi Eenmaa, soovin õnne, Eesti!

GUTENBERGI GALAKTIKA LÄVEL

ENE PAAVER

Lennukaid tunnustusi võõristava eestlase kõrvus kõlab iseloomustus "suurejooneline ja ülev" tihti peale kui millegi õõnsa ülespuhumine. Eesti Rahvusraamatukogu uue hoone avamise puhul 11. septembril 1993 on need sõnad omal kohal oma täpses tähenduses. Ehituse valmimine on tipp hetki eesti kultuurielus ja avamine oli sündmuse vääriline.

Hommikul alustati asjalikus meeleolus pressikonverentsiga uhiuues mugavas konverentsisaalis. Tänu kirjad ootasid neid, kes olid aidanud seda maja ehitada, ning tema keerulist valmimislugu ajakirjanduses valgustanud.

Keskpäeval õnnistas EELK peapiiskop Kuno Pajula Toomkirikus Rahvusraamatukogu lipu, teenistusel laulis Rahvusraamatukogu naiskoor. Lipu õnnistamine oli kaunis ja sümboolne, sest nagu Ivi Eenmaagi oma õhtuses kõnes ütles, seovad raamatukogu kirikuga mõnedki ühised eesmärgid.

Pärastlõunal võttis peadirektor oma kabinetis vastu tervitajaid. Hommikust peale aga olid Rahvusraamatukogu uue majaga tutvumas paljud külalised eesti ajakirjanikest prestiižikate välismaiste raamatukogude direktoriteni.

Rahvusraamatukogu kõrge vestibüül, trepikäigud ja kaarealused, võimsat halli dolomiitseina kaunistav Rait Präätsa vitraaž ning Enn Põldroosi tähendusrikas maal on juba isegi uhke taust mistahes tseremooniale. Sel päeval ehtis trepiäärt kuuseokstest vanik, seaded eredatest sügislilledest ja okstest ning kümned

valged küünlad. Põlevate õueküünalde spaleer ääristas ka maja sissekäiku (kujundajad Sulev Vahtra ja Urve Haug). Pidulik furžettlaud oli maitsekas ja rikkalik, ent mitte pillav. Õhtusele avatseremooniale oodati ligi üheksatsada külalist – õigemini kolleegi, pamerit, ehitajat, toetajat, teiste hulgas Riigikogu saadikuid, valitsuse ja Eestisse akrediteeritud diplomaatilise korpuse liikmeid, äri-, poliitika- ja kultuuritegelasi, erakondade esindajaid jpt. See tunne, et nii paljud ja nii erinevad inimesed teevad Rahvusraamatukoguga koostööd, et selle maja valmimises on nii paljude panus, et mitmel puhul on tänuvõlg vastastikune – see tunne lisas avaõhtu säralt vaid südamlikke toone.

Kõrges võlvialuses puhusid "Estonia" trompetistid avasignaali. Eri Klasi diri-

geerimisel mängis "Estonia" kammerorkester, Aarne Talviku juhatusel laulis Eesti Filharmoonia Kammerkoor. Seda koori kuulates ei pääsenud hämmastusest: kuidas on see võimalik, et inimehädal on nii puhas, kõlav? Samavõrd imetletav oli ka Mikk Mikiver, kes isegi ligi tuhandelise kuulajaskonnaga suutis luua vahetu suhte, olles seekord valinud lugemiseks Juhan Liivi intiimsed värsid:

Et elu häda ja valu on
ei taha kuulda ma.

Ta päralt aastatuhande varad on
ja nende õilmed ka!

Eestis pole olnud just palju sündmusi, mida president, peaminister ja Riigikogu juhataja oma ühise kohalviibimisega oleksid austanud. Tõlgendagem seda siis hea märgina Rahvusraamatukogu – Eesti parlamendiraamatukogu – ühendavast rollist eesti ühiskonnas. Lennart Meri ja Ülo Nugis esinesid kõnega. IFLA tervituse luges perfektset eesti keeles ette Soome parlamendiraamatukogu direktor Eeva-Maija Tammekann. Rahvusraamatukogu peadirektor Ivi Eenmaa lõpetas oma pöördumise nõnda: "Ma tänan oma kolleegi, sest tänane päev ei tähista mitte ainult ühe hoone valmimist vaid ka valmisolekut rääkida kaasa oma maa ja rahva saatuses." Alo Mattiiseni kirjutatud Rahvusraamatukogu tunnusmeloodia saatel lõikasid sümboolse valge siidlinde läbi Riigikogu juhataja Ülo Nugis ja peaminister Mart Laar.

Eestis on valmis ehitatud Rahvusraamatukogu hiigelhoone, mille sees avaneb meile veel üks teine, mõõtnatult suurem maailm – Lennart Meri sõnutsi "Gutenbergi galaktika".

Eesti Rahvusraamatukogu avamistseremoonial.

"Raamatukogu" toimetusel õnnestus mõnelt kutsutud külaliselt pärida muljeid:

Marika Valk: Olen siin majas käinud paar korda, kui ehitus veel pooleli oli. Et maja on olemas ja et see on nii suur ja võimas, on Eestile suurepärane, eriti praegustes oludes, kus enamik kultuuriobjekte on halvas seisukorras. Ehituslikult ja arhitektuuriliselt ei ole üga maja kõige õnnestunud. Praegu on olulised hoopis teised struktuuralsed momendid kui maja alustamise ajal, nii et seda ei saa vaadata ainult kui arhitektuurilist objekti. Tänapäevaga on raamatukogu jõudnud uue tee lõppu. Nüüd tekib võimalus tegelda teadusega, harida inimesi ja anda neile teavet. Seda tuleb hinnata. Tean ka, et direktori töö oli selle maja valmistaamisel ääretult oluline. Ilmselt on ka kollektiiv suutnud oma direktorit toetada. Soovin sellele majale ainult õnne, edu ja rahu.

Lagle Perek: Maja on ilus ja tal on Eesti kultuuris väga suur väärtus. Ehitus on nii suur, et Eesti Vabariik ise poleks seda niipea valmis jõudnud.

Rein Koppelman: Maja on minu direktoriks olemise ajal projekteeritud. Kahjuks olen täna esimest korda siin – esimesel pilgul on ta väga ilus. Vastuvõtt on samuti kena, õigesti ja hästi korraldatud üritus.

Matti Päts: Mulle see maja meeldib. Võime vist uhkustada Põhjamaade ees, et meil on nii suur raamatukogu, mis on ühtlasi ka kultuurikeskus. Katedraalikujuuline iseenesest sünye hoone sobib eestlastele ja peaks sisendama hinge midagi pühalikku. Minu tütar töötas siin suvel õppetöö vaheajal ja jäi rahule.

Maaja Kallast: Mina siin töötada ei tahaks – see on rõhuv militaarne ehitus. Mulle meeldib klassikalises inimeses kui tegevuses – aja, koha ja tegevuse ühtsus. Arvatavasti tuleb aga hakata raamatukogu nüüd rohkem kasutama oma töö tõttu, sest nii kunstiraamatuid kui ajalehti-ajakirju ei jaksa enam kõiki osta ja neid tuleb hakata lugema siin.

Kalle Mälberg: Uus raamatukogu ei ole mitte kindlusloss, vaid päris inimlik. On mõned head vaated. Akustika konverentsisaalis on suurepärane. Selle saali põhiplaan on samasugune kui Austraalia uuel senatihoonel. Nii et temast võib ka midagi sarnast saada – poliitikute teater näiteks.

Trivimi Velliste: Uut raamatukogu ma veel kasutanud ei ole, maja vaatasin üle küll. Minul kui poliitikul on raamatukogu väga vaja – siinne andmebaas on Välisministeeriumile oluline ja väga hea, meie inimesed hakkavad siin tihti käima. Milliseks täpselt kujuneb meie koostöö raamatukoguga, selgub töö käigus.

Eesti Rahvusraamatukogu lipu õnnistamine Toomkirikus.

Andres Heinapuu: Uus raamatukogu on liiga külm – talvel puhub tuul sisse. Parlamenditeenindus praegusel kujul ühtlustatuna meeldib mulle. Muidu tegin ühe teemapäringu parlamendiinfosse, teise samasuguse teatmebibliograafiasse. Eri osakondadest saadud vastused ei katnud teineteist täielikult. Loodan, et ühendatud osakonnast saan kõik vajaliku kohe kätte (kuigi ma ei ole selles ka päris kindel!).

Paul Mõtsküla: Räägiti, et olevat vaidlusi selle raamatukogu arhitektuuri ümber. Mulle tundub, et need on tobedad vaidlused. Kui ühele meeldivad roosid ja teisele tulbid, võivad nad korraldada rooside ja tulpide sõja. Mina kolmandana leian, et mõlemad on kenad – selle raamatukogu kiviks on raske Eesti paas, kuid siin tundub ta imeliselt õhulisena.

Märt Müür: Nendes ruumides, kus mina käisin, oli kõik väga kena. Ma ei nõustu nendega, kes sisse tulles ütlevad, et oi-oi, mis kivikoloss see niisugune on! Ja mis me siin üldse räägime, et see sein oleks võinud olla teisest kivist või too teistmoodi värvitud. Need, kes vaidlevad kõige selle üle, vaidlevad ka selle väärtuse üle, mida see raamatukogu loob. Lõpptulemus on, jumal tänatud, olemas ja see on meie riigi aare. Vaatasin kutsel raamatukogu kujutist ja leidsin sarnasuse raamatukogu ja Toompea vahel. See on üllatav!

Lauri Leesi: Mina olen sedasorti inimene, kes ei saa mujal lugeda kui kodus. Mind häirib igasugune kõndimine ja sosistamine. Saan kasutada ainult neid raamatukogusid, kust

mulle laenutatakse koju. Ma ei ole ka kabiinide ega kongide pooldaja ja nii ma ei usu, et minust saab selle raamatukogu aktiivne tarbija. Mis puutub arhitektuursesse lahendusse, siis ma ei ütle, et oleksin saanud suure esteetilise kaifi maja eksterjöörist ja interjöörist. Esimene sissetulek sellesse majja tekitas pigem ahistatuse tunde. Maja tuletab meelde diktaatorlike režiimide ampriistiili (Mussolini, Hitler, Stalin, keiser Nero ja vaaraod) kõik see kõrgus ja püramiidlikkus. Küsimus on, kas nii väikese rahva raamatukogu (olgu riigiraamatukogu) oleks vajanud nii suuri materiaalseid kulutusi. Selle ehitamisega võeti ära võimalus teistelt – teatritelt, koolidelt, konservatooriumilt. Ma ei arva, et see oleks pidanud olema nii suurte fuajeedega, nii suurte banketilaudadega, nii suurte parteikongresside pidamise kohtadega. Ta oleks pidanud olema mugav, otsese juurdepääsuga, mitte nii, et enne vajalikku kohta jõudmist ekslen pool tundi reklaamfilmi, arstikabineti ja kingsepaateljee vahel.

Aga rahvusraamatukogu on rahvuskultuuris väga vajalik ja see, et ta sai valmis, et raamatud on kaitstud, on selle asja juures peamine.

Ralf R. Parve: Mina olen selle majaga natukene varem tutvavaks saanud, sest käisin ER "Kultuurikaja" jaoks ühte saatelõiku tegemas. Mäletan, et Ivi Eenmaal olid kirjutusluba sahtlis toimikud "Saul", "Toome" jt, kuhu ta pani kirja, mida keegi lubas. Mulle meeldis väga selline järjekindel asjaajamine, mille resultaat on meie silmade ees.

Lugejasuhteid mul praegu raamatukoguga ei ole, eelkäijaga Toompeal oli küll. Aastatel 1964–1970, kui õppisin ülikoolis, istusin seal hilisõhtutel. Sain kõik, mida vajasin ja sellest on nüüd niipalju kasu, et tean kust ja mida otsida.

Arhitektuuri kohta pole mul midagi muud öelda, kui et see on ühe arhitekti looming. Las ta olla selline, mind ei häiri siin mitte miski. Paekivi siin raamatukogus meeldib mulle ja meeldis ka tänane avatüritus.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU VÄLISSUHETE OSAKOND

VIIVI VERREV

Osakonnajuhataja

Eesti Rahvusraamatukogu (ERR) saab aastas umbes nelikümmend tuhat kirja. Raske öelda, milline see number seitse aastat tagasi oli, aga igatahes liialt suur välisvahetusosakonna jaoks, kelle õlul võõrkeelne kirjavahetus tol ajal oli. Ka ei sobinud paljud kirjad kokku osakonna profiiliga. Gorbatšovi sula tõstis huvi Baltimaade vastu. Suure osa kasvanud korrespondentsist võis panna umbmäärase nimega lahtirisse "suhted". Välissuhete osakond sündis 1987. aastal. Inglise keeles nimetame end tagasihoidlikumalt Foreign Relations Office, sest meid on vähe.

Põhilised tegevussuunad on loomisest alates jäänud samaks:

ERRi võõrkeelne kirjavahetus, sh sidemete pidamine rahvusvaheliste raamatukoguorganisatsioonidega;

ERRi töötajate võimaluste otsimine konverentsidel, seminaridel, näitustel osalemiseks; jõudumööda püüame leida selleks rahaabi;

ERRi töötajate väliskomandeerimistega seotud formaalsuste korraldamine;

ERRi külaliste vastuvõtt, osalemine konverentside ja seminaride organiseerimises.

Mõnikord aitame teisi osakondi ka võõrkeelse teksti koostamisel – tõlkimisel, aga see ei ole meie põhitöö – ERRis on ametis tõlk.

Kirjad ei tule meie majja juba ammu ainult ümbrikus, neid ka faksitakse ja toob paaril viimasel kuul elektronpost. Tegemist on nii uue asjaga, et paljud ei tea meie aadresse. Elektrooniliselt saadetakse post nagu tavaliseltki konkreetselt kellelegi, kui aga aadressaat teadmata, võib kasutada aadressi nlib@venus.nlib.ee.

Enne vastuse saatmist tuleb ikka midagi täpsustada, korraldada, teiste osakondadega nõu pidada. Kõige keerulisemad, aga ka tähtsamad, on küsimustikud. Nii jõuavad andmed ERRi kohta teatmikesse ja eri organisatsioonide poolt või nende jaoks

koostatud ülevaadetesse. Meie osakonna kohta ERRis ei ole seepärast kerge määratleda – praktilisest raamatukogutööst oleme kaugel, teisalt tunneme aga hästi üldist olukorda ja probleeme. Püüame astuda esimese sammu, et ERRi tuntaks ja teataks, et meid üles leitaks, et teistel osakondadel oleks kindlam tee jalge all.

Suhted organisatsioonide vahel on ikka ja ainult inimestevahelised suhted. Täna peaksid veel meeles olema ajad, mil isegi Soome viisa saamiseks käidi Moskvas ja Leningradis. Seal algasid kõik sõidud, isegi Skandinaavia. Poliitiline sula kergitas raudset eesriiet. Välissuhete osakonna üks tööloike oli abistada ERRi töötajaid väliskomandeerimiste jaoks viisade muretsemisel ja piletite hankimisel. Nüüd on teised ajad, aga bürokraatlik asjaajamine on endiselt tülikas. Kuigi on olemas hulk abivalmis reisifirmasid, on rahaliselt ja ajaliselt optimaalse sõiduvõimaluse leidmine keeruline. Sõiduplaanid on ikka põnevuslugude autorite fantaasiat ergutanud!

ERRi uue hoone valmimine on tähtsuselt oma maa piire ületav kultuurisündmus.

Külalistele asjaliku ja ülevaatliku info andmiseks algatasid välissuhete ja reklaamiosakond ühiselt giiditeenistuse. Oma maja tutvustavad umbes poolsada inimest, peale eesti keele ka inglise, saksa, prantsuse, soome, rootsi, läti, norra, rumeenia, ungari, ukraina ja vene keeles. Giididel oli iga päev tegemist juba enne ametliku uste avamist lugejaile veebruari lõpus.

Toon näiteks mõned selleaastased töömahukad üritused.

Baltimaade parlamendiraamatukogude töötajate seminar 14.–16. juuni. Ettevõtmist finantseeriti Ida-Euroopa parlamendistruktuure luua aitava USA sihtprogrammi kaudu, mida selle eestvedaja järgi kutsutakse lihtsalt Frosti fondiks, läbiviijateks Kongressi Raamatukogu parlamendi-

Norra suursaadik Eestis Brit Løvseth Rahvusraamatukogule kingitud trükiseid peadirektor Ivi Eenmaale üle andmas.

teenistus (Congressional Research Service, CRS) ja ERRi välissuhete osakond. Ei olnud õpetajaid ja õpetatavaid, oli kolleegide kokkusaamine, peale Kongressi Raamatukogu veel Läti ja Leedu rahvusraamatukogudest ning nende maade parlamentide juures töötavatest info-keskustest, Poola Seimi Senati Info-keskusest ja Ungari Parlamendiramatukogust. Osalesid ka USA Info-teenistuse (USIS) raamatukogude töötajad kõigilt Baltimaadelt ja Ida-Euroopa Varssavis asuva koordinaatsioonikeskuse juht Don Hausrath. Kolme päeva jooksul räägiti osavõtivate riikide seadusandjate infoteenistuse korraldusest, laserplaatidele salvestatud andmebaaside ja rahvusvahelise arvutivõrgu INTERNET kasutamisest.

LiLaEst on enam kui kahekümneaastase ajalooa Baltimaade rahvusraamatukogude igasuline seminarlaager. Tänavu koostasid kolme rahvusraamatukogu töörühmad Lohusalus konkreetsed tööplaanid, mis detailiseerivad 1992. aasta detsembris allakirjutatud raamlepingut koostöö kohta.

1985. aastal alanud ERRi uue kodu vaevaline saamisluugulmineerust 11. septembril piduliku avatseremooniaga. Sellel päeval tahtsime jagada oma rõõmu maailma eri paigust pärit inimestega, kes olid meid pikki aastaid jõu ja nõuga toetanud. Väliskülalisi pidid vastu võtma välissuhete osakonna töötajad. Kuigi saabunud külalisi oli vähem kui kutsuti, pidime nende Tallinnas viibimise ajaks paluma appi kolleegide välisvahetusest. See oli hea

raamatukogusisese koostöö õppetund.

Töö USA Kongressi Raamatukogu (CL) ja Ameerika Raamatukoguühingu (ALA) stipendiaatidega. Maria Pedak-Kari töötas ERRis möödunud aasta oktoobrist selle aasta veebruarini, Eric A. Johnson aga märtsist augustini. Mõlema põhiülesanne oli parlamendi infoteenistuse nõustamine.

Mõlemad õpetasid ka inglise keelt M. Pedak-Kari kõnekeelt, E. A. Johnson aga, kuidas kirjutada elulookirjel-dust ja taotlusavaldust mingile fondile, et finantseeritaks just sinu projekti. Veel tehakse meile sovjetliku mineviku pärast hinnaalandusi, kuid varsti peame hakkama konkureerima teistega võrdsetel alustel.

Mõlemad stipendiaadid olid sule- osavad. M. Pedak-Kari tegi kaastööd oma koduajalehele. E. A. Johnson pidas terve siinoldud aja päevikut, mida INTERNETi kaudu lugesid paljud, ning kirjutas ka hulga Eestist ja eesti keelest inspireeritud muinasjutte.

Soome Raamatukoguühingu tegevjuhataja Tuula Haavisto, ühingu president, parlamendisaadik Mirja Ryyänen ja Soome Parlamendiramatukogu direktor Eeva-Maija Tammekann Rahvusraamatukogu avamisel.

Kaks neist avaldab kirjastus "Koolibri" ühiste kaante vahel nii inglise kui eesti keeles.

Balt*Info*Neti seminar. Uus andmevõrk Balt*Info*Net arendab Ameerika ja Baltimaade raamatukogude elektroonilist suhtlust, mis soodustab nende koostööd. Projekti finantseerib IREX (International Research and Exchanges Board). Meie osakond korraldas asjaosalistele Tallinna asutustest 8.–10. novembrini seminari. See on üks osa Baltimaade seminaride seeriast, mida viib läbi Saksamaal asuva "Radio Free Europe/Radio Liberty Slaavi" Balti ja Euraasia Arhiivi juhataja Dawn Mann.

Juriidilise kirjanduse kogu täiendamine. Möödunud aastal algatati rahvusvahelise juristide ühingu LAWSi (Lawyers Alliance for World Security) poolt rahvusvaheline juriidikaraamatukogude projekt. ERRis käis selle juht, advokaat Lauri Donahue. Sidemeid organisatsiooniga on tänini pidanud välissuhete osakond. Suvel saabus Eestisse laevaga 160 kasti ja teel on veel 70 kasti juriidilist kirjandust, mis peaks kohale jõudma detsembri keskel. Koos Eesti Juristide Liidu ja Tartu Ülikooli Teadusliku Raamatukoguga otsustatakse, millist kollektsiooni osa mingi institutsioon vajab. Siis materjalid kataloogitakse ja ilmub neid tutvustav teave.

Välissuhete osakond peab olema koht, kust saab ülevaatlikku teavet ERRi kohast maailmas.

IKKA RAHVUSBIBLIOGRAAFIAST MÕELDES

ANNE AINZ

ERRi rahvusbibliograafia osakond

Selle aasta varasuvel ostis Eesti Rahvusraamatukogu Heinrich Stahli 1641. aastal Tallinnas trükitud "Leyen-Spiegel" (varem oli meil vaid defektne eksemplar). Kuusalu kirikla pööningul prahi all oma paremaid päevi oodanud köide on väga hästi säilinud ja olnud üsna paigaline. Dateerimata sissekirjutuse järgi kuulus raamat Juminda kabelile, lisaks säilitas ta oma lehtede vahel Kuusalu õpetaja Jacob Hirschhauseni eestikeelse kirja Juminda külla 1830. aastast. Jumindal oli nimelt Kuusalu abikirik, mis ehitati 1678. aastal ja hävis 19. sajandil. Kirikule kuulunud raamatud jõudsid ilmselt Kuusallu. Imeline tunne on nii vana trükist käes hoida, tunda lausa füüsiliselt temal lasuva aastatekoorma raskust. Veel imelisem, et tänapäeval on võimalik midagi niisugust leida.

"Leyen-Spiegel" 1641. aasta trükk on Eestimaal nüüd teada 11 eksemplari, lisaks veel kaks eksemplari Stokholmi ja Kopenhaageni kuninglikes raamatukogudes. Selle perioodi trükitoodangut registreeriv köide eesti retrospektiivset rahvusbibliograafiat on küll veel trükist ilmumata, aga ometi on ots lahti tehtud. Eestikeelse raamatu loetelu 1900-1917 on meil nüüd lõpuks käes. See on oma mitmekihilisuses tõeline rahvuskultuuri peegeldaja, andes lisaks raamatukirjetele nende autorite elulooandmed ning leidmise allikad, ilukirjanduse arvustused jpm. Teaduste Akadeemia Raamatukogus ollakse lootusrikkad: järgmine, Eestis kuni 1940. aastani ilmunud võõrkeelse ajakirjanduse nimestik peab veel sel aastal trükikojast tulema.

Eesti Rahvusraamatukogu rahvusbibliograafia osakond saab 2. det. 1993 25 aastaseks. Loodud eeskätt esimese Eesti Vabariigi aegse ajakirjanduse sisu avamiseks, kuid aeg on toonud uusi ülesandeid. Kõigepealt lisandus vajadus bibliograferida *Estonicat* ja väliseesti kirjasõna, alates Raamatupalati liitmisest Eesti Rahvusraamatukoguga 1991. aasta augustis ka koostada "Artiklite ja Retsensioonide Kroonikat"* . Need on ühe terviku kolm tahku, mille ülesandeks uurijate tarvis usaldusväärse bibliograafilise teatmestu loomine.

Arvan, et aastatest 1918-1940 on põhiline sündmuste faktoloogia olemas, nii

nagu see ajakirjanduses kajastus. Selleks on piisavalt palju (ärgem unustagem ka Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakonda Tartus) ajalehti ja ajakirju bibliograferitud. Probleemaalisemad on varasemad aastad, seal võivad küll tekkida "puudujäägi lüngad", nagu tavatses öelda Sassa Melder. Uute nimetuste bibliograferida võtmisel oleme püüdnud seda arvestada ja ajas tagasi minna, näiteks praegu on meil töös "Ühistegevusleht", mis hakkas ilmuma 1910.

Seepärast peaks olema tänuväärne Eestis ilmunud saksakeelse ajakirjanduse abil kultuuriloo jaoks vajaliku tausta loomine. Meil töös olev "Revalsche Zeitung" (1860-1940) ulatub oma algusega just parasjagu eestikeelse ajakirjanduse lapsekingade-aega, pealegi valdavalt maarahvakesksena jättis ta eesti linna-kultuuri piisava tähelepanuta. Vaja oleks aga rohkem enneköide "Dörptsche Zeitungit" (1789-1875) ja tema järelkäijaid. Kuuldavasti plaanitakse see töö käsile võtta Tartu Ülikooli raamatukogus.

Eesti kolmkeelse kultuuriloo venekeelset osa peegeldavat ajakirjandust on tükati bibliograferinud prof Issakovi üliõpilased Tartus. Meie osakonnas tegeldi sellega kahjuks lühikest aega. Käsitleti see-eest aga väga huvitavat perioodi – Eestis 1920. aastate algul ilmunud vene ajalehti. Meil oli õnn töötada koos Rein Kruusiga, kes uurijana oskas hinnata fakti väärtust, kellele bibliografitöö oli mõtestatud tegevus. Tema teadmised eesti-vene kultuurisuhete vallas, avatud pseudonüümide osas näiteks, on uurijale kättesaadavad meie selle perioodi kartoteekides. Vaja oleks bibliograferida hoopis rohkem nimetusi, praegu on nõudlus olemas – Eestimaa venelaste huvi omagi juurte vastu.

Tagasivaatav, ja veel pikka aega, on pilk väliseesti kultuurilukku, mille jäädvustamise eest on hoolitsenud eelkõige väliseestlased ise oma memuaristikas, arvukates koguteostes ja mahukas ajakirjanduses. Selle rikkaliku ainese uurijale käepäraseks süstematiseerimine on üsna ulatuslik ettevõtmine.

Ka välis-Estonica on nagu jäämägi, millest bibliograferitud nähtav osa on üpris pisike. Kui nõukogude ajal vaata-

sime välisilma nagu läbi lukuaugu ja olime õnnelikud tühja-tähjagi üle, siis nüüd ei käi meie jõud enam ainek üle. Venemaal ilmuvaid Eesti-ainelisi artikleid meie varem koju kätte toonud süsteem ei funktsioneerinud enam. Varasema "Artiklite ja Retsensioonide Kroonika" sabas olnud alajaotuse "Nõukogude *Estonica*" asemele kavandasime "Estonica" aastaköite, mis peaks sisaldama nii idas kui läänes ilmunust vaid väga olulise osa: monograafiad eelkõige, artiklid kogumikest ja ajakirjadest, ajaleheartikleid väga suure valikuga. Kogu muu teave peab jääma kartoteekidesse kohapeal kasutada.

"Artiklite ja Retsensioonide Kroonika" jooksva koostamise kõrval saime kaasa varaks ka terve vurna 1990. ja 1991. aasta käsikirju. Selle tööloiguga ongi seotud meie suurimad mured – meile on lubatud ja meie oleme lubanud, aga mida pole, need on kroonikad.

Alates 1992. aastast loobusime "Artiklite ja Retsensioonide Kroonikas" senise raamatupalati liigitus-skeemi kasutamist ja läksime üle UDKle. See võttis omajagu aega, sest meil pole veel UDK eestikeelset tõlget, kohandasime ise kroonika tarbeks sobiliku UDK variandi. Aega võttis ka analüütika arvutiprogrammi evitamine ja seetõttu olime sunnitud jätma 1992. aasta andmed kartoteekidesse lootuses need edaspidi andmebaasi lisada.

1993. aastal hakkasime looma andmebaasi "Artikkel", paraku ilma lubatud loodetud keskarvutita. Sellest johtuvalt oleme 1993. aasta lõpus jõudnud jaanuari ja veebruari väljatrükini, sisestatud on mõned kuud rohkem. Tehniliste olude paranedes loodame aga jõuda ilmunu kohese registreerimiseni.

1990. ja 1991. aasta käsikirjad sisestatakse tekstitöötlusprogrammi "Word" abil arvutisse meie raamatukogus ja trükikojas "Aldus", laserprinteri abil tehakse juba trükikõlbulik variant.

Kui varasem lugejateenindus käis kuidagi märkamatu oma töölaua tagant, siis uues majas on kõik mastaabid tunduvalt suuremad, ka nõudmised teenindajaile. Rahvusbibliograafia ja temaga külgnevate personaal-, koduloo- või erialabibliograafiate kasutamise

* 1993. aastast kannab väljaanne nimetust "Eesti Rahvusbibliograafia: Artiklid"

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU RAAMATUKOGUNDUSE OSAKOND

ANU NUUT

osakonnajuhataja

kultuur jätab soovida, nii siin- kui sealpool teenindusletti. Omamoodi on see paratamatu, sest meie lähiajaloo on olnud liiga sagedane ühe "aja" vahetumine teisega ja ikka nii, et ei taheta või ei tohita teada varemolnut (ilmunut). Baltisakslaste ajaloo- ja koduloobibliograafiaid tuntakse vähe; "Eesti raamatute üldnimestikku" ei jätku igale poole, pealegi vajab see täiendamist; saksa okupatsiooni aja trükiste bibliograafia vajab täiendamist ja trükkimist; nõukogudeaegsed kroonikad on enam-vähem reas, noore Eesti Vabariigi asjad aga veel ligaloga. Puudub välisest raamatuid ja ajakirjandust registreeriv ammendav bibliograafia. Puudujäävat püüavad osaliselt asendada arvukad kartoteegijupid meie majas ja teistes raamatukogudes. Eesti rahvusbibliograafia kordaseadmise võtab veel aega: seda tuleb ositi koostada, ositi täiendada, ositi trükkida. Praegu peab aga teenindaja olema see, kes paneb tükkidest terviku kokku nii, et õige info oleks õigel ajal õiges kohas. Küsib näiteks Vardo Rumessen: kes on P., kes 1906. aasta "Postimehes" arvustas A. Lätte "Meestekoorilaule"? Lähed ja loed seda "Postimehe" artiklit. Ilmselt on kirjutaja külakoolmeister, kes on ka koori juhatanud, räägib Rõngu koorist- võib-olla seal elanud. Siis lähed "Postimehe" 50. aasta juubelialbumi juurde ja hakkad P-tähega kaastööliste juurest näpuga rida ajama ... Peerna, Rudolf. Jah, koolmeister, koguni Lätte õpilane, jah, koorijuht, jah, Rõngus töötanud. Võiks sobida. Nüüd veel eluaastad ka: sündinud 1864, surnud ... ei olegi surnud. "Manalased" ei tea surmaaega, hilisemates leksikonides pole nimegi. Personaaliakartoteegi viimane kaart on sünnipäevade rubriigist: 1940. aastal tähistas ... Saksa-aegses "Eesti Sõnas" pole nekroloogi, järelikult suri vene ajal. "Artiklite Kroonika" vaikib, ju polnud järelehuuet ajaleheski. Hr Toomla leiab "Paarist sammukesest ...", et Kirjandusmuuseumis on muu hulgas ka R. Peerna kogu korraldatud. Kõne sinna, kogu on, surmaaastat pole. Jääb veel Perekonnameisumeti arhiiv. Õnneks on seal augu kõrval terve koht: Rudolf Peerna suri (ilmselt Puhjas) 1941. aastal.

Õhtuks on lauale siginenud patakas EMORi ankeedi vastuseid, kus tervelt 12 küsitletut oma kogemuse kohaselt leiab, et rahvusbibliograafia saali konsultandid oskavad vastata nende küsimusele harva ja tavaliselt mitte (mis vahe neil peaks olema?).

Viimastel aastatel on teadusraamatukogude struktuurides toimunud olulisi muutusi, mille on tinginud ümberkorraldused ühiskonnaelus ja uued suundumused raamatukogunduses. Vastavalt vajadusele on osakondi liidetud või ümber nimetatud. ERRi raamatukogunduse osakond on välja kasvanud kahest seni teineteisega väga tihedalt seotud üksusest: teadusosakonnast ja metoodikaosakonnast. Mõlema töösuundadest tegeldakse edasi vaid raamatukogule vajalikuma ja olulisemaga.

Raamatukogunduse osakond on **erialateabe keskus**, kust saavad vajalikku infot kõik raamatukogundusest huvitatud, mitte ainult ERRi töötajad. Erialainfo kogumise, säilitamise ja edastamisega on selle osakonna töötajad tegelnud juba aastaid. Osakonna raamatukogundusliku kirjanduse kogu sisaldab ligi 10 300 eksemplari raamatuid ja üle 6700 ajakirjanumbri. Raske öelda, kas seda on vähe või palju. Komplekteerida on püütud tähtsamaid väljaandeid oma erialal, mida on õnnestunud hankida raskustest olenevata. Osakonda on sel aastal tellitud üle 30 nimetuse perioodikat, millest 90 % on võõrkeelsed. Viimastel aastatel on kogu võõrkeelse erialakirjandusega olulisel määral täienenud, seda suure osas tänu välisvahetusele. Kogus on väärtuslikke erialateatmikke, näiteks "Encyclopedia of Library and Information Science", "World Guide to Libraries: Handbook of International Documentation and Information", "Dictionary of Library and Information Science: "English/Germany:

Germany/English"; IFLA kogumikke ja konverentside, trükiseid ning raamatukogunduslikku tegevust reglementeerivaid rahvusvahelisi (ISO) standardeid. 1993. aastast alates on Eesti Rahvusraamatukogu IFLA institutsiooniline liige, mis võimaldab erialakirjanduse kogusse IFLA väljaandeid märksa täielikumalt hankida.

Erialakirjandus on lugejale kättesaadav ERRi erialateabe toas V korrus, tuba 5061, tel. 459-124.

Kahjuks tunnevad raamatukogunduse eriala spetsialistid suhteliselt vähe huvi oma eriala kirjanduse vastu. Põhiliselt pöörduvad meie poole TPÜ infoteaduste osakonna õppejõud ja üliõpilased ning Rahvusraamatukogu töötajad. Meil tuleb endale teadvustada, kui väga me siiski vajame rahvusvahelist erialateavet, et korraldada oma igapäevatööd kaas-aegselt. Erialakirjanduse kogu tutvustatakse lugejatele osakonna **bibliograafia- ja infotöö** kaudu. Teavet meie ja teistesse teadusraamatukogudesse saabunud uuest raamatukogunduslikust kirjandusest saab 6 korda aastas väljaantavast "Uudiskirjanduse nimestikust". Eestis aasta jooksul ilmunud erialakirjanduse kohta saab informatsiooni "Raamatukogunduse bibliograafiast". Tõlkekogumik "Uut välismaa raamatukogudes" annab teemaülevaateid võõrkeelsetes erialajakirjades avaldatust. Erialateabe levitamise eesmärgil on kavas ka uuesti ellu äratada vana traditsiooniline infotöö vorm, valikteadistus, eelkõige Rahvusraamatukogu oma töötajate erialateadmiste laiendamiseks.

RAHVUSRAAMATUKOGU

Kui Rahvusraamatukogu metoodikaosakond oli varem vaid rahvaraamatukogude metoodikakeskuseks, siis nüüd on ta järjest enam muutumas kõigi Eesti raamatukogude arenduskeskuseks, olenemata nende tüübist ja ametkondlikust alluvusest. See kajastub osakonna kahes olulisel töösuunas **raamatukogude aruandluse korraldamises ja täienduskoolituses**. Eesti peab 1994. aastast alates esitama UNESCOle raamatukogude statistikat vastavalt rahvusvahelise standardi ISO-2789 nõuetele. Seoses sellega on toimunud muutused Eesti raamatukogude statistilises aruandevormis. Nüüd hakatakse ka meil kogude suurust mõõtma laudimeetrites nii nagu seda rahvusvaheliselt on tehtud juba aastaid. Muutused on toimunud ka teiste statistiliste näitajate esitamises. Eesti Rahvusraamatukogu koos Eesti Kultuuri- ja Haridusministeeriumiga koondab raamatukogude aruannete statistikanäitajad ühtsesse andmebaasi. ERRi andmebaasi alusel koostatakse "Eesti raamatukogude statistikatabelid, 1993", teatmikku "Eesti raamatukogud", ja analüüsitakse Eesti raamatukogude tegevust. Koopia raamatukogude statistika andmebaasist esitatakse Eesti Statistikaametile, kes omakorda saadab selle UNESCOle.

Raamatukogunduse osakond on ka ERRi tegevuse analüüsi keskuseks, koostades osakondade poolt esitatud aastaaruannete ja plaanide põhjal ERRi aastaaruande ja tegevusplaani.

Täienduskoolitus raamatukogude arendustegevuse ühe olulisema suunana on aastaid olnud osakonna tähtis tööloik. Enamus seni Rahvusraamatukogu metoodikaosakonna poolt korraldatud täienduskoolituse programme olid mõeldud rahvaraamatukogude töötajatele. Viimastel aastatel koostöös Eesti Kultuuri- ja Haridusministeeriumi, Kultuuritöötajate Täienduskooli ja Tallinna Pedagoogikaülikooliga korraldatud täienduskoolituse üritustest osavõtuks on

üha enam soovi avaldanud ka teadus- ja erialaraamatukogude töötajad, mistõttu Rahvusraamatukogu on oma täienduskoolituse programmide väljatöötamisel hakanud arvestama senisest enam nende huve. Ei ole unustatud ka Rahvusraamatukogu oma töötajate täiendavat koolitamist – korraldatakse erialakursuseid ja uute töötajate väljaõpet.

Teadustöö valdkonnas jätkatakse ERRi seniseid uurimissuundi. Eesti raamatukogude ajaloo ja Eesti Rahvusraamatukogu ajaloo uuringute põhjal koostatakse teaduskogumikke. Trükist on ilmunud ERRi Toimetised 1 "Raamatuloolist", ERRi Toimetised 2 "Tsensor Eesti Raamatukogus", ERRi Toimetised 3 "Keelereform ja raamat".

Erialaterminoloogia väljatöötamine, meie raamatukogu teadusosakonna traditsiooniline tööloik, jätkub peale osakondade ühendamist. Erialaterminoloogia muutub ühiskonna arenedes ning vajab pidevat uurimist ning täiendamist. Uuringute põhjal koostatakse raamatukogunduslike terminite sõnastikke koos sõnaseletuste ja võõrkeelsete vastetega. 1994.aastal peavad trükist ilmuma temaatilised terminoloogiavihikud "Kataloogiterminid" ning "Raamat ja raamatukogu", ettevalmistamisel on terminite sõnastik "Lugeja ja lugejateenindus" jt. Väga oleks vaja ka uue raamatukogutehnoloogia ja automatiseerimise alaseid termineid.

Osakonna tööülesanne on ka üldise märksõnastiku koostamine, mis oleks aluseks märksõnakataloogidele ja raamatukroonikale erinevate ainevaldkondade süstematiseerimisel. Märksõnastiku koostamisel on lähtutud analoogsetest väljaannetest: UNESCO "SPINES Thesaurus" ja "Yleinen suomalainen asiasanasto". Raamatukogundusalast teadustööd tuleks tuleks veelgi laiendada, see väärtustaks ERRi kui teadusraamatukogu tegevust.

Arendamist vajaksid paljud tegevusvaldkonnad, näiteks raamatukogude tegevuse analüüs, kogude koostise analüüs, lugemisuuringud, alles siis võime rääkida osakonna kujunemisest raamatukogundusliku analüüsi keskuseks. Erialateabe keskusena peaksime me nii lugejateeninduse kui ka info- ja bibliograafiatöö paremaks korraldamiseks looma ERRi erialakirjanduse arvutiandmebaasi. Aga kõige ega jätku hetkel tööjõudu ega vahendeid.

Paljudele on võib-olla uudiseks, et ka erialajakirja "Raamatukogu" toimetis töötab ERRi raamatukogunduse osakonna koosseisus. Ajakiri on tublisti muutnud oma välisilmet, jääb vaid loota, et teiseb ka sisult. Aga see, kallis ajakirja lugeja sõltub sinust! Ajakirja toimetis ootab teie artikleid huvitavatel ja tänapäevastel teemadel kõigi raamatukogutüüpide probleemidest. On ju "Raamatukogu" ainus meie eriala ajakiri Eestis.

AUDIO-VIDEO OSAKOND, MIS SEE ON?

TÖNIS RIISALU

Audio-video osakonna helistuudio juhataja

Eesti Rahvusraamatukogu audio-video (ehk eesti keeles heli ja pildi) osakond tegeleb lühidalt öeldes igasuguse pildi ja hääle tehnikaga, välja arvatud arvutid. Usun, et paljudele on arusaamatu, milleks on ühele raamatukogule sellist osakonda tarvis.

Eesti Rahvusraamatukogus kui küllaltki kaasaegses raamatukogus, on väga palju audio- ja videotehnikat, mida saavad kasutada nii lugejad kui maja töötajad. Loomulikult pole meie tehniline baas võrreldav läänemaailma raamatukogudega.

Meie osakonna suurim hoolealune on momendil maja televõrk, mille kaudu edastatakse kõiki Tallinnas nähtavaid teleprogramme ja nelja satelliittelevisiooni kanali saateid. Loomulikult on televõrgu kaudu võimalik kohalikust "TVkeskusest" edastada ka majasiseseid telesaa- teid.

Teine suurem hoolealune on translat- sioonivõrk (traadiga raadio või "krapid"), mis nagu televõrki, katab tervet maja. Seda mööda edastatakse üht raadiopro- grammi, operatiivseid teadaandeid ja Alo Mattiiseni loodud Rahvusraamatukogu külastusaja alguse ja lõpu signatuuri.

Eesti Rahvusraamatukogu 8ndal korru- sel kunstide osakonnas asub Eesti suurim helikandjate kogu. Selle grammofoni- plaate saab kuulata osakonna kuulamis- saalis, mille 18st kohast on 9 varustatud ka kassetmagnetofonidega. Kõiki heli- kandjaid aga, näiteks stuudiolinte ja haruldasi heliplaate, lugejale kätte ei anta. Nendega saab kõiki lugejakohti teenin- dada foonikast, kus asub igat liiki heliülesvõtete (va DAT-kassettide) taas- esitamiseks vajalik aparatuur. Nii fooni- kas asuv teeninduspult kui ka kuulamis- kohtadel asuvad kõrvaklapivõimendid on konstrueeritud ja valmistatud lugeja- teeninduse vajadusi arvestades tehases RET. Osakonnas on ka 2 individuaal- kuulamiskabiini ja 10kohaline ühiskuula- misruum. Viimasesse on paigutatud väga hea kvaliteediga võimendi ja kõlarid, teler ja videomagnetofon.

Kaheksandal korruusel asub ka helisal- vestusstuudio. Selle heal tasemel sisse- seade on ette nähtud heliülesvõtteid üm- ber lindistada soovivate lugejate telli- muste täitmiseks ja fondis olevatest heliülesvõtetest koopiade valmistamiseks. Viimasega tagatakse fondi säilivus. Heli- salvestusstuudio sisseseade võimaldab ka

täiesti korralike raadiosaadete koostamist ja edastamist maja translatsoonivõrgu kaudu., mida on mitmel korral väga edukalt tehtud.

ERRi 300kohaline konverentsisaal on varustatud helitehnikaga, mis võimaldab saali kasutada nõupidamisteks, koosole- kuteks ja seminarideks. Vajadusel saab teha sünkroontõlget nelja keelde. Väga edukalt võib saalis korraldada ka kontserte.

Tihti toimub üritusi raamatukogu teistes ruumides, näiteks fuajees, kus puudub statsionaarne helisisseseade – sel- listeks puhkudeks on audio-video osa- konnal eraldi varustus.

Üks väga mahukas objekt, mida osa- konnal teenindada tuleb, on maja tele- fonivõrk - telefoni automaatjaam ja selle 512 abonenti. Kasutusel on faksid ja digitaaltelefonid, mis asetavad telefoni- võrgule väga kõrgeid nõudmisi.

Meie osakonna töötajad on kaasa löö- nud kõikide uue maja audio-video sõl- mede ja võrkude projekteerimisel, ehitamisel ja töösse rakendamisel, muutes tihti projekte raamatukogu hetkevajadusi ning edaspidise laiendamise kavatsust arves- tades. Pidevalt tuleb muretseda juurde uuemat tehnikat, välja vahetada aegunud või rivist välja langenud aparatuuri. Kah- juks ei saa ma jätta siinjuures märkimata, et väga palju tehnikat, seda eriti 8. kor- reuse kuulamissaalis, langeb rivist välja lugejate süü läbi. Tehnikaga käiakse väga hooletult ringi ja pahatihti lõhutakse seda ka tahtlikult.

Palju raadioid, telereid, magnetofone jms on raamatukogu töötajate kabinetti-

des. Ka selle tehnika hooldus ja remont kuulub meie osakonna töökohustuste hulka.

Kindlasti arvate, et nii suure tehnika- pargi käigushoidmiseks ja teenindamiseks peab olema ka palju inimesi. Tegelikult see nii ei ole – meie osakonnas on vaid 10 töötajat. Paljusid tööülesandeid annaks täita paremini ja kiiremini kui praegu, aga nagu näitab praktika, selguvad nii mõnedki asjad alles töö käigus. Põhiline häiriv tegur on raske majanduslik olukord, mis tunduvalt piirab vajaminevate varu- osade, mõõteriistade ja muu aparatuuri hankimise võimalusi. Enamuse varuosai- sid ja seadmeid saame isiklike tutvuste kaudu. Ka kasutavad peaaegu kõik audio- video osakonna töötajad isiklikke töö- ja mõõteriistu. Meie tööd on seganud pro- jekteerijate ja ehitajate eksimused, mis aeglustas tunduvalt seadmete paigalda- mist ja sundis üht-teist ümber tegema või hoopis ära jätma. Meile antud ülesanne- tega saame põhiliselt hakkama entusias- mist ja soovist oma tööd korralikult teha. Kõik osakonna töötajad on väga head spetsialistid, kuid kahjuks tuleb sageli aega ja vahendeid kulutada töödele, mis ei kuulu meie osakonna otsesse tege- vusvaldkonda, või teiste tehtud vigade parandamisele. Loodame, et majanduslik olukord paraneb, mis võimaldaks meil tänases rohkem pöörata tähelepanu Rahvusraamatukogu audio- ja videoteh- nilise baasi uuendamisele ja täiustamise- le. See oleks vajalik nii lugejate paremaks ja kaasaegsemaks teenindamiseks, kui raamatukogutöötajate töötingimuste parandamiseks.

Audio-video osakonna juhataja Ivo Aavik, sama osakonna helistuudio juhataja Tõnis Riisalu ja välisvahetuse osakonna juhataja Lea Lumi raamatukogu avamispeol.

RAHVUSRAAMATUKOGU

TEEL VÄLISVAHETUSELT VÄLISMAAL ILMUNUD KIRJANDUSE KOMPLEKTEERIMISELE

LEA LUMI

ERRi välisvahetuse osakonna juhataja

Rahvusraamatukogu välisvahetusosakond tähistab oma 15. sünnipäeva 1. jaanuaril. Just sellel kuupäeval 1979. aastal kinnitati käskkirjaga uue osakonna – välisvahetusosakonna loomine, tegelikult küll eraldumine iseseisva üksusena komplekteerimisosakonnast.

Osakonna tegevus on algusaastatest peale sõltunud koostööst raamatukogu teiste allüksustega. Teisiti poleks see mõeldavgi. Osakonna töö eesmärk on välismaal ilmunud kirjanduse sihipärane komplekteerimine ja vahetussuhte laiendamine. Raamatukogu komplekteerimisvaldkondade spekter on nii ulatuslik, et väliskirjanduse komplekteerijad vajavad sageli nii kirjandus- kui raamatukogundusspetsialistide abi. Teiste osakondade raamatukoguhoidjad aitavad oma osakonna kompetentsi piires selgitada raamatute leidumust ja vajalike väljaannete pingerida. Välisvahetusosakonna tööd tehes tunnetad eriti hästi, et raamatukogu on tervik, mille korrektnete funktsioneerimine sõltub tema üksikosade laitmatust koostööst.

Välismaal ilmunud kirjanduse sihipärane komplekteerimine ja vahetussuhte laiendamine eeldab komplekteerimise põhimeetodite rakendamist, so trükiste ostmist, vahetamist ja annetuste vastuvõtmist. 1979. aastal asetati põhiriõhk välismaal ilmunud eesti raamatu, *Estonica*, kunstikirjanduse ja teatmeteoste hankimisele. Tagantjärele tundub eesmärgi püstitus küllalt julge ning väärrib tunnustust, sest seda püüti tõsimeeli saavutada ja ülesandeid maksimaalselt täita. Aeg oli välismaaga suhtlemiseks karm ja takistusid veeretati teele küllaga, muidugi mitte raamatukogu poolt. Ometi tulid rõõmustavad edusammud, mida iseloomustavad järgnevad arvud: 1973. a oli raamatukogul partnereid 117, 1983. a aga juba 160. Sellest viis aastat hiljem kirjutati aastaaruandesse partnerraamatukogude arvuks juba 192.

On loomulik, et tähtsaks kujunesid vahetussuhted, mis on praegugi põhiline raamatukogule väljaannete hankimise viis. Välismaise kirjanduse ostmise oli praktiliselt võimatu. Näpuotsatäis valuu-

tarublasid, mille realiseerimine trükisteks toimus vaid Moskva heakskiidul ja Moskva kaudu, võimaldas hankida väga vähe väljaandeid. Saadu kvaliteediga oli lugu veel hullem – väärtuslikke teatmeteoseid, mida lugejad hädasti vajasisid, selle rahaga osta ei olnud võimalik. Nii tuligi otsustada vaid mõne väärtusliku raamatu ostmise kasuks aastas. Pisut parema võimaluse pakkus tookord Bibkolektor, kes aga paraku vahendas põhiliselt sotsialistlike riikide kirjandust. Aastaid oli annetatud raamatute arv üsna väike, kuid nende hulgas oli väga haruldasi teoseid.

1989. aasta "Raamatukogus" ilmunud artiklis "Kümme aastat välisvahetusosakonda" kirjutab tookordne osakonnajuhataja Salme Kurg muu hulgas: "Väliskirjanduse komplekteerimine sõltub suuresti poliitilisest olukorrast. On vaja igati laiendada otsesidemeid ja isiklike kontakte." Tõepoolest, viimased aastad on olnud välismaal ilmunud kirjanduse komplekteerimise seisukohalt varasemaga võrreldes täiesti omalaadsed.

Need aastad on kaasa toonud põhjalikke muutusi igas eluvaldkonnas. Raamatukogunduses on muutunud nii struktuur kui sisuline töö. Igas tööloigis on teravalt tunda tekkinud ja teostatavate võimaluste vastuolulisust. Meie komplitseeritud majandussituatsioon peegeldub ka raamatukogude olukorras.

Eesti Rahvusraamatukogust on kujunenud multifunktsionaalne institutsioon: see on samal ajal rahvusraamatukogu, parlamendiraamatukogu, teatme- ja infoanalüüsi keskus, ISBN ja ISSN keskus Eestis; ka mitmeid osakondi võib vaadelda kui oma tegevusala keskusi. 1991. aastal vastuvõetud rahvusraamatukogu seadus fikseerib komplekteerimise põhialused. Mõne aasta jooksul on komplekteerimisvaldkondade ulatus mitmekordistunud.

Välismaal ilmunud kirjanduse komplekteerimise põhiallikas on seni veel välisvahetus. Alates 1988. aastast on raamatukogu fondi toonud olulist lisa suured raamatuannetused. Raamatute kogumisel ja transpordi korraldamisel on aktiivselt abi osutanud välismaal elavad

Sirje Lauring välisvahetusosakonnast. Tema käe alt käib läbi kogu väliseesti kirjandus.

eestlased. Tänu neile on Eestimaa raamatukogudesse jõudnud tuhanded vajalikud raamatud Rootsist, Kanadast, Austriast, Inglismaalt, USAst. Teiste hulgas on märkimisväärne Salzburgi Ülikooli professori Henn-Jüri Uibopuu tegevus, kelle initsiatiivil on käivitunud projekt "Austria raamatukogu", mida finantseerib Austria valitsus. Üle 4000 äsja ilmunud raamatu on meie ja hr Uibopuu valikul leidnud tee meie lugejateni. Soomes ja Rootsis on korraldatud Eesti raamatukogudele trükiste saatmiseks aktsioone, millest on osa võtnud eraisikud, raamatukogud, ühingud, seltsid ja kirjastused. Sedalaadi initsiatiivil on meie raamatukogusse saabunud tähelepanuväärselt palju kirjandust ka USAst, Saksamaalt jm.

Osutan siinkohal ka Eestis asuvate välisriikide saatkondade mõistvale suhtumisele, kes on meile kinkinud oma riigi ajakirjandust ja raamatuid. Lahketest abistajatest, annetajatest, kinkijatest peaks eraldi kirjutama ja seda on juba ka põgusalt tehtud. Mõõda ei tohi minna ka rahvusvahelistest abiprogrammidest, mille korraldajateks Sabre'i Foundation ja International Book Exchange Fund.

Kuna Rahvusraamatukogu on ühtlasi parlamendiraamatukogu, on mitmed programmid suunatud just parlamendi ja

valitsuse liikmete paremale teenindamisele, st nendele vajalike trükiste ja info muretsemisele. Suurim projekt kuulub USA Kongressi Raamatukogu juures asuvale Congressional Research Service'le.

Iga annetatud, vahetuse teel hangitud või ostetud raamat vajab tähelepanelikku läbitöötamist kes on autor, kas sisaldab *Estonica't*, millal välja antud, kas sisu on vananenud või ei, kelle kirjastatud, mis keeles jne jne. Otsustamine, kas võtta raamat fondi või ei, on üsna pikaajaline ja vaevanõudev tegevus.

Viimasel aastal püüame luua kontakte rahvusvaheliste organisatsioonidega, kelle väljaanded on vajalikud parlamendi teenindamiseks. See töö on kandnud üsna head vilja. Enamasti on meie kirjadele reageeritud positiivselt ja rahvusvaheliste organisatsioonide väljaannetele eraldatud riulid *Iuridica* lugemissaalis on täitunud huvipakkuvate trükistega. Rahvusraamatukogu on järgmiste organisatsioonide depooramatukogu: ÜRO, Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO), Maailmapank (WB), Euroopa Ühenduse Komisjon (EC), UNESCO, Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe (GATT), Rahvusvaheline Merendusorganisatsioon (IMO), Maailma Terviseorganisatsioon (WHO), Toitlus- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO). Kokku saame väljaandeid 30 organisatsioonilt.

Peale krooni käibeletulekut oleme ostnud kirjandust otse välismaalt. Alustasime välisperiodika tellimist. See on täiesti uus kogemus, mis vajab oma teadmiste ja oskuste täiendamist.

Komplekteeritavatest trükistest on vahetuse teel saadud keskmiselt 40 %. Trükiste hulga suurenedes on suurenenud ka vahetuse kaudu saadute arv. 1987. aastal vahetati raamatukogus 6 800 trükist, 1992. aastal 18 000 trükist. Tulevikus laieneb tunduvalt trükiste ostmine otse välismaalt. See nõuab komplekteerijailt veelgi kiiremat edasiminekut, uusi teadmisi ja oskusi, loominguilisust ja leidlikkust. Koos kohustustega kasvab ka vastutus. Üleminek arvutitele on kahtlemata raske, kuid hädavajalik – nii mõnigi töö saab arvutitega kiiremini tehtud (saabunud raamatute registreerimine, väljatrükid valdkondade või annetajate/partnerite kaupa, perioodika ja partneritele saadeta-va vahetuskirjanduse registreerimine).

Soov oma tööd hästi teha viib aga kindlasti tulemusteni.

Tiiu Tuuksam uurib hoolega Rahvusraamatukogu töötajate palku – täpsus üle kõige!

Teatme- ja infoanalüüsi keskuse juhtiv spetsialist Helgi Pärn otsimas andmeid rahvusvahelise arvutivõrgu INTERNET kaudu.

RAHVUSRAAMATUKOGU

KIRJASTAMISEST EESTI RAHVUS- RAAMATUKOGUS

KAI IDARAND

ERRi kirjastusosakonna juhataja

Raamatukogutöötajad on peale kõige muu ka väga tublid bibliograafiate, teadustööde, reklaamiväljaannete jms koostajad. Selleks, et see väärt töö jääks kestma ja oleks lugeda paljudele huvilistele, on Rahvusraamatukogul kirjastusosakond. Meie ülesanne on tekstide toimetamine, trükivalmis seadmine ja trükikodadega suhtlemine. Osakonnas töötab kaheksa inimest: kolm toimetajat, kaks tekstide sisestajat, tehniline toimetaja, masinakirjutaja ja osakonnajuhataja.

Mõned meie väljaanded on väga head ja ilusad, näiteks 1993. aastal ilmunud "Keelereform ja raamat" Johannes Aavikust (ERRi toimetiste sarjast) ja "Tulimulla" koondsiskord 1950-1991, mille kasutajad on neid ka väärtiselt hinnanud.

Uhked oleme ka külalistele mõeldud raamatukogu juhi ja piltpostkaartide, samuti kunstide osakonna värvitrukkide voldiku üle.

Riigikogu tellimisel valmivad selle liikmeid tutvustavad brošüürid. Järgmisel aastal on kavas veelgi enam parlamendiraamatukoguna kirjastustegevust arendada.

Teised meie väljaanded on samuti tuntud ja teatud, näiteks igal aastal ilmuv "Eesti ajakirjandus" või erialaväljaanded "Raamatukogunduse bibliograafia" ja "Uut välismaa raamatukogudes". Populaarseim väljaanne sel aastal oli "Raamatukogunduse taskuteatmik", mis selgitab rahvaraamatukogu seadust.

Kirjastusosakond koordineerib rahvusbibliograafia ("Raamatukroonika", "Artiklite Kroonika") ning välisraamatute ja välisperioodika kataloogide trükkimist. Ka käesoleva ajakirja ilmumisele on vähemalt 1993. aastal kaasa aidatud. Jõudumööda kirjastame Lasteraamatukogu väljaandeid.

Mis ootab lugemishuvilisi 1994. aastal? Et kirjastusosakond peab silma peal hoidma kõigi Rahvusraamatukogu väljaannete levikut, olgu siinkohal reklaam: KÜSIGE EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU TRÜKISTE 1994. AASTA PAKKUMISNIMETIKKU MEIE KIRJASTUSOSAKONNAST ja te ei kahetse.

REKLAAMIOSAKOND RAHVUSRAAMATU- KOGUS

ENE PAAVER

ERRi reklaamiosakonna juhataja

Raamatukogule reklaami tegemine on vajalik. Kui palju ja mis vormis seda tehakse, sõltub konkreetse raamatukogu strateegiast, tööjaotusest ja võimalustest. Rahvusraamatukogu, mis taotleb oma uues majas olla enam kui vaid raamatukogu – ka kultuuri- ja infokeskus, peab seetõttu olema tavalisest avatum ja aktiivsem suhtleja, osaline avalikus kultuuri- ja ühiskonnaelus. Reklaamiosakonna ülesanne on aidata seda rolli täita, see on aga võimalik vaid koostöös teiste osakondadega.

Ideaalis tähendaks see jälgida ja kujundada suhteid avalikkusega (niisiis pigem *public relations*). Tähtsal kohal on suhted ajakirjandusega. Reklaamiosakonna pressiteadete läheb majast välja info Rahvusraamatukogu sündmuste, külaliste, näituste jm ürituste kohta. Erakordselt vajalik on ise toimetustega sidet hoida ja teatud inimesi teatud puhkudel kohale kutsuda. Peab silmas pidama, millise meediumi lugejad/vaatajad/kuulajad on just see sihtauditoorium, kelleni tahame sõnumit viia. Tuleb suhelda ka teiste partneritega peale ajakirjanduse, luua uusi sidemeid. Kogu sedalaadi tegevus peaks olema suunatud Rahvusraamatukogu hea maine hoidmisele, tunnustuse ja huvi võitmisele.

Imelikul kombel on Rahvusraamatukogu reklaamiosakond vähe tegelnud lugejatega. Aidata neid informeerida, ahvatleda kõiki teenuseid kasutama võiks senisest enam olla ka meie töö.

Eks ole avalikkuse tähelepanu märk ka rohked ekskursioonid meie majas. Praeguseni, 1993. aasta novembrikuuni oleme vastu võtnud kõik soovijad neile sobival ajal. Huvi meie vastu on alati teretulnud ja 812 ekskursiooni päevas kuulub uude majja sisseelamise juurde, kuid lugejate häirimatuse huvides tuleb sellist tungi siiski piirata.

Väljapoole suunatud infosüsteem ei saa olla tõhus samaväärses sisemises infota, iseäranis nii suure töötajaskonna puhul nagu Rahvusraamatukogus. Ekskursioonid osakondadesse on hea näide: et oma raamatukogu õigesti ja põhjalikult tutvustada, peavad oma töötajad olema kursis statistika, tehtud muudatuste, uudiste ja probleemidega.

Raamatukogusisene infosüsteem on siiani toimunud iganädalase "Infolehe" kaudu, kus juhtkonna otsusteade kõrval edastatakse ka seni küll reklaamiosakonda kaootiliselt laekunud uudiseid. Igast osakonnast endast sõltub, kui palju tema tegemisi vahendatakse (näiteks kunstide osakonna muusikapool on väga varmas tutvustama oma uusi varasid ja väljapanekuid). Teisi osakondi informeeritakse maja sündmustest ka muul moel.

Nii suure maja ja nii laiahaardelise tegevuse puhul nagu Rahvusraamatukogus on mõeldamatu ja valegi info liikumist täielikult tsentraliseerida. Reklaamiosakonna perspektiiv on: senisest agaram suhtlemine raamatukogule vajalike partneritega ning tõhusta infolevi tagamine lugejatele ja raamatukogu töötajatele.

PARLAMENDITEENISTUS ERIC A. JOHNSONI PILGU LÄBI

1. märtsist 1. juulini 1993 töötas Eesti Rahvusraamatukogu parlamendiosakonnas Eric A. Johnson USA Kongressi Raamatukogust. Ajakiri "Raamatukogu" esitas talle mõned küsimused.

Millest Teie suur huvi Eesti vastu?

Esimest korda külastasin Tallinna 1983. aastal, kui stažeerisin Leningradi RÜ filoloogifakulteedis. Reisisime palju mööda endist NSV Liitu. USA ja NSVL suhted olid just halvenenud (vene sõjaväelased olid alla tulistanud Korea lennuki) ja minusse suhtuti kõikjal ettevaatlikult. Tallinnas kohtusin aga TPEDI üliõpilastega, kes julgusid mõelda teisiti kui tavaline nõukogude kodanik ja öelda oma mõtteid ka avalikult välja. Sellest ajast on Eesti ja kogu Baltikum mind eriliselt huvitanud.

Lõpetasin ülikooli vene filoloogina, kuid Venemaa-reis jättis nii halvad mälestused, et otsustasin selle keele unustada. Hakkasin Kalifornias kokana tööle, hiljem olin Washingtonis kuller. Ühel päeval leidsin kuulutuse, milles öeldi, et Kongressi Raamatukogu vajab vane keelt oskavat inimest. See oli parim alaline töökoht, mida võisin saada. Hakkasin tööle komplekteerimisosakonna välisvahetuse raamatukoguhoidja abina. Minu ülesanne oli vahetada raamatuid NSV Liiduga. Pärast nõutava magistrikraadi omandamist Marylandi ülikoolis sain raamatukoguhoidja koha.

Kongressi Raamatukogus kehtib komplekteerimisel põhimõte: kui raamat ei tule raamatukokku, läheb raamatukoguhoidja raamatuni. Igal aastal saadetakse 1012 inimest sellise ülesandega maailma eri riikidesse. Mina olin esimest korda NSV Liidus komanderingus 1990. aastal.

1991. aastal, kui Eesti, Läti ja Leedu olid juba iseseisvad, töötasin kuu aega oma puhkusest Eesti Rahvusraamatukogu vastloodud parlamendiosakonnas konsultandina. 1992. aastal tulin siia juba USA Kongressi Raamatukogu esindajana.

Olen Eestis kuuendat korda, seekord neli kuud Ameerika Raamatukoguhoidjate Ühingu programmi raames, mis näeb ette saata aastas 15 USA raamatukoguhoidjat aitama teiste riikide ametikaaslasti.

Kas Eesti raamatukogu ja raamatukoguhoidjad on võrreldes Teie esimese külaskäiguga palju muutunud?

Nägin olukorda, mis valitses siis, kui rahvusraamatukogu asus veel vanas selle kogudele kitsas hoones. Kui maja oli suletud lugejaile, tundsid raamatukogutöötajad end ebamugavalt. Nüüd on nende meeolu paranenud, muutunud on ka nende mõtlemisviis. Töö arvutitega näib raamatukoguhoidjatele meeldivat – neile meeldib leida täpset infot. Nõukogude raamatukogutöötaja ülesanne tundus olevat kaitsta raamatut lugeja eest (erifondid), praegu püütakse leida lugejale kõik, mis teda huvitab võiks. Lugejateeniduse viise on kaks: 1) oodata, mida lugeja soovib ja 2) soovitada lugejale. Näen, et teie raamatukoguhoidjad on muutunud aktiivsemaks. Nad ei häbene enam oma tegusid ega mõtteid. Üha rohkem inimesi püüab rääkida inglise keelt.

Millised on Teie mõtted Eesti Rahvusraamatukogu parlamendiosakonnast?

Parlamendiosakonnal on parlamenditeeniduse paremaks muutmisel veel palju teha. Tutvusin ERRi uue struktuuriga. Minu jaoks on arusaamatu, miks

kõik bibliograafiaosakonna inimesed teenindavad nii parlamendiliikmeid kui ülejäänud lugejaid. Parlamenditeeniduse jaoks peaksid olema siiski eraldi inimesed. Ka tuleks parlamendiliikme päringule vastata kirjalikult, teistele lugejatele võib lihtsalt kätte näidata õige kataloogikasti.

USA Kongressi Raamatukogu on esmajärjekorras parlamendiraamatukogu, mis täidab samal ajal ka rahvusraamatukogu funktsioone. Eestis on see vastu-pidi, õigupoolest esialgu veel ebaselge, kumb pool on tähtsam. Kõigis riikides, milles ma viibinud olen, on ka parlamendikomisjon, mis hoolitseb parlamendiraamatukogu eest. Et Eestis sellist komisjoni pole, võib olla raamatukogule ohtlik. USAs teab kongress täpselt, millega raamatukogu tegeleb ning kuidas kasutatakse raamatukogu eelarverahasid.

Mida Teie arvates peaksid kõik Baltikumi raamatukogud tegema ühiselt?

Põhiline koostöö peaks olema komplekteerimisalane – on vaja otsustada, kes mida teistest täielikumalt kogub. Maailmas ei vaadelda teid kui eraldi riike, vaid kui regiooni. Seda tuleb eriti silmas pida mõne projekti jaoks raha küsides – seda saab kergemini, kui põhjendatakse projekti kasulikkust oma maale või kogu regioonile, mitte ainult ühele raamatukogule.

Oluline on koostada Baltikumi elektrooniline koondkataloog, mille aluseks võib olla ühe raamatukogu kataloog. See raamatukogu ei pea olema tingimata rahvusraamatukogu, peaaasi, et juurdepääs sellele on kõigil soovijail. (USA elektrooniline koondkataloog asub näiteks Ohio osariigis, kuigi suurem osa selle andmeid on Kongressi Raamatukogult.) Seejuures on oluline luua ühtne arvutisüsteem. Põhjamaade raamatukogud aitavad Baltikumi, kuna nad on huvitatud nende liitumisest oma süsteemiga. Kahjuks ehitavad Balti riigid aga praegu igaüks ise süsteemi. Osaliselt on selles süüdi ka lääneriigid, kes kingivad piirkonna raamatukogudele erinevat tehnikat, millega ühtset süsteemi pole võimalik luua.

AVAMISAEGSETEST NÄITUSTEST EESTI RAHVUSRAAMATUKOGUS

KATRIN KIVIMAA

ERRi kunstide osakond

Eesti Rahvusraamatukogu piduliku avamise ajal oli seal võimalik vaadata mitmeid raamatu-, foto- ja kunstinäitusi. Alustades ülevaadet raamatunäitustest, tuleks eelkõige nimetada Silvia ja Uno Pree kunstiraamatute kollektsiooni tutvustamist 3. korruse peanäitusesaalis. Kanadas elavad bibliograaf S. Pree ja arhitekt U. Pree annetasid oma kunsti- ja arhitektuurialase kirjanduse Eesti Rahvusraamatukogule 1991. aastal. Nimetatud kollektsiooni, mis moodustab Rahvusraamatukogu kunstikogus iseseisva üksuse, kuuluvad väga erinevate maade ja ajastute kujutava kunsti ja arhitektuuri nii üldteoreetilised kui ülevaatlilikud käsitlused ja monograafiad kunstiajaloo silmapaistavatest isiksustest.

Haruldaste raamatute osakond tutvustas piiblikollektsiooni. Kommenteeritud ja kommenteerimata täispiiblite kõrval eksponeeriti ka Vanu ja Uusi Testamente ning piibliainelisi ümberjutustusi. Eestikeelseid piibleid võib näha alates 1739. aasta esitrukist kuni 19. sajandi keskpaiga väljaanneteni.

Teravnenuhuvu võõrkeelte vastu on tõstnud päevakorralla sellealase õppekirjanduse. Nii oli 7. - 20. septembrini 7. korruse pealugemissaalis avatud inglise keele õppekirjanduse näitus, korraldajaks Ameerika Saatkonna infoteenistus. Näitusel võis õpikute, sõna- ja käsiraamatute jms kõrval näha ka kassette muinasjuttude, legendide ja müütidega.

Trepigaleriis "Ristikäik" oli 6. septembrist 2. oktoobrini avatud raamatukogu fotograafi Teet Malsroosi näitus "Rahvusraamatukogu uue maja saamise lugu". Autor esitas siin oma nägemuse uut raamatukoguhoonet puudutanud sündmustest aadressi kindlaksmääramisest juba toimunud ürituste ja kohtumisteni välja, dokumenteeris nurgakiviipaneku 4. oktoobril 1986, üldrahvaliku kraavikaevamise mais 1988 ning raamatusaadetiste jagamise. Fotodel võis näha enamikku Rahvusraamatukogu valmimisel tähtsat osa etendanud inimestest.

1981. aastast konkureerivad metsiku looduse jäädvustajad Lõuna-Aafrika, USA, Saksamaa ja Suurbritannia fotograafid iga-aastasele "Agfa" Metsiku looduse" auhindadele. Tänu Lõuna-Aaf-

Silvia ja Uno Pree Kanadast annetasid oma kunsti- ja arhitektuurialase kirjanduse kogu Eesti Rahvusraamatukogule.

rika Vabariigi saatkonnale Helsingis oli ka meie fotohuvilistel võimalus vaadata üht nende rändnäitust - 1991. aasta võistluse kümme parimat tööd olid 10. - 24. septembrini üles pandud 7. korruse üldlugemissaali.

Avatud oli ka kolm kunstinäitust: 3. korruse fuajees Maria-Kristiina Ulase aastaks ERRi deponeeritud maalid, 6. korruse galeriis Arhitektuurimuseumi näitus "Arhitektuurijoonis kui ajastu dokument" ning 8. korruse kunstisaalis Kaljo Põllu eksliibrised Rahvusraamatukogu kogudest.

Arhitektuurimuseumi näitusel eksponeeriti huvitavamaid arhitektuurijooniseid 1848. aastast alates G. Winterhalteni rüütelkonna hoone projektist kaasagsete arhitektide (L. Lapini, U. Muru, J. Okase jt) projektideni välja, hõlmates ka sajandi alguses ning 20ndatel ja 30ndatel aastatel teostatud huvitavamad objektid ning teostamata projektid. Näitus andis küllalt põhjaliku ülevaate eri ajastute arhitektuurijoonisest Eestis, aga ka realiseerunud ideedest.

Kaljo Põllu näitus tutvustas 45 eksliibriseid aastaist 1960 - 1980, sisaldades nii erinevate tähtpäevade (200 aastat eesti ajakirjandust, 175 aastat eesti keele õpetamisest Tartu Ülikoolis jt), asutuste (Tartu Ülikool, Eesti Looduskaitse Selts jt) kui ka üksikisikute, peamiselt tuntud kultuuritegelaste raamatutühiseid. K.

Põllu eksliibriseid iseloomustab kasutatud loodusmotiivide lihtne ja ilmekas kujutamine. Jõuliselt on autor edasi andnud ka soome-ugri mütoloogiamaailmaga seotud motiive (M. Undi, U. Veismanni jt eksliibristel). Mainida tuleks kaht erandlikku puhtabstraktset tööd - L. Päi ja K. Alltoa eksliibriseid. Huvitava erandi moodustasid ka paar T. Paometsale kujundatud vanakreeka-teemalist eksliibriseid. K. Põllu 320st eksliibriseid asub Rahvusraamatukogu kunstide osakonnas 140. Seega oli näitusel eksponeeritud vaid veerand sellest kogust, mis annab põhjuse lootaks K. Põllu eksliibriseid tutvustamist laiemale vaatajaskonnale ka tulevikus.

"Mu tiivuline kiikhobu - Austria laste- ja noorsookirjandus" oli esimene näitus Eesti Rahvusraamatukogu kolmanda korruse näitusesaalis. See avati 29. aprillil 1993. Austria laste- ja noorsookirjanduse iga kolme aasta tagant välja antava preemia saanud naiskirjanike Mira Lobe, Vera Ferramikura, Käthe Recheisi, Christine Nöstlingeri ja Renate Welshi loomingut ning raamatuillustraatorite töid tutvustava näituse avamisel osales ka Viinis asuva rahvusvahelise lastekirjanduse ja laste lugemise uurimise instituudi

direktor doktor LUCIA BINDER, kes andis põhjaliku ülevaate Austria lastekirjandusest 1980ndail aastail. Eriti tõstis ta esile Mira Lobe ja Christine Nöstlingeri loomingut, mida soovitas tõlkida kindlasti ka eesti keelde.

Lucia Binder

Lucia Bineri juhitava 1965. aastal asutatud instituudi ülesandeks on laste- ja noorsookirjanduse ning laste lugemise uurimise ja arendamise teaduskeskusena tegutsemise kõrval olla ka vastavaks dokumendi- ja infokeskuseks.

Instituudil on kõigile soovijaile avatud teadusraamatukogu, samuti laste- ja noorteraamatukogu ning välismaise lastekirjanduse kollektsioon.

Organisatsiooniliselt on instituut üldkasulik ühing, mida ideeliselt ja rahaliselt toetab Austria Haridus- ja Kultuuriministeerium.

Instituut viib regulaarselt läbi uuringute tulemusi lugemissituatsioonist, lugemishuvidest ja lugemaõpetamise metoodikast, näiteks 10aastased raamatulugejane, Austria kooliraamatukogud jmt. Et uuringute tulemusi saaks praktiliselt kasutada, avaldatakse need trükis või tutvustatakse vastavatel seminaridel. Instituudi teadurid peavad instituudi raamatukogudes loenguid pedagoogiliste instituutide üliõpilastele ja õpetajatele tehes teadusliku sissejuhatuse mineviku ja tänapäeva Austria, kui ka välisriikide laste- ja noorte ilu- ja aimekirjandusse. Ühtlasi annavad nad ka konsultatsioone lugemise uurimiseks ja teadustöödeks.

Üles kirjutanud Ene Riet

Infosüsteemide osakonna põhiülesanne on automatiseerida Rahvusraamatukogu otseseid tegevusvaldkondi. Osakonnas on kolm sektorit, kus töötab kokku 15 inimest, nendest 7 poole kohaga.

Riist- ja tarkvarasektor hangib, paigaldab ja hooldab ERRi osakondade arvuteid ning abistab ja õpetab arvutikasutajaid.

Andmebaaside projekteerimise sektoris töötatakse välja automatiseeritud tehnoloogiat ja programmeeritakse vajalikke töökohti.

Seoses integreeritud raamatukogusüsteemi KIRI ostmisega lisandub osakonnale uusi ülesandeid, sest ostetud süsteem tuleb kohandada Rahvusraamatukogule sobivaks.

Audio-video osakonna tööruum.

EESTI KULTUUR

EUROOPALIKUS MUUTUSTEKARUSSELLIS

AILI AARELAID

Teaduste Akadeemia teadur

Eestis praegu aset leidvaid põhjalikke kultuurimuutusi pole oma kohaliku mätta otsast sugugi kerge näha, ammugi siis mõista. Võtab aega, kuni siinmail jõutakse tõdemuseni, et 1990ndate aastate kultuurisündmuste karussell Eestis on vaid kogu Euroopat haaranud suurte kultuuri-teisenduste osa. Esialgu eelistatakse ikka veel hädaldada majandusraskuste üle ja kõnelda rahvuskultuuri hääbumisohust sotsialismijärgse üldkriisi tingimustes. Ilmselt ei näe me praegu avaramat mas-taapi: kogu globaalkultuur läheb uuele aastatuhandele vastu suurte muutuste lainega ja Eesti pärisosaks on jäänud transformeeruva vaimuse ühe võimaliku arengustenaariumi väikerahva posttotalitaarse globaliseerumise läbimängimine.

Viimasel ajal on hüpertrofeerunud poliitiline kisatagemine tekitanud mulje, et viiekümne okupatsioonista jooksul pole eesti kultuur sammugi edasi läinud, on elatud kohutavas isolatsioonis ja püütud hambad ristis sõja-eelset taset säilitada. Mõne eriti südika sulesepa kirjatükist jääb isegi mulje, et lähiminevikus oli vaid kaks põhilist kultuuriloomet valdkonda: kas esinemine KGB ülekuulamistel või siis parteikarjeristlik "punane" mulistamine. Ilmselge on, et nõukogude perioodil oli eesti kultuuri vaba areng oluliselt kammitatsetud, kuid paraku siiski mitte nii lootusetult, kui täna seda vahel soovime.

Viimane poolsajand on lääne ja ida kultuuriruumis kulgenud küll erinevalt, kuid mitte vastandmargiliselt. Eestit poleks kunagi hakatud nimetama "sovetki zapadiks", kui me poleks suutnud järgida mõningaid olulisi lääne suundumusi. Samas olime me tahes-tahtmata ikkagi veel NSVL koostisosa, omandasime terve rea *homo sovieticuse* vaimseid palgejooni. Praegust hetke eestlaste kultuurirefleksioonis peaks vist nimetama suure amplituudiga loksumiseks rahvusiik-sotsialistliku nostalgia ja vaimustavkohutavate tulevikuvisionide vahel. Rahvuslik-sotsialistliku nostalgia all tuleb seejuures mõista niisugust heitlikku minevikkupööratust, kus ühekorraga ihaletakse 1930ndate aastate isamaalike üllitamisi ja sotsialismiaegset odavat kultuuritarbimist, kuigi terve mõistus ütleb, et nii ühel kui teisel pole uueveas ühiskonnas enam kohta. Vaimustavkohutavad tulevikuvisionid seonduvad aga tahtega olla Euroopa suurrahvastele

võrdne kultuuripartner, kusjuures karde-takse sellest dialoogist johtuvaid põhi-mõttelisi nihkeid eestlaste senises suhteliselt suletud maailmapildis.

Kuid millises ajaloopunktis eesti kultuur 1990ndate aastate alguses siiski asub? Kuidas vastata küsimusele meie ja Euroopa ühismõttelise kohta?

Ajal, mil meie maadlesime totalitarismi kangemate ja lahjemate vormidega, tegi lääne kultuuriilm läbi nn postmodernistliku arengufaasi. Praeguseks on nii üks kui teine ennast ammendanud: lääs nimetab 1980ndate teist poolt juba thatcheristlikuks, ka reiganistlikuks ehk piiranguliseks, meie aga vaatame samale perioodile kui sovjetivastase vabadus-võitluse kulminatsioonijale. Nii ühel kui teisel juhul on tegemist hiljaaegu alanud murranguliste sündmustega ja esialgu tundub, et põhimõtteliselt erinevaid teid pidi kujunenud kultuuriahistus on vallutamas ühtviisi nii Vana kui Uut Euroopat.

Teise maailmasõja järgse kultuuri-arengu nelja aastakümnet tähistatakse läänes sõnaga postmodernism, mille lipukirjas olid mõisted tõde, seaduslikkus ja ilu ning tegeldi põhiliselt kolme suure probleemiga:

- rahvuslike heaoluühiskondade üles-ehitamisega rahvusliku intelligentsi cest-vedamisel;

- peadpööritava materaal-tehnilise progressi edendamise, aga ka vaos-hoidmisega;

- egalitaarse individualismi ideaalide kultiveerimisega vaimsete väärtuste tarbimissfääris.

Jõudmata siinkohal süüvida postmoder-nistlikesse teooriatesse, saame siiski küsi-da, kas samal ajal Ida-Euroopas valitsenud nn sotsialistlikku kultuurirealiteeti ahel-datuna olime ikka ülalnimetatud kolm-ainsusest täiesti priid? Kas tõesti on nüüd meie pärisosaks lihtsakoeline restitut-sioon, kuhugi teetsale tagasi jõudmine või peame siiski minema koos Euroopaga edasi, vastu sellele, millele nime veel anda ei teata? Majanduskriis ei vapusta ju sugugi ainult meid. Sootuks rikkamad heaoluühiskonnad on sunnitud end pii-rama ja vähendama kulutusi ka teadusele, kunstile, haridusele. XX sajandi teise poole suhteliselt lahe ja demokraatlik kul-tuuritegelikkus on otsa saamas, uus aastatuhat uute probleemidega kummi-tamas.

Küsigem kõigepealt, mille poolest me oma sotsialistlikel kümnenditel post-modernistlikust Euroopast erinesime ja mille poolest siiski sarnanesime.

Hoolimata tsentraal-monopolistlikest pürgimustest, jätkus meil jonnid hoida alal rahvusliku identiteeti tagavaid struk-tuure. Oluline oli turvalise rahvusriigi idee, kuid kui läänes pingutati selle teostamise, siis meil selle elushoidmise nimel. Kui mujal võideldi rahvusele kvaliteetsete elatusstandardite võimaldamise eest, siis meil rahvuse ja rahvuslikkuse elementaarse säilimise eest. Põhjamaade intelligents seisis tihtipeale sotsiaal-demokraatlike liikumiste eesotsas, taotles üldist heaolu tagavaid sotsiaalseid garan-tiisid, meie vaimuinimesed olid tänu riigi "hoolitsusele" niisugusest kohustusest vabad. Olime küll kaugel heaolu-ühis-konnast, kuid teatavad sotsiaalsed garan-tiid (näit elamist võimaldav pension, äär-miselt odav korter, tasuta haridus ja arsti-abi) olid ometi olemas. Meie intelligentsil tuli näidata üles südikust ja taiplikkust võitluses rahvuse eluõiguse eest, jääda ühiskonna avangardseks jõuks. Nii oli ka meie intellektuaalide põhiülesanne tagada rahvuse sotsio-kultuuriline identiteet. Ent kui läänes oli kord juba kindlustunud rah-vusriik selle identiteedi loomulik kandja, siis Baltikumis oli omariiklus kui rah-vusidentiteedi kõrgeim määr utopia-hõnguline, kuigi ihaldusväärne eesmärk. Kui postmodernistlik arenguloogika viis läänes rahvuspiiride ületamise ja kosmo-poliitsuse suunas, siis meie totalitaristlik suletus kutsus esile rahvuslikku kuube rõivastatud süsteemi lõhkuvate vennas-kondade tekke. Kui postmodernism sünnitas globalismi, siis totalitarism sai genereerida üksnes omaenda tagurpidiseid peegelpilte, so väikeste kinniste rahvus-kindluste loomise ideaali. Kui postmoder-nistliku kogemusega intelligent püüdis mõtestada oma rahvuse identiteeti kiiresti kulgevates maailmamastaapsetes protses-sides osalemise kaudu, siis totalitaristliku elukogemusega vaimuse kandja nägi oma missiooni ennekõike olemasolevale riiklusele vastutöötamises ja restitut-sioonis.

Alates 1970ndate algusest (Tšehhi sündmuste järel), osalt juba varemgi omandas eesti vaimuilm selgelt vastupa-nukultuuri ilme. Ühele poole barrikaadi jäid nii endale kui oma rahvale vaimset

vabadust ja iseseisvat otsustamisõigust ihkavad intellektuaalid, teisele poole ühtse nõukogude rahva ideoloogid nii Moskvas kui Tallinnas. Algas kaks aastakümnet kestnud närvekõditav mäng tsensuuri ja igat sorti ideoloogiakomisjonidega, ridade vahele kirjutamine ja alltekstidesse peitumine, poliitilise tõe serveerimine kunstitõe kuues jms. 1960ndate teisel poolel läks koos Euroopa eakaaslastega tänavatele ka eesti tudenginoorus, et kümme aastat hiljem muutuda purustatud illusioonidega põlvkonnaks. Nii siin- kui sealpool raudset eesriiet olid üliõpilased olemasoleva riikluse ja kroonuliku vaimuse vastu, võideldi intellektuaalse ümbersünni eest. Meie noorust ahistas reaalne sotsialism, lääne noorust reaalne kapitalism. Neid ühendas eurokommunistlik utopia, frankfurdi koolkonna vasakpoolne Marcuse filosoofia usk ausamasse maailma. Eestis purunes see usk juba seitsmekümnendate algupoolel, mil Soome sotsiaaldemokraatliku nooruse seas hakkas see alles kulmineeruma.

Eesti vaimse vastupanuliikumise haripunkt langes 1970ndate lõppu, mil pörkuti kokku tugeva uusvenestamise laine ja rahvusterritoriumi täieliku lagastamise ohuga. Siis teadvustus lõplikult seni pigem alateadlikult tajutud kartus saada rahvusena keskvoimude poolt hävitatud ja välja suretatud. Varasema nõ belletristilise meetodi asemel hakati kasutama poliitilise vastupanu meetodeid (õpilasarhahutused, tippintelligentsi koostatud "40 kiri"). Vastupanukultuuri aastatel kujunenud vaimuse apoteosiks sai "laulev revolutsioon" 1988. aasta õõlulupeod ja "Eestimaa laul" ning 1989. aasta Balti kett, mis muutis tegelikkuseks selle, millest varem mõistu sõnas, pildis, tantsus ja laulus unistati, salasalongides kõneldi. Ajaliselt langes see sündmus kokku postmodernismi ideaalide lagunemisega Lääne-Euroopas.

Postmodernismi kriisi seostatakse eelkõige majandusliku ja kultuurilise tarbimise vähenemisega, sotsiaalsete kihistuste üksteisest järjest enam eristumisega, egalitaarse kultuurilevi ideaalide purunemisega. Näidete otsimiseks ei pruugi meil kodust eriti kaugele minna: üha selgemaks on saamas kurb tõde tänase soome nooruse kohta, kelle majanduslikud ja hariduslikud võimalused on ta vanemate omadest märksa kehvemad, valmisolek raskuste ületamiseks aga väiksem. Vähem drastiliselt kujul toimivad samad seaduspärasused teistelgi Põhja-maadel, so regioonis, mille koostisosaks me praegu saada püüame.

Nõukogude perioodi saavutuseks tuleb pidada odava populaarkultuuri ning

igakülgset välja arendatud ja kõikidele sotsiaalsetele kihtidele võrdselt kättesaadavaks tehtud emakeelse haridussüsteemi olemasolu. Selles osas on võrdlused lääne egalitaarse kultuuripraktikaga täiesti asjakohased. Ka postmodernismi uurijad (Featherstone, Wallerstein, Bourdieu jt) on korduvalt rõhutanud sõjajärgsete aastakümnete osa ühiskonna erinevate kihististe haridusliku nivoo ühtlustamisel. Muidugi ei saa jätta märkimata lääne ja ida kultuuriegalitarismi põhimõtteid erinevust. Kui kapitalistlikus läänes oli egalitarismi partneriks individualism, so igal indiviidil oli võimalus ja kohustus leida oma isikupärane ja sotsiaalsele staatusesele vastav kultuurinišš, siis meie sotsialistlikus tegelikkuses kujunes välja rahvuslike vaimuväärtuste suhtelisel ühetahelise tarbimise kollektivistlik ideaal. Koolides valitsesid sundprogrammid ja sundõpikud, me kõik vaatasime "Tallinn-filmi" kõiki filme, lugesime üht ja sama emakeelset proosa- ja luuleparemikku, vaidlesime ühtede ja samade teatrilavastuste üle, laulsime kohustusliku laulupeorepertuaarina ühtesid ja samu kooriteoseid jms. Rahvusromantiline egalitarism segunes üleliiduliste nivelleerimistendentsidega ning need kaks kokku nudisid meie kultuurikogemuse masendavalt üheülbaliseks.

Tegelikult oleme Eestis postmodernistliku etapi ilmselt vahele jätnud. Meile on siiani üpris võõras idee, et sotsiaalne positsioon vaadatuna läbi rahakoti on kultuursuse ja kultuuritarbimise mõõdupuu. Vähemalt esialgu tekitab küllalt suurt võõristust arusaam, et iga indiviid on kohustatud ise oma kultuurilise palge eest hea seisma ja et vastavalt ilmutatud võimetele näitab ühiskond indiviidile kätte tema koha keerulises sotsiokultuurilises hierarhias. Hoopiski heidutab meid tõde, et ebaadekvaatse ja isiksuse tüübile mittevastava kultuurimalli valimise eest tuleb rängalt maksta, kusjuures sotsiaalses ebaedus saab süüdistada vaid iseennast. Olime pigem vaevas riikliku "ülehooldsemise" kui isikliku initsiatiivi puudumisega, pigem kohustusliku "kultuuri- ja haridustöötuse" kui sotsiaalseid garantiid pakkuva sisulise harituse ja indiviidikeskse kultuursusega. Sotsialism mõistis egalitarismi ühiskondliku võrdsustamisena, indiviidi allutamisenä kollektiivi tahtele. End taas isiksuse nä jalule ajav indiviid ei leia uuenevas idas, ka Eestis paraku eest sellist tegutsemisvõimaluste paljusust kui kümme või kakskümmend aastat tagasi alustanud noor tollases lääne ühiskonnas.

Sotsialismi perioodil olid kultuuri käsitlemiseks sootuks teistsugused kate-

goriad. Valitsesid loosungid, et individuaalne ja sotsiaalne areng on kooskõlastatud, isiklikku kultuurile pühendatud vaadeldi kui ühiskondlikku rikkust. Viimase mõõdupuuks peeti vaba aega, mille vältel isiksus saab areneda absoluutse vabaduse suunas. Sotsialism pakkus nn kultuuriliselt igakülgsest arenenud isiksuse ideaali, jutlustas plaanipäraselt arendatud ühiskonna harmoonilistest liikmetest. Ja nii kummaline kui see ka pole, rahva erakordselt suure lugemuse, pideva muuseumi- ja teatrikülastamise, kunstilise isetegevuse ja harrastuste tasemega seda ideaali ka omamoodi realiseeriti. Kolhoosi- ja riigitööst vabal ajal käis rahvas tõemeeli kultuuriülikoolides, laulukoorides, maaklubides, majavalitsuste käsitööringides jm, mõtlemana, et see kõik oli ju tasuta ja seega mingi ideoloogia teenistuses, või kui mõtleski, siis püüdis punaideoogiast lihtsalt mööda vaadata, selle olemasolu unustada. Spekulereides võiks isegi rääkida sotsialistlik-riikliku tööaja ja rahvusliku vaba aja vastandlikkusest. Tõepoolest, kultuur oli ainuke elusfäär, kus sai ennast suhteliselt vabalt tunda, kus valitses peaaegu et pooldemokraatia. Parteilisi tellimustöid võis ju teha, sest niisuguse "kunsti" eest maksti hästi, aga kes neid peale tegijate ja parteinomenklatuuri tõsiselt võttis? Riigitöö tohtis lohiseda, kultuuriosalust mõisteti aga iga eestlase kohustuse ja õigusena oma vaimu harida, sest meie traditsiooniliselt kõrget kultuuritaset peeti rahvusliku püsijäämise pandiks. Üleüldine kultuuritarbimine on meil varasematelgi ajalooperioodidel olnud kollektivistlik – eesti kultuuri sümbol on ju laulupidu! – ja selliseks jäi ta ka nõukogude ajal. Üksikisiku hariduslikku ja kultuurilist arengut on peetud ja peetakse praegugi rahvuslikuks rikkuseks. Kas need arusaamad olid sotsialistlikud pettelosungid või väikerahva püsijäämiseks vajalik ajalooline paratamatus? Mida hakata nende väärtustega peale praegu, mil hüljates nõukogulikku eilset, püüame oma kultuuri kõrvutada postmodernistlikuga?

Pealesunnitud sotsialistlik tegelikkus oli võõrandatud reaalsus, millega toime tulekuks ja mille ületamiseks oli vaja kunstilist tähendust, kogu rahvast haaravat sümbolitekeelt, mida võõras võim ei mõistaks. Kui postmodernism kuulutab elu ja kunsti, kõrg- ja populaarkultuuri vaheliste piiride kadumist, vaatleb kõike sotsiaalse eluosana, siis sotsialismi ajal olid meil need piirid erakordselt täpsed ja mõneti peame neist harjumuse jõul seniajani kinni. Postmodernism peab tervet ühiskonda kultuurikaupu tootvaks tarkade (?) tarbijate ühiskonnaks, kus

tarbimisobjekti valik näitab tarbija eluosavust. Nõukogude Eestis tehti kunsti selleks, et analüüsida ja kritiseerida võimudele ideoloogiliselt vastuvõetamatut sotsiaalset režiimi. Rahvuskeskne kunst oli püha, seda püüti teha kunstisest vahenditega, stiiliröögatuste ja reklaamitrikkide peale vaadati pehmelt öeldes irooniaga, lääne avangardi jäljendati mõõdukalt. Eestlane tarbis kunsti eelkõige selleks, et olla haritud ja venelasest parem. Kultuuri tarbimine isikliku rikkuse demonstreerimiseks oli üldiselt taunitav, seda nimetati põlastavalt tõusikluseks. Kunstisõnumi läbi hoiti isegi punast nomenklatuuri isesuguse sotsiaalse kontrolli all, tekitati sotsialistlikke võimukandjaid armutult naeruväärstav arvamus, mis levis rahva seas üsna laialt.

Niisiis olime postmodernistlikust maailmast paljuski ära lõigatud, sealsed kultuurisuundumused ja -tõdemused jäid meil teadvustamata, kuid seevastu suutsime välja arendada eestlaste ja eestluse püsijäämise kultuurilised kaitsemehhanismid. NSV Liidu koosseisus meile osaks saanud märgatavat tehnilist ja informatsioonilist mahajäämist muust maailmast püüdsime kompenseerida kultuuri-tarbimise tohtu kollektiivse aktiivsusega. Pilaga pooleks võib ju öelda, et meilgi sai täheldada turumajanduse elemente. Näiteks althõlma piletite hankimine ja raamatupoodide letialune sohikaubandus, sest kultuuriteenuste madalad hinnad süvendasid odava kultuurikauba defitsiiti. Tegelikult olime me sellise riiklikult doteeritud madalate hindadega kultuurikaupade turuga omamoodi rahulgi, vähemalt tegi see võimalikuks üldrahvaliku intensiivse kultuurilembuse. Poliitilise üleminekuperioodi algus kümnendivahetusel lõpetas aga nii vastupanukultuuri ajastu kui madalate hindadega kultuurikaubanduse ning paljud aastatega sisseharjunud kultuuritõed ja tarbimismallid pidid tahe- tahtmata murenema.

Õigupoolest oodati Eestis kaks-kolm aastat tagasi võimatut: loodeti, et sotsialismist vabanev taasiseseisvuv riik küll käivitab turumajanduse, kuid hoolitseb endiselt, et kultuur oleks odav ja igaühele kättesaadav. Tegelikuses algas aga turumajandusele üleminek just kultuurist kui ühest rahvuslikult ja riiklikult kõige selgepiirilisemast struktuurist, suurelt osalt ka intelligentsi enda erakordse püüdlikkuse tõttu. Kultuur võttis iseseisvalt, muust sootsiumist lahus, kiiresti omaks turumajanduse mängureeglid, kuid paraku ei osanud keegi ette kujutada eelseisva inflatsiooni tegelikku suurust. Ennatlikult arendatud kultuurisfäär kukkus majanduskriisist tekitatud auku esimesena. Raa-

matu, kino- ning teatripiletite jms hinnad kerkisid peadpööritava kiirusega ja õige varsti jäi kultuurikaup rahvaenamuse ostukorvist välja. Turureeglite käivitumisel oli lääne kommerts-kultuur hetkeks kallim kui endine nõukogudeaegne massikultuur, praeguseks on olukord normaliseerunud, so lääne ja ida massitaražeringutel olulist hinnavahet pole, kallis on igasugune, ka kohalik originaallooming. Rahvas on kultuurikaupade kõrgemate hindadega leppima hakanud ja käib taas teatris ja kontsertidel, ostab raamatuid, küll aga ei taheta omaks võtta valitsus-ringkondade poolt propageeritavat liberaaldemokraatlikku tõdemust, mille kohaselt riigil pole otsest kohustust hoolitseda oma kodanike kultuuriliste vajaduste rahuldamisega. Tuleb tõdeda, et meil ei ole olemas postmodernistliku kultuurikaubanduse jaoks kasvatatud tarbijaskonda, seda vähemalt keskmise ja vanema põlvkonna osas, kes ikka veel loodab riigi osalusele kultuurisfääri finantseerimisel ja üksikisiku kultuurihuvide kaitsel. Meie tarbija on tahe- tahtmata eilsest tulnud riiklikult doteeritud kultuuriga harjunud tarbija, kes on aga täna üpriski maksujõuetu ning suure ideelise segaduses.

Üheksakümnete aastate alguses tabas eesti intelligentsi šokk – vastupanukultuuri ajal omandatud kõrge sotsiaalne tunnustus kippus kaotsi minema. See oli loomulik, kuna riikliku iseseisvuse taastamisega kadus intelligentsi varasem missioon olla Moskva võimudega peetavas ideoloogilises ja majanduslikus heitluses rahva poolt lugupeetud liider. Nõukogude võimu päevil oli rahvusmeelne intelligents sotsiaalselt ja ilmavaatelt suhteliselt homogeenne, erimeelsused jäid ühise vabadusaate varju. "Laulva revolutsiooni" lõppedes leidis üks osa aatlisest intelligentsist end lõhkise küna eest, nende lakkamatut opositsioonimeelsust polnud kiiresti teisenevale ühiskonnale enam vaja, tuli avalikkusest tagasi tõmbuda, teine osa otsustas varasema professionaalse vaimutöö vahetada riigijuhtimise töö vastu ja eneselegi ootamatult satuti kriisiolukorras vaevleva rahva kriitika turmule alla. Kolmas osa intelligentsist on tõsiste kollisioonide ees, sest riigipiiride avanemise järel on saanud selgeks, et nii mõnigi neist on võimeline müüma oma intellektuaalset produkti välismaal märgatavalt kõrgema hinnaga kui kodumaal. Kui eestlastele peale surutud sotsialismiperioodil oli intelligentsi peamisi ülesandeid leida ebasoodsate olude kiuste võimalusi rahvusliku identiteedi säilitamiseks, siis iseseisvuse taastumise järel on intelligentsi

roll ühiskonnas järsult komplitseerunud. Just intelligentsilt oodatakse uusi põhimõttelisi ideid sotsiaalse elu stabiliseerimiseks, postsotsialistlikust kriisist väljumiseks. Paraku ei vasta varem ühtse lõõgirusikana tegutsenud intelligents kiirelt teiseneva eesti ühiskonna ootustele: vaimne ladvik on poliitilistes erimeelsustes lõhestatud, toimub nn ajude äravool, üldrahvaliku vaesumise ja vähest intellektuaalset kapitali tarbiva vahendustegevusest heale järjele saanud "uusrikaste" edukuse taustal on oluliselt langenud hariduse ja kultuuri prestiiž. Vaimuinimestel oodatakse, et nad minetaksid nõukogudeaegse inertsi ja lakkaksid tegutsemast kui poliitiline survegrupp ehk, täpsemini, kui suurte sotsiaalsete gruppide huvidest väljaspool seisev kildkondlik poliitikaklubi. Praegu on oluline, et intellektuaalselt võimekad inimesed muutuksid ühiskonna arengut mõjustada suutvaks professionaalseks ajustrustiks, omandaksid intensiivselt lääne kogemust ja kohandaksid selle eesti oludele vastavaks. Eesti ühiskonna areng on sedavõrd tormakas, et paljud alles eile plussmärgilistena tundunud väärtused võivad juba täna omandada negatiivse värvingu. Öeldu kehtib ka aastakümnete jooksul kujunenud intelligentsi poliitiliste ambitsioonide kohta, Eestimaa vaimsuse tänane tase eeldab uuestisündi tolerant- suse ja avatuse, aga ka sisutihedama in- formeerituse suunas.

Muutustekarussell Euroopa vaimsuses pöörleb üha kiiremini, hilistulnukail on hoo pealt hüppamine väga raskeks tehtud. Üha enam varitseb meid oht, et valesti sooritatud hüppe tulemusena leiame end hoopis vaimsest perifeeriast, globaalkultuuri äärealadelt. Eesti hädaks on restitutiivsed meeolud, ka kultuurivallas soovitakse ühineda eilse postmodernistliku Euroopaga, ihaletakse heaolu- ühiskonna küpsid vilju.

KIRJANDUS

M. Featherstone. Consumer Culture & Postmodernism. SAGE Publications, London – Newbury Park – New Delhi, 1991

P. Sulkunen. The formation of intellectuals as a social group. In: Vangrad of Modernity. Society, Intellectuals, and the University, ed. by N. Kauppi and P. Sulkunen. Publications of the Research Unit for Contemporary Culture, vol. 32. Jyväskylä, 1992, pp. 7–15.

R. Eyerman. Intellectuals and the state: a framework for analysis, with special reference to the United States and Sweden. In: Vanguard of Modernity. Society, Intellectuals, and the University, ed. by N. Kauppi and P. Sulkunen. Publications of the Research Unit for Contemporary Culture, vol. 32. Jyväskylä, 1992, pp. 58–75.

M. Denning. The End of Mass Culture. In: Modernity and Mass Culture. Ed. by J. Naremore and P. Brantlinger. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis, 1991, pp. 253–268.

LUGEJA MUUTUVAS EESTIS

MALLE JÄRVE

Eestlasi on varasematel kümnenditel iseloomustanud väga kõrge sotsiaalselt suhteliselt ühtlaselt jaotuv raamatuhuvi /1/. Kuivõrd ning mida eestlased tänasel murranguajal loevad, millised on nende kirjanduseelistused ja lugemuses toimunud muutused? Püüdes neile küsimustele vastata, toetun 1992/1993. aasta vahetusel TA FSÖI poolt korraldatud täiskasvanud elanikkonna küsitluse tulemustele. Posti teel saadetud ankeedile vastas 1867 inimest vanuses 18–70 aastat, sealhulgas 1335 eestlased. Küsitlavad valiti juhuslikult valimisnimikirjadest, kõik täisealiste eestlaste põhilised sotsiaaldemograafilised rühmad on vastajaskonna seas esindatud. Saadud andmeid võrdlen varasemate küsitluste (1985. a jt) tulemustega (võrdlusandmed puudutavad vaid tööelisi eestlasi).

Viimaste aastate sotsiaal-majanduslike muutuste tagajärjel on eestlastest lugejaskond vähenenud ning nende lugemisaktiivsus märgatavalt langenud. Kui 1985. aastal ei lugenud küsitlusele eelnenu aastal ühtegi raamatut 2%, siis nüüd juba 11% tööelistest eestlastest. Iga neljas eestlane piirdub praegu aastast ühe-kahe raamatu lugemisega ning üksnes iga viies loeb rohkem kui 12 raamatut aastas (1985. a vastavalt 29% küsitletutest).

Vähem on hakatud lugema just ilukirjandust. 1985. aastal luges seda regulaarselt, vähemalt kord nädalas 68%, praegu vaid 45% tööelistest eestlastest. Samal ajal on märgatavalt tõusnud huvi aimekirjanduse vastu. Aastail 1985–1993 laienes antud kirjandusliiki regulaarselt

lugevate eestlaste osa ankeedile vastanute seas 31%lt 53%ni. Seega näib, et lugemise struktuur on muutunud. Üldise lugemismahu vähenemise juures on kahanevad belletristika ja kasvanud faktikirjanduse tähtsus eestlaste lugemisvaras.

Raamatute lugemine on vähenenud kõikides rahvakihtides. Sellest on loobunud eelkõige seal, kus seda ka varem vähe harrastati – maal, eakamate ja/või napi kooliharidusega inimeste ringis. Kõrgharidusega eestlaste innukus raamatulugemisel on aga asendunud mõõdukama raamatusuhtega. Tõsi, raamatu kandepinna mõningast kitsenemist ning kirjanduse tähenduse teisenemist võis prognoosida juba 1980. aastate keskel tehtud uurimuste valgusel. Tuge antud oletuseks andsid raamatuhuvi vähenemine ning ajaviitelise (kompensatoorse) kultuurisuhte kinnistumine noores televisiooni-põlvkonnas. Täna on audiovisuaalsete kultuurimeediumide mõju veelgi süvenenud, lisandunud aga ühiskonna sotsiokultuurilise konteksti järsu muutuse ning majandusliku murranguga seonduvad tegurid. Kõigepealt on kirjandus (kultuur üldse) minetanud oma kunagise väga olulise tähenduse eestlaste sotsiaalse aktiivsuse väljendajana ja vastupanuvahendina surveühiskonnas. Teisalt on lisandunud ainelised mured, kasvav tööpinge, millega kaasneb üleminekuaja ebaselgusest tulenev stress. Neis oludes pole ühtedel aega, teistel aga tahtmist lugeda.

Samas on lugemine isegi suhteliselt hästi vastu pidanud viimase aja vapustustele. Majandusraskustes loobutakse ennekõike sellest, mis nõuab kulutusi. Vae- sel ja kuritegevusrohkel ajal on raamatu-

lugemisel tegelikult rida eeliseid mitmete muude harrastuste ees: pole vaja kodust väljuda ega ilmingimata lisakulutusi teha. Lisaks maandab raamat suurepäraselt argielu pingeid ja pakub hingepeidet.

Majandusliku surutise ja tööpuuduse mõju lugemisele on tänapäeval suhteliselt vähe uuritud. Huvi võiksid pakkuda 1930. aastate ülemaailmse majanduskriisi ajal USAs ja Austrias tehtud uurimuste tulemused. Neid üldistades tões Douglas Waples, et tollel ajal laenutati raamatuid rohkem, muutus ka lugemisvara laad. Loeti selleks, et oma probleeme mõista või unustada, huvituti enam lahedast ajaviitelektüürist. Aeg paranes pöörduti tagasi vanade harrastuste juurde, millest vahepeal kokkuhoiu nimel loobuti. Kui kitsikus kestis aga pikka aega ja ületas taluvuse piiri, nagu Austrias Marienthalis juhtus, kus tööpuudus saavutas oma lae, lämmatas see lugemissoovi täielikult /2/. Eestis on töötuid seni veel suhteliselt vähe. Ka meie küsitluse alla sattus neid liiga napilt – 73 inimest (5% küsitletuist), tegemaks kaljukindlaid järeldusi tööpuuduse toimest lugemisele. Siiski tundub, et huvitaval kombel käituvad töötud mehed ja naised meil sootuks erinevalt: mehed ei loe töölkäivatest vähem, ilukirjandust isegi rohkem (kompensatoorne lugemine?), naised aga küll. Ilmselt leiavad naised töökohata jäädes enam rakendust ja tuge kodumajapidamises. Kui aga võrrelda erineva sissetulekuga eestlaste lugemisaktiivsust, siis muude tegurite (haridus, vanus jne) võrdsustamisel statistiliselt olulisel erinevusi ei ilmne. Aeline jõukus, luues küll lugemiseks soodsad eeldused, isenesest kedagi luge-

Loetud kirjandus liigiti (% vastavast rühmast)

Tabel 1

Sotsiaaldemograafiline rühm	Detektiiv-, Ulme- seiklus-, romaani	Ulme- romaani	Muu romaani, jutustus	Luule	Huumori- kogumik	Mälestused, reisikirjad	Ajalooalane, ühisk. kirjandus	Eriala- kirjandus
Keskmiselt	57	17	71	13	24	32	20	30
Sugu:								
mehed	65	24	56	7	30	33	27	37
naised	50	11	83	19	18	31	15	24
Vanus:								
18–24 a.	68	30	75	18	33	26	16	40
25–29 a.	71	24	70	14	39	32	12	29
30–39 a.	65	15	70	9	23	25	20	26
40–49 a.	59	15	68	14	22	29	21	34
50–70 a.	42	12	71	14	18	40	24	25
Haridus:								
kuni 9 kl	43	10	48	7	21	18	13	16
kesk	63	21	68	14	29	32	21	24
kesk-eri	56	16	69	10	21	28	11	30
kõrg	46	13	76	21	15	41	32	46

ma ei pane, kui selleks puudub huvi.

Muutunud on lugemisvara hankimise kanalid. Raamatute kallinedes on neid hakatud tunduvalt vähem ja valikuliselt ostma. Rohkem kui neljandik (28%) eestlastest ei ostanud 1992. aastal ühtegi raamatut, ostjast ligi pooled piirdusid aga 1–4 teosega. Küllalt palju – samuti neljandik – oli samas ka neid, kes ei pidanud paljaks osta üle kümne raamatu. Agarad ostjad olid enamasti noorepoolsed kõrgharidusega linnaelanikud.

Uues olukorras on suurenenud ja suureneb veelgi raamatukogu tähtsus lugemisvara vahendajana ning kohaliku kultuurikeskusena. Raamatukogude kasutajaskond eestlaste seas on kasvanud 41%lt (1987. a) 55%ni (1992. a). Enam on suurenenud lugejate arv linnades ja noorema põlvkonna hulgas. Kas meie vaesuvad kohalikud raamatukogud on valmis lugejate juurdekasvuks, kas jõutakse muretseda piisavalt nõutavat kirjandust? Aktualiseerunud on raamatukogude rahalise toetamise küsimus.

Kirjandusliigid.

1992/1993. aasta küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul luges 88% eestlastest läbi vähemalt ühe raamatu (arvestamata

kooliõpikuid). Mida ja millistes lugejarühmades enam loeti, annab ülevaate alltoodud tabel. Vastusevariandid kirjandusliikide osas olid ette antud. 7% küsitletuist lisas omalt poolt, et on lugenud ka tarbe-, teatme-, usulist vms kirjandust.

Nagu varemgi, loetakse valdavalt ilukirjanduslikku proosat, eelkõige tavapärasest romaani. Erandi moodustavad mehed, eriti noored, kelle seas põnevuskirjanduse lugejaskond on selges ülekaalus. Noortele omane huvi terava süžeeaga ilukirjanduse vastu eluaastate lisandudes järk-järgult väheneb, lugemislauale ilmub enam ja enam faktikirjandust (memuaare, ajaloo-raamatuid jms). Mida kõrgem on lugeja haridustase, seda mitmekülgsemad ja tasakaalustatumad on tema lugemishuvivid.

Kõrvutades saadud tulemusi 1978. aasta küsitluse omadega, näeme, et praegu loetakse kõikidesse kirjandusliikidesse kuuluvaid raamatuid vähem, mida saab seletada elanikkonna lugemisaktiivsuse üldise langusega. Oletasime järsult muutunud elutausta ja raamatuvalikut silmas pidades, et üldise lugemismahu vähenemise juures on suhteliselt kasvanud ühelt poolt põnevusliku ajaviitekirjanduse ja teisalt erialase raamatu lugejaskond.

Kummati pidas meie oletus paika vaid alla 30aastaste noorte osas, keda pingestunud tööturg on sundinud oma lugemisharjumusi muutma. Kui varem huvitas erialane lugemisvara noori tunduvalt vähem kui keskealisi, siis nüüd võib täheldada vastupidist tendentsi, eriti 18–24 aastaste meeste seas, kellest praegu 48% loeb erialaseid raamatuid.

Peale haritlaste tunnevad keskmisest enam erialase kirjanduse vastu huvi uued sotsiaalsed kihid – eraettevõtjad ja talunikud. Viimaste lugemisvara on küllalt pragmaatilise suunitlusega: erialase ja nn juturaamatu suhe lugemislauale kaldub esimese kasuks. Täpseid järeldusi lugemisvara koostise ja eri kirjandusliikide omavaheliste proportsioonide kohta oleks aga ennatlik teha, kuivõrd toodud andmed ei peegelda loetud raamatute hulka.

Lemmikkirjandus. Jätkates meelisraamatute uurimise traditsiooni Eestis, tundsi me huvi, millised raamatud on rahvale rohkem meeldinud, sügavaima mulje jätnud. Küsimusele vastas 847 eestlast (63% küsitletuist), nimetades ühtekokku üle 300 meelisteose ja -autori.

Lemmikkirjandus kui lugeja aktiivne valik kättesaadavast raamatuvarest

Täiskasvanud eestlaste lemmikraamatud*

Tabel 2

Raamat	Märkinute %		
	Kõik vastajad (847)	Naised (508)	Mehed (339)
1. Margaret Mitchell. Tuulest viidud	13,6	20,7	3,2
2. Edgar Rice Burroughs. Tarzan	5,4	4,1	7,4
3. Sigrid Undset. Kristiina Lauritsatütar	5,2	8,1	0,9
4. Trugve Gulbrandsen. Ja taamal laulavad metsad (Tuuled puhuvad Vaimudemäelt)	4,5	6,5	1,5
5. Anton Hansen Tammsaare. Tõde ja õigus	3,8	3,1	4,7
6.–7. Raimond Kaugver. Vana mees tahab koju	3,0	4,1	1,2
Aleksander Solženitsõn. Gulagi arhipelaag	3,0	2,2	4,1
8. Herman Sergo. Näkimadalad	2,8	3,0	2,6
9. Egon (ja Vaike) Rannet. Kivid ja leib	2,2	3,0	1,5
10. Mario Puzo. Ristiisa	2,1	1,2	3,5
11. Charlotte Brontë. Jane Eyre	2,0	3,1	0,3
12.–14. Arved Viirlaid. Ristideta hauad	1,9	1,8	2,1
Erich Maria Remarque. Kolm sõpra	1,9	2,6	0,9
Albert Uustulnd. Tuulte tallermaa	1,9	2,6	0,9
15. Erich Maria Remarque. Arc de Triomphe	1,7	1,6	1,8
16.–18. Jaroslav Hašek. Vahva sõduri Švejki...	1,4	0,4	2,9
Alexandre Dumas. Krahv Monte-Cristo	1,4	1,4	1,5
Piibel	1,4	1,0	2,1
19. John Galsworthy. Forsyte'de saaga	1,3	2,0	0,3
20. Raimond Kaugveri looming	1,3	1,2	1,4

* Üle kümne korra mainitud teosed (1,3% vastajaist)

peegeldab kirjanduse retseptiooni üldist tasandit. Rien T. Segersi sõnul 1/3 mõjutavad, nõ filtreerivad kirjanduse vastvõttu ühelt poolt "sotsiokultuuriline ootushorison" (lugeja emotsionaalsed, sotsiaalsed, kultuurilised elukogemused) ning teisalt "ilukirjanduslik ootushorison" (lugemiskogemused erinevate stiilide, kirjandusžanride jms osas). Iga uus tekst ladestub varem loetute peale, haakudes nii lugeja kirjandusharjumuste kui tema elutaustaga. Kirjandusteose tähendus teiseneb ajas ja kultuuriruumis. Lugejauuringud näitavad, et ühe ja sama teose vastuvõtt ja tõlgendus on põlvkondade 1/4 ja rahvuskultuuride 1/5 lõikes erinev. Lemmikirjandus räägib seega ühtlasi ka antud ühiskonna ja ajajärgu väärtustest, vaimulaadist, jm kultuuritaustast.

Nagu tabelist 2 näha, erinevad meeste ja naiste kirjanduseelistused oluliselt. Mitchell, Undseti ja Gulbrandseni menuromaanid jõudsid ka pingerea tippu, kuna eelkõige naised neid eelistasid. Eesti meeste kolm peamist lemmikut on "Tarzan", "Tõde ja õigus" ning "Gulagi arhipelaag". Kuigi neli autorit meeliskirjanduse esikümnest Mitchell, Burroughs, Tammsaare ja Sergio – on mõlemast soost lugejail ühised, varieerub nende populaarsus suuresti. Torkab silma, et meestel ei ole nii valdavat lemmikut, kui naistel, nende kirjandusmaitse hargneb väga erinevate raamatute vahel.

Teatud lugejapõlvkonnale tüüpilised, teiste meeliskirjanduse esireas puuduvad kirjandussoosikud olid järgmised: noortel (18 - 24 a) J. Krossi "Wikmani poisid", J. D. Salingeri "Kuristik rukkis" ja K. May "Winnertou"; keskealastel (35 - 44 a) E. M. Remarque'i "Kolm sõpra"; vanematel (üle 55 a) O. Lutsu "Kevade" jm looming, A. Uustulandi "Tuulte tallermaa" ning J. Galsworthy "Forsyte'ide saaga".

Viimase aja muutused ühiskonnas ja raamatuturul kajastuvad ka nn lugejate kirjanduses. Populaarne lugemisvara on suuresti uuenenud. Sellesse on ilmunud varem keelatud (taunitud) raamatud ja teemad – väliseesti, usuline jm kirjandus.

Kümnest 1985. aasta vastustes sagedamini mainitud lemmikraamatust on ajaproovile vastu pidanud vaid kolm kodumaist: "Tõde ja õigus", "Vana mees tahab koju" ja "Näkimadalad". Enamik uue esikümne menuraamatust on viimasel kolmel-neljal aastal ilmunud tõlke- teosed. Tõsi, enamasti on tegemist kordustrükkide, taasavastatud kirjandusega, mis eesti lugejani jõudis esmakordselt enam kui pool sajandit tagasi (Mitchelli, Burroughsi, Undseti, Gulbrandseni romaanid). Tänapäeva lugeja suhtub neisse siiski kui uudiskirjandusse, sest pikka aega pole need teosed olnud kättesaadavad.

Kirjandusliikidest domineerib popu-

laarses lugemisvaras mõistagi romaan. Modernne stiili- ja vormiuuenduslik belletristika leiab tavalugejate seas harva sooja vastuvõttu, endiselt haarab lugejat traditsiooniline realistlik proosa, sageli mitmekõiteline (suguvõsa)romaan, kus tegevus toimub aeglaselt ja rahulikult ning võimaldab omaseks saanud kangelaste saatusele pikalt kaasa elada. Kuna tegemist on valdavalt vanema kirjandusega, kandub ka sündmustik kaugesse minevikku. Paljude menuraamatute tegevus kulgeb maal, talupojamöös, mis haakub ilmselt hästi eestlaste vaimulaadiga. Oma keskkonna, karakterite ja probleemide poolest on enamsoositud kirjandus väga kaugel tänapäeva reaalsusest.

Puhtpõnevuslik, nõ eskapistlik ajaviiteläktüür (detektiiv-, seiklus- jms romaan), mida küll laialdaselt loetakse, annab suhteliselt harva meeldejääva lugemiselamuse. Mõlemast soost küsitletute poolt mainitud kirjandusest moodustavad põnevusjutukad kokku ligi kümnendiku (naistel 6 %, meestel 20 %). Tõsi, varasemaga võrreldes on seda laadi läktüüri tähtsus lemmikirjanduses hulgas kasvanud, seda eriti noortel (1985. a küsitluse käigus märkis meeliskirjandusena ük s n e s põnevusraamatut 5 %, nüüd 9 % kõikidest vastanutest ning noortest 25 %). Kui arvestada, et põnevusraamatute osa viimase aja ilukirjandustoodangus on suurenenud, pole mainitud nihkes midagi üllatavat. Samuti poleks mõtet üledramatiseerida fakti, et noored loevad valdavalt välismaiseid põnevusjutukaid, ning väita, et see seab ohtu nende kirjandusliku maitse. Küll aga tuleks rõhutada E. Soosaarega selles, et üllitatud tõlkelise ajaviiteläktüüri valik ja tõlgete kvaliteet on praeguses kommertstuhinas ohtlikult madaldumas 1/6.

Empiirilised lugejauuringud nii meil kui näiteks Soomes viitavad sellele, et naised on lugejatena eelarvamuste- vabamad, paindlikumad ja sallivamad ning ületavad hõlpsamini oma soole tüüpilisi maitsepiire kui mehed 1/7. Sama ilmneb, kui võrdleme mees- ja nais- autorite osa mõlema sugupoole meeliskirjanduses. Eelkõige kõidavad naisi armastus, naise saatus ja inimsuhted ja sageli nii, nagu näeb neid naine. Enamik naiste lemmikirjanduse edetabeli tippu jõudnud menuraamatutest on naisautorite sulest. Ent naised ei sulge lugejana silmi ka meheliiku vaatenurga ees, samal ajal kui meeste kirjanduseelistustes on naiselik elukujutus peaaegu et välistatud. Mees- ja naisautorite suhe on naiste meeliskirjanduses umbes 2:1, meestel vastavalt 12:1.

Lemmikirjanduse algupära lõikes moodustab eesti kirjandus 1/3 ja tõlke- kirjandus 2/3 vastuste koguarvust. Viimasest omakorda hõlmab valdava enamiku läänemaine tõlkekirjandus, vene kirjandus kogus vaid 8 % lugejate

häälest. Seega on viimastel aastatel lemmikirjanduse algupära struktuur oluliselt muutunud, millele on kindlasti kaasa aidanud viimase aja nihked ramatutoodangus. Võrreldes 1985. aasta küsitluse andmetega on vähenenud kodumaise ja eriti vene kirjanduse osa meeliskirjanduses ja kasvanud muu väliskirjanduse osa selles. Tõlke- kirjandust hinnatakse seda kõrgemalt, mida haritum ja noorem on lugeja.

Teine oluline arengutendents on kirjandusmaitse diferentseerumine. Kui näiteks 1977. aasta küsitluse "Teie ja raamat" käigus kogus üle 5 % lugejate häälest üheksa 1/9, siis nüüd vaid kaks teost. Samuti ei ole sellist kõiki lugejakihte ühendavat kirjanduslemmikut, nagu seda oli 1960.-1980. aastatel A. H. Tammsaare oma romaaniga "Tõde ja õigus". Tammsaare looming aitas säilitada rasketel aegadel meie rahvuskultuurilist identiteeti. Nüüd, mil kirjanduse roll vastupanuvahendina on minetanud oma aktuaalsuse, on tema romaani populaarsus oluliselt kahanenud. Kuigi eesti kultuuri talupoeglikud juured on veel elujõulised, näib, et lugemiskultuuri ühendav kodumaine põhi on hakanud murenema.

Kokkuvõtteks. Kuigi raamatuid loetakse varasemast vähem, pole raamat murranguajal minetanud oma tähtsust eestlaste elus. Muutunud on lugemisvara struktuur ja hankimiskanaliid. Jääb loota, et elatustaseme tõusu ja raamatuvaliku laiendamisega stabiliseerub ka lugejaskond ning mitmekesisust lugejate kirjandusmaitse. Oma missioon on siin täita raamatukogudel.

KIRJANDUS

1. Lauristin, Marju, Vihalemm, Peeter. Raamatusuhte tüübid. Rmt: Kultuur Kommunikatsioon raamatusuhte. Tln. 1988 (NER, 17), lk. 15-40.
2. Waples, Douglas, Berelson, Bernard and Bradshaw, Franklyn D., What Reading Does to People. Chicago, Illinois, 1940, p. 45-60.
3. Segers, Rien T. Kirja ja lukija. Juva : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1985, p. 40-42.
4. Eskola, Katarina. Literature and Interpretative Communities Literary Communication: On relevant Concepts and Empirical Applications in Finland. Acta Sociologica; 1990(33) : 4, p. 359-372.
5. Kristinä, Leenä. Suomalainen ja unkarilainen Lukijoina. Tapauskertaus vertailevasta lukemistutkimuksesta. Kulttuuritutkimus; 5 (1988) : 4, s. 310.
6. Soosaar, Enn. Vabadus on vastutus: Tõlkekirjandus, 1992. Looming, 1933, 5, lk. 688-692.
7. Eskola, Katarina, Linko, Maarja. Lukijan onni. Helsinki, 1986, s. 84-85.
8. Mihkels, Tiit. Eesti NSV elanike lemmikirjanikud ja -teosed. Rmt.: Lugemisest Eesti NSV-s (NER, 8), Tln., 1979, lk. 102.

VÄLIS-EESTI LUULERAAMAT JA LUULETAJASKOND 1945-1992

INDREK TART

TPÜ vanemteadur

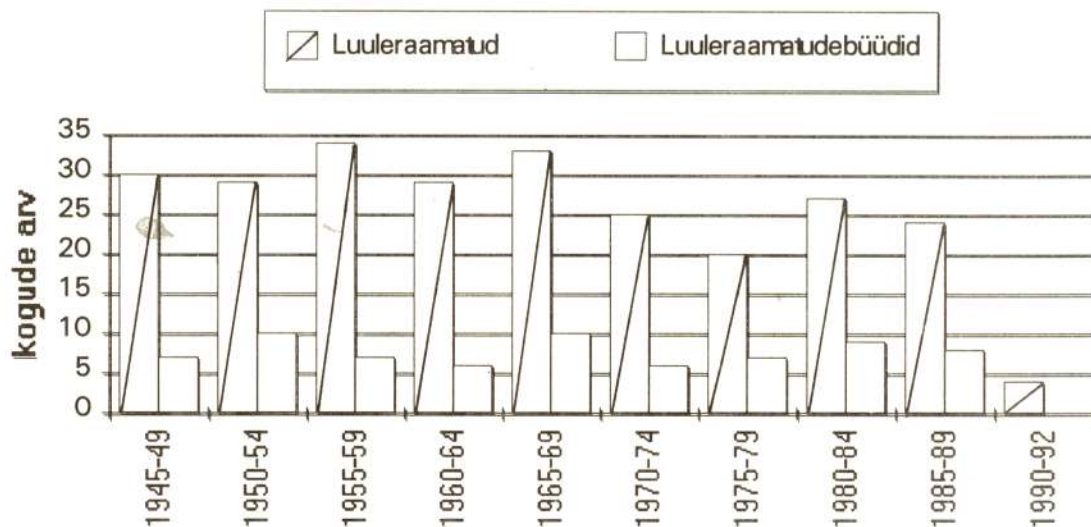
Läbi aegade on luule olnud hea indikaator ühiskonna vaimse kliima hindamiseks. Luule muutustetundlikkus, püüd ühelt poolt järgida traditsioone, pidada meeles ja silmas olnut, kogetut, kaanonit ning teiselt poolt eksperimenteerida, teiseneda, vabaneda kaanonist, heistades läbi mõlema võimaluse ühiskonnas tegelikult toimuvat, on suur. Varjatu vabaneb ning avaneb läbi luule tihtigi kiiremini, vahetumalt ja ehedamalt kui muudes kunstides. Seda muidugi ainult juhul, kui suudetakse ja tahetakse tema sõnumit näha ning mõista, kui suudetakse kujundisüsteemi sisse elada, sellest osa saada ning tagamaadeni tungida. Luule on rahvuse salakeel, et kõnelda ainuomaselt sellele rahvale kuuluvast, kood, mille katkiprüksatamine tähendab ühtekuulvuse kadu, rahvuse hääbumist. Luule roll on püsivalt tähtis, sest inimkonna tehnoloogiline areng on meid viinud olukorda, kus pärast totalitaarsete poliitiliste piirangute äralangemist tikub võimutsema tige turumajandus: pime ja kurt igasuguste inimlike väärtuste suhtes, tunnistades üksnes hindu ning neist johtuvaid kasumeid [vt 1, lk 144].

Taalises olukorras on luule taas vastuhakuvahend, mis inimesele tema hinge ja elu tõelist tähendust avab. Ja teeb seda kogu juba olemasolev luulegi, mille universaalsem, igavikulisem kude hakkab uuttes oludes resoneerima, kõneldes aastatetaguse häälega põletavatest päeva-probleemidest. Ja muidugi räägib luule oma rahva keeles, olles nii keele kui ka meelega hoidja ja uuendaja ikka ja igavesti. Luuleraamatute olemasolu määrab mit-

meid rahvuse enesetunde ja isolemise tahke, isegi sel juhul, kui nende mõistjate ja nautijate hulgas pole selles keeles lugejate enamikku. Ning seega pole imeks panna, et Välis-Eestiski oli luule küll ääremaalik, ent mitte tõrjutud nähtus. Tema mõju nii Eesti meenutajana kui ka keelehoidjana ja vaimuvirgutajana oli ilmselt suuremgi kui me seni ette kujutada oleme osanud, sest meie ja nende, ühe rahva kahe poole vahel oli raudne sein mitte ainult puhtfüüsiliselt, vaid ka vaimuvallas, tundmuste vahendamisel. See, mis siinpool oli tähendusrikas ja tähtis, võis teenida sealpool hoolimatu õlakehituse ning vastupidi. Samad sõnad viitasid eri suundadesse. Need möödarääkimised ning valestikuulmised vajaksid eraldi uurimist, nagu ka need arhetüüpsed olukorrad, mil emapiimaga omandatu laskis luulesõnu mõista ja tõlgendada ühtemoodi nii siin kui sealpool Soome lahte ja Atlandi ookeani. Ent praegu huvitab meid rohkem luule eluspüsimine ning selle märgid Välis-Eestis, kus välja antud eestikeelse raamatu esimik oli tähendusrikkalt Bernard Kangro luulekogu "Põlenud puu" 1945. aastal.

Välis-Eesti luuleraamatud ja luuleraamatudebüüdid

Üldvaatluses tuleb piirduda Välis-Eestis avaldatud eestikeelsete kogude ning antoloogiatega, jättes kõrvale tõlkeid eesti ning muudesse keeltesse nagu ka võõrkeelsed originaalid, sest eriti viimasel juhul on piiritõmbamine ning teadmatusküsimine suur. Keda võõrastes keeltes kirjutajaist, kel eesti verd geenides, pidada eesti luuletajaks ja keda mitte? Kangro teatmik [2] ära toodud Philip Gross on inglise luulesse end jõudsalt sisse kirjutanud, avaldades end viljakalt mainekas Faber'i kirjastuses, ent kas ei võiks tähele panna ka njuujorklast Dennis Nurkset (luulekogud "Shadow Wars", 1988 ja "Staggered Lights", 1990), kelle vanaema on Eestist pärit, jne. Välis-Eesti reaalsus on sundinud nooremaid luuletajaid otsima impulsse ning kirjastamisväljundeid mujalt kui Eesti-kesksest ümbruskonnast, ning kuna nende start maailma on olnud varasem ja küllap ka adekvaatsem kui kodueestlastel, siis on nende edumaa maailma tähelepanu jõudmisel oluline. (Ei puudu meiegipoolsed näited, olgu selleks või Aivo Lõhmuse soomekeelne "Kysymyksiä presidentille".) Kuna kuni viimase ajani oli ainus võimalus leida eesti luule tõlkeid maailmakeeltesse üksnes mitmesuguste (konjunktuur)antoloogiate Ida-Euroopa soustides või välis-estlaste poolt väljaantult, siis oli Välis-Eesti sild maailma teadvusse (eriti Ivar Ivaski toimetatud ajakirja "World Literature Today" vahendusel) vägagi tähelepanuväärne. Kas suudame seda korvata ja jätkata sama jõuliselt vabast Eestist, on juba küsitav, sest kust leida entusiaste, ressursse ja sidemeid? Välis-Eesti luule funktsioneerimise ning käekäigu jälgimine võimaldab hinnata koduseid arenguvõimalusi meie taaskapitalistlikul teel: milline peab olema vaimuilm juurestik ja tüvi, et võrsed ja õied teadvustuksid maailmale?

Välis-Eestis on ilmunud vähemalt 299 luuleraamatut (andmed pärinevad oma põhiosas B.Kangro filigraanbibliograafiast [2], mida on täiendatud A.Valmase artikli [3] ja "Tulimuldade" hilisemate numbrite põhjal, samuti raamatukogudes leidunuga), millest on 19 tõlkeid ja 25 võõrkeelsed. Seega jääb järele 255 eestikeelset kogu, mis võiks moodustada umbes viiendiku kõikidest eestikeelsetest luuleraamatute nimetustest [vt 4, lk 424]. Seda pole üldsegi vähe, eriti kui võrrelda Kodu- ja Välis-Eesti luuletajate tegutsemiskeskondi: siinpool oli kirjandus osa prestiižest (vastupanu)kultuurist, sealpool rohkem eraharrastuste kilda kuuluv tegevus. Ometigi lehvis ja lehvib luule uhke sõltumatuse lipp mõlema kohal.

Tõlkesild maailma läbi Välis-Eestis

avaldatu on habras ja pigem päevapoliitiline kui eesti luulet maailmas teatavaks teha püüdev, kuid juba ainuüksi Jüri Kurmani "Kalevipoja" tõlge inglise keelde maksab midagi. 4 kogumikku B. Kangrolt, 5 Aleksis Rannitilt, 5 Marie Underilt ja veel mõned teised on tublid tugipunktid edasiminekuks.

Läbilöögiks Lääne kirjandusringidesse tuleks kirjutada mõnes nn maailmakeeles. Siin on palju vaieldavat. Kas piisab Singapuri inglise keelest või tuleb kasutada Oxfordi normingut ja millist rahvuslikku identisust kannab selline luule? Ent paratamatus ja loomesund ning looja-edevuski ei lase häbeneda ning niimoodi on meil olemas Ivar Ivaski elegantsed "Balti elegeiad" ja teised tema ingliskeelsed originaalkogud ning inglise keeles kirjutavad luuletajad Philip Gross, Anu Kuutan, Friedrich Lustig, Tiina Tuvikene, Vicky Viidikas, Dennis Nurkse, rootsi keelt kasutavad Peeter Puide ja Peeter Umbli. (Analoogne näide kodutandril on hiljuti "Öllu" poolt kirjastatud 2 Theodor Baumann'i saksakeelset kogu.) Nemad oleksid ehk eesti luule võimalikud eksaktsed vahendajad.

Eesti luule valu ja vaev, alus ja kehtmine on eestikeelne silp, sõna, lause, mõte ning selle rütm, heli ja tähendus. 255 eestikeelset luulekogu (antoloogiad ning kordus- ja klassika uustrukid kaasa arvatud) 84 autorilt Välis-Eestis on selle tunnustajad. Kokku on avaldatud 7 antoloogiat ning lisaks esmikutele 32 eri autori valimikku, sealhulgas ka kogutud ja valitud teoste pakke köiteid (H. Adamson (1963), H. Talvik (1957), M. Under (1958), K. Lepik (1961, 1980), H. Visnapuu (1964-65), G. Suits (1965), I. Ivask (1978), R. Kolk (1984), A. Rannit (1985), B. Kangro (1990-91)). Artur Adson, Gustav Suits, Marie Under ja Henrik Visnapuu ilmutasid oma viimased originaalkogud ning luulevalimikud võõrsil. Väliseestlase lugemislauale ulatus kordustrukides "Kalevipoeg" ning Ernst Enno, Lydia Koidula, Juhan Liivi, Karl-Eduard Söödi nagu ka Betti Alveri luule, valdav osa Uku Masingu luuleloomingu, Helmut Tarandi ja Peeter Ilusa debüüdid. Side kodukamaraga toimus. Muidugi mängis siin oma rolli ka aeg ja elu uues keskkonnas, sest enamik seda luuleklassikat ilmus 40-ndail (11 raamatut), 50-ndail (16) ja 60-ndail (9) aastail, hiljem vaid 2 teost. Ilmus huvitavaid värsistusi prosaistidelt: Albert Kivikaselt poem "See on see maa" (1950), Ivar Grünthalilt värsromaani "Peetri kiriku kellad" (1962) ning Karl Ristikivilt luulekogu "Inimese teekond" (1972); oli eesti soost luuletajaskond, kes omapäi ja

väsimatult kaugel ja kodumaast ärälõigatult, keset võõraid keeli ning kombeid eesti luulepõldu südames, meeles ja trügis hoidis.

Muidugi pole kõik luuleavaldajad võrdsed. Osa on harrastajad, kel jagub impulsi vaid mõneks ponnistuseks, paariks luuletuseks või raamatuks, ent kes luulelugejaina ja -tundjaina on asendamatud. Iga debüüt ei loo iseseisvat luulemärki. Ja nii nad vajuvadki tundmatuina ajahõlma, jättes kirjanduslukku oma raamatute pealkirju. Teised on sünnilt luuletajad, need, kelles kõeb tasahilju ja lakkamatult sõnade salatuli, kujundite ja helide kokkupuuteist sündiv luulelumm. Välis-Eestis on end sellisena nähtavaks kirjutanud Bernard Kangro (19 luuleraamatut seal+ 3 kolmekümnendail Eestis), Kalju Lepik (17), Aleksis Rannit (9+1), Ivar Ivask (8), Salme Ekbaum (7), Ivar Arved Viirlaid (7), Harri Asi (6), Raimond Kolk (6), Arno Vihalemm (6), Karin Saarsen (5), Ilona Laaman (4), Aarand Roos (3), Hannes Oja (3), Urve Karuks (2), Lidia Tuulse (2), Ilmar Laaban (2), kellest osa on juba leidnud avaldamist Eestiski. Samas suhteliselt viljakad Juuli Kotkas (7), August Pihlak (7), Arnold Mändla (4), Vaike-Felicia Post (3) ja üllatuslikult ka Elmar Pettai (3), keda hiljuti avaldas kirjastus "Öllu", jäävad uurijailegi tundmatuks [5]. 2 kogu on avaldanud veel 14 autorit. Ülejäänud on piirdunud üheainsaga. Luuleraamatute avaldamise dünaamikat Välis-Eestis iseloomustab diagramm.

50-ndate ja 60-ndate Välis-Eesti luulekogude arvu teatavale stabiilsusele (kummalgi kokku 62 raamatut) järgneb 70-ndate tagasilööök (44), mis 80-ndail vaid veidi leevendub (50), et 90-ndail otsad lõplikult kokku tõmmata Eestisse. See on ühe luuletajate seltskonna, kes ju tegelikult kuidagi ühe mütsi alla ei mahu, eluvõitluse lugu noore-ea hasardist ja härjal sarvist haaramisest kuni vanaks-saamiseni. Debüteerimisind ei raue vanuigigi. Maksab märgata, et debüüt-kogude osakaal igal ajalõigul on olnud oluline: 20,6%st 1955-59 kuni 35%-ni 1975-79, keskmiselt 29,9% ehk ligi kolmandik. Menuaastad olid 1958 11 ning 1964 ja 1985 kumbki 10 teosega. Lähem vaatlus selgitab olukorda: 1958 alustas ilmumist Arvo Mägi eesti luule antoloogia, millele sekundeerisid Marie Underi "Kogutud luuletused", 2 kogu Kalju Lepikult ning Ivar Grünthali, Ilmar Laabani, Arno Vihalemma, Jyri Kork'i, Maret Suits-Elsoni, lisaks tundmatuiks jäävate Est Onia ja August Pihlaku üllitised. 1964 algatati Henrik Visnapuu "Kogutud luuletuste" väljaandmine,

millele lisandusid Ivar Grünthali, Aleksis Ranniti, Ivar Ivaski, Bernard Kangro, Karin Saarseni, Hannes Oja, Elmar Pettai ning taas August Pihlaku kogud koos Juhan Liivi valimikuga. 1985 antakse välja Bernard Kangro, Uku Masingu (2 raamatut), Aleksis Ranniti, Kalju Lepiku kogud, millele lisanduvad 2 kogu Ida Vinkilt, 2 perekond Pajumäelt ning Salme Raatma debüüt 70. eluaastal.

Tundub, et palju sõltus sealjuures tegevluuletajate produktiivsusest, mitte aga omal käel avaldajate agarusest.

Siinkohal oleks sobiv heita kiirpilk Välis-Eesti luuleraamatute väljaandjate nimistule. Ettearvatult domineerib autoripoolne isekirjastamine - 90 teost, järgnevad "Eesti Kirjanike Kooperatiiv 64", "Vaba Eesti" 25, "Orto" 19, "Maarjamaa" 8 ja ülejäänud juba vähema hulga kogudega. Sama ootuspärane on ka kirjastamispaikade loend: Lund 73, Stockholm 58, Toronto 50 teost ning mujal juba oluliselt vähem (kirjastatud on nii Austraalias (Sydney) kui ka USAs (Buffalo, Cincinnati, Honolulu) ja Soomes (Helsinki)). Eestlaskonna koondumiskohad olid loomuldas kultuurikeskused.

Vananemine on loomulik protsess, kuid kui uut verd enam peale ei tule, siis peitub selles suur hulk traagikat. Lootus, et Välis-Eesti luule võiks kesta ajast-aeaga, hääbus ilmselt juba aastakümnete eest. Noored pidid toime tulema elutandril, mis oluliselt erineb nende vanemate hoiitud

ja poputatud meelispildist "vanast, kaunist Eestist", tema rahvalaulujorudest, rahva pikaldasest meelest ning tõe ja õiguse himust rinnas sees, vastuhakuleegist võõrvõimudele, mis miilas ja miilas ja miilas, kuid mil AIDSi vastase propagandaga mitte midagi pole tegemist. Ja nii tõmbus luuletajate ja luulehuviliste ring üha pisemaks kämbuks, sest manalateedele läinutele polnud asemele astujaid. Tee, mille paratamatuks ja loogiliseks lõpuks on Välis-Eesti luuleparemiku naasmine Kodu-Eesti rüppe. Välis-Eesti luuletandril kujunenud olukorda annab kujukalt edasi järgnev diagramm, milles paraku sai arvestada vaid teadaolevate sünniaegade autoreid.

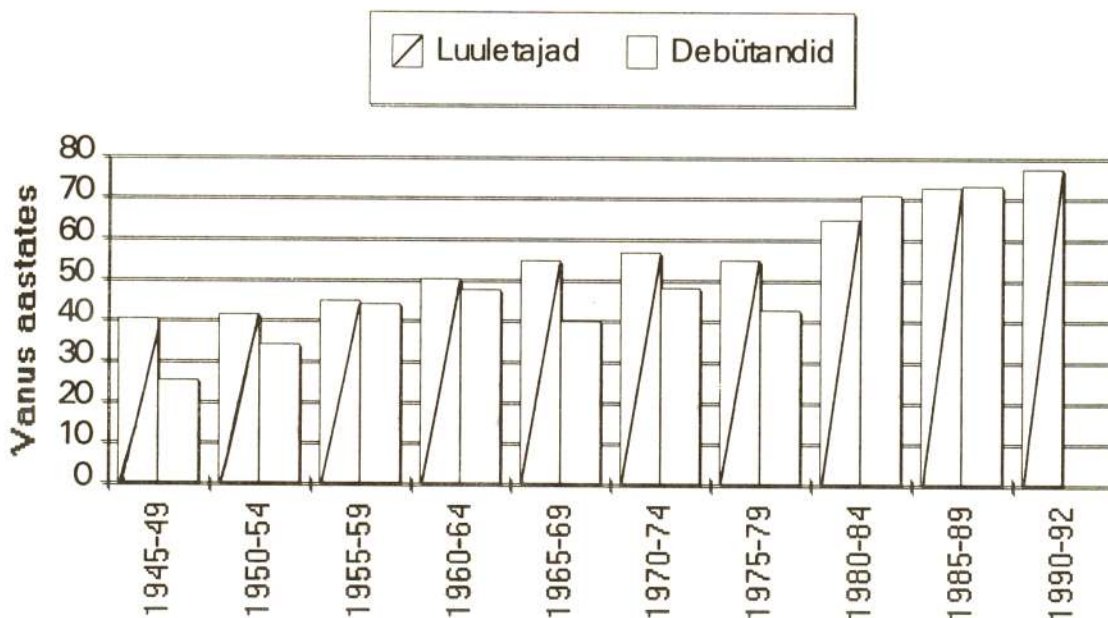
Näeme et, aasta-aastalt kasvab luulet avaldanute vanus ning debütandidki on üha eakamad. Juba 60-ndate algusest ületab Välis-Eesti luuletajate keskmine vanus poole sajandi piiri. Sama kõnekas on uute nimede osa iga perioodi autorite seas: 1945-49 14-st 7; 1950-59 44-st 17; 1960-1969 47-st 16; 1970-1979 38-st 12 ning 1980-1989 39-st 17. Eestis on suhe uute tulijate ning luules olijate vahel üldiselt olnud ligikaudu 1:1 (vt 4, lk 424), mis annab märku nõ vürske vere pidevast juurdevoolust, Välis-Eesti luules vaid ca 2:3, seega poolteist korda vähem. Seegi halvab eluspüsimumist ning ummistab arengut. Samas on loodetavasti pöördumatult möödas ajad, mil luule eest karistati ning luulet tuli hoida mujal:

võõra rahva keskel või peas, sest kirjutatu oli ülekuulamisprotokollide saak, luuleraamatu olemasolu võis tuua kaasa saatmise vangikongi ning külmale maale. Ajad, mil meid kiivalt hoiti Underi ja Suitsu ja Visnapuu eest, Välis-Eesti luuletajaist rääkimata. Armetud Endel Sõgla toimetatud vihikukesed Kalju Lepikult ja Arno Vihalemmalt 60 -ndate keskel olid ainsad siia ulatunud pääsukesed, enne kui pais valla pääses ning meie lugemislauale kandis valimikud Välis-Eesti luulest (R.Kolk, L.Tuulse, I.Ivask, K.Ristikivi, I.Laaban, K.Lepik, A.Vihalemm, V.Naelapea, U.Karuks, E.Pettai). Ent kõik pole veel oma kohal tagasi. Tahaks käes hoida B.Kangro taas kodumaal kirjastatud luulekogu ning loota, et Uku Masing leiab Eestis samaväärset kirjastamist kui möödaniku-aastail võõrsil.

KIRJANDUS

1. Octavio Paz, The Other Voice. Harcourt Brace Jovanovich, New York - San Diego - London, 1991.
2. Bernard Kangro, Eesti kirjakuulutaja eksiiilis. Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund, 1989.
3. Anne Valmas, 40 aastaga 400 raamatut. "Keel ja Kirjandus" 1991, nr.9, lk.547-556.
4. Julius Ürt, Kas kuristiku serval? Lendutõusu eel?. "Keel ja Kirjandus" 1991, nr.7, lk. 420-426.
5. Piret Kangur, Karl Muru, Ülo Tonts, Väliseesti kirjandus. Eesti Raamat, Tallinn, 1991.

Välis-Eesti luuletajate vanus oma kogude avaldamise aastail

EESTI PIIBLITEKSTI REDIGEERIMISEST XIX SAJANDIL

TOOMAS PAUL

TÜ usuteaduskonna professor

Eesti piiblitõlkimise ajaloo uurimine on üsna sööti jäänud ala. Rudolf Põldmäe kurtis: "Esimese eestikeelse täispiibli väljaandmine 1739. aastal on olnud meie kiriku- ja kultuuriloos silmapaistvaks suursündmuseks. Kahjuks pole seda haruldast juubelit tänava küllalt väärilt tähistatud. Oleks sel puhul oodanud mõnda ulatuslikumat eriuurimust, mida see küsimus ammuigi väärrib, või teadusliku alusega koguteost, kuid need lootused ei näi täituvat. Peame siis endiselt oma juubelikõnede ja -kirjutiste jaoks materjali otsima Villem Reimani teenelisest *Eesti Piibli ümber-panemise loost*, kuigi see pühitseb ise 50aastast juubelt (ilmunud 1889, teine trükk 1890)."¹ Järgnev poolsajand on toonud mõningaid artikleid esimese piiblitruki eelloo kohta, kuid täielikult on käsitlemata, kuidas toda trüki päsened sõnastust on järgnevas 41 eri trükis (viimane Helsingis 1945) muudetud või redigeeritud.

Et iga tõlget on võimalik ja vajalik kohendada, oli mõnele mehele Eestimaaalgi teada. Kadrina õpetaja Arnold Friedrich Johann Knüpfner (1777–1843) katsus veidi parandada 1922. a väljaande jaoks Uue Testamendi teksti. Üpris ägedalt arvustas piibli keelt Kuusalu õpetaja Eduard Ahrens² (1803–1863) ja ta sõber, Jõelähtme õpetaja Gustav Heinrich Schüdlöffel (1798–1859) üritas 1857. a Helsingis trükitud Uues Testamendis viidatud vead kõrvaldada. Aga kui 1825. a. väljaandes oli enamik 1822. a muutusi vaikselt tagasi "parandatud", siis 1857. a revisjonile järgnes energiline reaktsioon³.

Eestimaa sinod otsustas kutsuda vahekohtunikuks Ferdinand Johann Wiedemanni (1805–1887). Paraku, 1861. a

Toomas Paul Piibliseltsi avamisel.

avaldas Wiedemann raamatukese⁴, kus näitas sama, mida oli väitnud Ahrens: piiblikeel ei vasta rahvakeelele. Kui eestlased kõnelevad omavahel, kasutavad nad õiget emakeelt, kui aga räägivad pastoriga, siis tarvitavad nemadki sageli vigast piiblikeelt.

Pastorite konverents ei saanud jätta arvestamata akadeemiku arvustavaid märkusi ja nii tegi Eestimaa konsistoorium talle ettepaneku, et ta ise revideeriks piibli keelt uue trüki väljaandmiseks. Wiedemann luges piibli viis korda kaanest kaaneni hoolikalt läbi (kuigi ta silmanägemine oli tollal juba üsna nõrk) ja tegi ohtralt parandusi. Kuid nagu ta oma kirjas 16. detsembrist 1869 Jakob Hurdale üsna pessimistlikult väljendab: "... teiselt poolt ei või ma aga enesele kahjuks salgamata jätta, et ehkki piibli keel selle tõttu küll hulgast grammatikavigadest puhastatakse, ei saa ta aga millegi poolest paremaks. Olen kohustunud kõige muu jätma, nagu see on; nimelt õigekirjutuse ja murde. Esimesest oleneb vähe, liiatigi teose puhul, mis pole määratud keeleteaduse

jaoks, ent mida meil nimetatakse piibli-murdeks, ei vasta ühegi maakoha elavale keelele, vaid on igasuguste maakotade vormide kirju arlekiinirõivas, arvatavasti seniste kohati tehtud paranduste tõttu, või arvukate väljaannete trükipoognate korrektorite eravaadete tõttu. Vormiühtsust pole sugugi võimalik sisse tuua, kui algusest peale ei arvestata mõnd ettevõetud murret, ja see ei või jälle muu olla kui Ahrensi poolt töödeldud idaharju-viruma, siseseid põhjusi arvesse võtmata juba sellepärast, et see ainus mõistlikult grammatiliselt töödeldu⁵, aga selle vastu ajavad end turri sõgedus ja loidus veel vägagi."⁶

Wiedemanni töö tulemus ei olnud tõesti eestlaste jaoks piisav. Kolga-Jaani õpetaja Villem Reimani (1861–1917) otsust mööda: "Tõepoolest heitis tema suure hulga vigaseid vormisid kõrvale, aga niisama tõeks jääb ka, et tema käsi mitte nii osav ei olnud, et igalepoole ka parajat sõnakuju asemele seada. Sagedasti ei ole jõud jaksanud lausele õiget, mõttekohast sihitavat käänat leida, vaid iga lehekülje päält torkavad valusasti vead silma, et osastav, partitivus, ja sihitav, akkusativus, ära on vahetatud. Pühast Kirjast ronisivad sarnased vead ka musse kirjandusse, mis Tallinnamaa õpetajad välja andsivad."⁷

Kuigi 1872. aasta kevadeks oli piibli tekst Wiedemanni poolt revideeritud, ilmus alles 1878. aastal trükist tema parandustega väljaanne.⁸ Ikka veel vanas kirjaviisis! Näiteks end Vädra õp Carl Eduard Anton Körber (1802–1883) kinnitas: "... alles siis, kui piibel uues kirjaviisis trükitakse mille eest meid Issand oma halastuses kaitsku, meid ja meie järglasi –, alles siis peame alistuma ebameeldivale kirjaviisile, aga mitte enne."⁹

¹ Rudolf Põldmäe, "Lisandusi eestikeelse piibli väljaandmisloole". – *Eesti Kirjandus* 1939, nr. 10, lk. 448.

² *Sprachfehler der Ehstnischen Bibel. Gesammelt und den Predigern der Ehsten zu unbefangener Prüfung empfohlen* von Eduard Ahrens. Reval 1853.

³ Näiteks [Alexander von Sengbusch] *Bemerkungen über die Reval-Ehstnische Ausgabe des Neuen Testaments vom Jahre 1857. Hülfert eines ehstländischen Predigers an Alle, die helfen können*. Arensburg 1868.

⁴ *Gutaschten des Akademikers Hrn. Staatsraths Wiedemann über die Helsingforscher Ausgabe des ehstnischen Neuen Testaments vom Jahre 1857, zum Drucken befördert auf Wunsch und Bitte einer Prediger-Conferenz in Ehstland*. Reval 1861.

⁵ Möeldud on Ed. Ahrensi *Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes*, Reval 1843 (2. umgearb. Aufl. Reval 1853).

⁶ Paul Ariste publikatsioonist "Ferdinand Johann Wiedemanni kirjad Jakob Hurdale". – *Tõid eesti filoloogia alalt III*, Tartu 1970, lk. 30 jj.

⁷ Villem Reiman, "Johann Ferdinand Wiedemanni mälestuseks". – *Sirwiluad. Eesti Rahva Tähtsaamat 1906*. Jurjev-Tartu 1905, lk. 10.

⁸ Akadeemik Paul Ariste eksib oma monograafias *Ferdinand Johann Wiedemann*, Tallinn 1973, lk. 70, kui ta väidab: "1872. aasta kevadel oli piiblikeel revideeritud ja järgmisel aastal võis raamat trükkst ilmuda." Tekstide võrdlemisel selgub, et 1873. a 8 piiblitrukk on identne 1868. a 7. trükiga ja Wiedemanni versioon on alles 1878. a 9. trükk.

⁹ *Kleine Ehstnische Hand-grammatik (Nach Hupel, Ahrens, Rosenplänter etc.)*. Hrsg. v. K. Körber. Dorpat, 1867, lk. 3.

Taas olid lõunaestlased edumeelsemad. Kuna lähenes *Wastse Testamendi* 200. juubel, hakkasid praost August Jakob Westrén-Doll (1838-1912), Paistu õp Jaan Bergmann (1856-1916) ja Tarvastu õp Michael Jürmann (1853-1932) uut testamenti ümber panema uude kirjaviisi.

Selsamal 1885. a oli Peterburi Jaani koguduse õpetaja Jakob Hurt (1839-1907) sisse andnud Peterburi Evangeeliumi Usuliste Piibli Seltsile palvekirja, et eesti soldatite jaoks antaks välja eritrükk Uuest Testamendist, mida saaks kanda taskus ja mis aja nõudeid arvestades oleks uues kirjaviisis. Nii tuli siis kahelt poolt algatus muuta piibli kirjaviisi. Eesti- ja Liivimaa kirikuvalitsused nõustusid viimaks, nõudsid vaid, et enne peab ühele meelega jõudma nendes küsimustes, milles eesti kirjanemehed on senini olnud eri seisukohtadel. Selle tingimuse täitmiseks nimetati komisjon: Tallinnamaalt praost Carl Eduard Malm (1837-1901) ja õp Ludwig Frankhaenel (1845-1892), Riimaaalt praost August Westrén-Doll ja õp Rudolf Gottfried Kallas (1851-1913) ning Peterburist Jakob Hurt.

Nimetatud komisjoni kõik liikmed olid koos 26. ja 27. juunil 1886. a Tartus, teisel päeval olid kutsutud läbirääkimistele ka Karl August Hermann (1851-1909) ja vallakooli õpetajate seminari kooliõpetaja Juhan Kurrik (1849-1922).

Nagu Hurda poolt "Postimehes" täielikult äratoodud protokollist¹⁰ näha, on uue trüki aluseks otsustatud võtta Ahrensi kirjaviisi, kusjuures seda on täiendatud tolleks ajaks uues kirjaviisis tarvitusele tulnud seisukohatdel, eriti Wiedemanni omadele vastavalt. "Ainult *Nomina propria* (inimeste ja asjade pärisnimed) jäävad puutumata omas vanas kujus seisma, sest et nende ümberkirjutamine iseäralist teaduslikku ettewalmistamist nõuab, mis äkki ühel koosolekul mitte sündida ei või."

Üldiselt peab ütleva, et komisjon on üllatavalt hästi tabanud kirjakeele arengu suuna, ainult üksikutes asjades on hilisem normeerimine kulgenud teisiti. Selle suhtes on päris huvitav samas "Postimehe" numbris ilmunud toimetusepoolne seisukohavõtt, kus komisjonile heidetakse ette: "Kõik muutused, mis teaduse põhjal keele ja kirjaviisi selgemaks teewad, peaksivad ka Eesti keeles tehtud olema. Kahju, et seda ei saa tehtama. Sõnad "hää" ja "pää" oma muudetega ja lõpud -wad, -tatakse ja -tatud on ülemaal seiwate otsuste järel maha jäetud kirjutada, ehk just küll õp. Dr. Hurt ise nende eest seisib ja Kirjameeste selts tema juhatuse all otsuseks wõttis neid kirjakeeles tarwitada. Ka jääb awalikka wigasid, nagu näituseks: riikis, uskus, waldas kus riigis, usus, wallas peaks olema, püha kirja sisse seisma. Selle kõige järele ei saa siis püha kiri kirjakeele pooldest mitte ilma wigata olema, vaid see aeg on alles oodata, mil see tuleb."¹¹

Tegelik töö jäi Dolli, Bergmanni ja Jürmanni peale, neil tuli ainult mõnes osas see muuta, mida nad olid juba teinud. Ehkki ümberseadjad lõpetasid oma töö 1886. a ja Tartu Piibli Selts käsikirja sedamäid saatis H. Laakanni trükikotta, ei läinud trükkimine nii ruttu kui loodetud. Korrektoori luges K. A. Hermann, trüki vaimulik redigeerimine jäi A. Westrén-Dolli hoolde. Alles 1888. a algul ilmus "Meie Issanda Jeesuse Kristuse Uus Testament. Tartus 1887."

Tulemus ei olnud siiski päris rahuldav. Kõigepealt häiris see, et nimesid oli tulnud kirjutada vanaviisi ja et kolm meest olid olnud korraga töös, igauks ise osa kallal. "Suuremaks puuduseks oli aga see,

et alguskirjaks wigaline wanas kirjaviisis ilmunud uus testament oli wõetud, mille wead siis osalt uudegi wäljaandesse läksiwad."¹² Sellele vaatamata osteti raamat rohkesti, nii et trükk sai varsti otsa.

Kui kord juba läbimurre suhtumises oli toimunud, võttis ka Tallinna Piibli Selts nõuks trükkida terve piibel uues kirjaviisis eesti piibli 150. aastapäevaks. Nii piibli uude kirjaviisi seadmine kui ka korrektoori lugemine tehti ülesandeks C. Malmile. Raamat ilmus A. Mickwitzi trükikojas 1889. a üsna trükivigadeta. Kolleeg J. Bergmann kommenteerib tulemust: "Trükkipanija on omalt poolt keelt parandanud ja pole ka oma iseäraldusi mitte tarwitamata jätnud."¹³

Kuigi Tartu Piibli Selts oli esimene, kes siirdus uuele kirjaviisile Uues Testamendis, jõuti kogu piibli wäljaandmisega Tallinn Piibli Seltsile järele alles kümme aastat hiljem. Enne vaatas Jaan Bergmann piibli teksti keeleliselt läbi, trükitoimetamine ja korrektoori anti Nõo õp Martin Lipu (1854-1923) kätte. See 1898. a ilmunud Jurjevi Piibli Seltsi wäljaanne on keelelt mitmeti parandatud ning eelmiste wäljaannete keele üldisest arengust erinevad vormid on asendanud. Ka koha- ja pärisnimed on kirjutatud uue kirjaviisi kohaselt.

Piibli üleminekus uuele kirjaviisile kulus tosin aastat, mille jooksul ilmus 8 erinevat wäljaannet, millest 1898. a suvel oli saadaval 5. Piibliteksti redigeerimise selle faasi lõpuks võib lugeda 1899. a Tallinnas ja 1903. a Tartus ilmunud trükke.¹⁴

Senine oli olnud morfoloogia ja ortograafia kohandamine. Liivimaa sinod valis a 1895 "Alalise piibli parandamise komitee", mille liikmeteks said J. Bergmann, M. Lipp, Kärta õp Johannes Kerg (1849-1929) ja Tõstamaa õp Georg Koik (1855-1914), a-st 1897 ka V. Reiman. Selle komitee ülesandeks sai "tarvilisi tekstikriitikalisi eeltõõsid tulewal ajal trükitava Tallinna keeli Eesti piibli jaoks teha."¹⁵

Selle komisjoni töö viljad jäävad juba uude sajandisse.¹⁶

¹⁰ Dr. J. Hurt, "Püha kiri pannakse uue kirjaviisi järele ümber". – *Postimees* nr. 28, 1886 heinakuu 5, lk. 1 jj.

¹¹ *Postimees* 1886, nr. 28, lk. 2: "Isamaalt. Tartust. Uus testament uues kirjaviisis".

¹² J. B. [–Jaan Bergmann], "Pühakiri uues kirjaviisis". – *Postimees* nr. 157, 1898. a. 18. juulil, lk. 1.

¹³ Samast

¹⁴ Nende võrdleva analüüsi esitab J. Hurt, *Gutachten über die im Jahre 1899 in Reval und im Jahre 1903 in Dorpat erschienenen estnischen Bibelausgaben*. St Petersburg 1906. Hurt arvustab mõlemate puudujäärke, kuid peab Tartu oma tunduvalt paremaks.

¹⁵ Bergmann, Jaan, "Uus Testament uuendatud tõlkes". – *Postimees* 1910, nr. 253 järgi.

¹⁶ minu artiklis "Jaan Bergmann piiblitõlkijana". – *Keel ja Kirjandus* (ilmumisel).

ÕPPEKIRJANDUS ESTI VABARIIGIS 1918 - 1940

PRIIT HALBERG

TPÜ Raamatukogu komplekteerimisosakonna juhataja

Rahvuskeelsel õppekirjandusel on kultuurile suur tähtsus. See on inimese maailmapildi kujundaja, kultuurimälu kandja, üks olulisi kommunikatsioonikanaleid. Õppekirjandus edastab süstemaatilist ja esmatahtsat informatsiooni.

Esimesed eestikeelsed õpikud – aabit-sad ja koolidele mõeldud katekismused pärinevad 16. sajandi lõpust. Eestis hakati neid trükkima 17. sajandi alguses, kohe peale trükikodade asutamist. Esimesed aineõpikud anti välja 19. sajandi II poolel. Suure tühimiku emakeelse õppekirjanduse väljaandmisesse 19. sajandi lõpul tekitas venestamispoliitika.

1918. aastal loodud rahvusriik püstitas emakeelse koolihariduse nõude. Teiste Euroopa riikide eeskujul rajati üldhariduslik koolisüsteem ühtluskooli põhimõtete alusel, mis võimaldas kõigil rahvakihtidel saada ühesuguse põhihariduse. Ühtluskooli põhimõtted fikseeriti 1920. aasta algkoolide ja 1922. aasta keskkoolide seadustes. Vähemusrahvustele kindlustati emakeelse põhihariduse saamine riigi põhiseadusega. Riigikeel muudeti vähemusrahvustele esimeseks kohustuslikuks võõrkeeleks.

6klassilise kohustusliku algkooli ning sellele järgneva 5klassilise keskkooli süsteem püsis muutumatuna 1934. aasta koolireformini, mis muutis senise ühtluskooli 3astmeliseks ja dualistlikuks. Koolikohustust vähendati 6lt õppeaastalt 4le, millega haridustase mõnevõrra langes. Suuremat tähelepanu hakati pöörama praktilisele haridusele, mis tähendas kutsehariduslike õppeasutuste võrgu laiendamist. See tõi kaasa kutsekooli-õpikute jm õppevahendite väljaandmise.

Eesti hariduspoliitika, mille väljatöötaja ja elluviija oli Haridusministeerium (Haridus- ja Sotsiaalministeerium – HSM), oli vabariigi algusaastail suhteliselt ebastabiilne, mis oli noore riigi alles areneva haridussüsteemi paratamatu kaasnähe. See ebastabiilsus väljendus eelkõige õppe- ja tunnikavade, eksamite ja õppeainete sagedases muutmises. Haridussüsteemi püüti muuta võrdväärseks Euroopa kultuurrahvaste haridussüsteemidega, kuid sagedaste eriarvamuste ja vastukäiva tegutsemise tõttu ei suudetud paljut kavandatust ellu viia.

Üleminek emakeelsele kooliharidusele tekitas nõudluse õpperaamatute järele, mis kajastaksid muutunud olukorda objektiivselt, vastaksid uutele õppe-kavadele ja rahvuslikele huvidele.

Eesti Vabariigi algusaastail toimus õppekirjanduse väljaandmine stiihiliselt. Kõik asjast huvitatud isikud ja organisatsioonid võisid oma äranägemise järgi õppekirjandust koostada ja kirjastada, vastutamata ametlikult selle sisulise ja tehnilise kvaliteedi eest. Nii võisid raamatuturule ning sealt koolidesse sattuda ka madalakvaliteedilised õpperaamatud.

Kontrolli kehtestamiseks õppekirjanduse sisulise ja tehnilise kvaliteedi üle loodi 1924. aasta alguses Haridusministeeriumi juurde viieliikmeline Kooliraamatute komisjon, kelle ülesanne oli ilmunud õppekirjanduse läbivaatamine, arvustamine ning koolidele kasutamiseks soovitamise või lubamine.

Õppekirjanduse meelevaldset väljavahetamist piirati mitme määrusega, millest aga tihti kinni ei peetud. Vähemusrahvuste koolide jaoks teistest rikedest saadud õppekirjandus tuli kasutamiseks saamiseks kohustuslik korras saata komisjonile läbivaatamiseks.

Algselt kandis Haridus- ja Sotsiaalministeerium (HSM) õpperaamatute arvustamiskulud oma eelarvest, 1930. aastast pidid aga kirjastajad või autorid arvustamise eest ise maksma.

Kooliraamatute komisjoni tegevus ei välistanud stiihiliselt ilmunud õpikute kasutuselevõttu koolides. Sageli anti uutele õpperaamatutele komisjoni soovitus suure hilineamisega, mis takistas nende kasutuselevõttu Eestimaa koolides. Kümne tegevusaastaga (1924 - 1934) suudeti siiski tõsta ilmuva õppekirjanduse kvaliteeti, piirata madalakvaliteediliste õpperaamatute jõudmist koolidesse ning vähendada õppekirjanduse põhjendamatu väljavahetamist.

1934. aastal jätkas Kooliraamatute komisjoni tööd HSMi Koolivalitšuse osakond. Nüüdsest võis alg-, kesk- ja kutsekoolides kasutada ainult HSMi poolt lubatud õppekirjandust. Kooliraamatute kirjastamist piirati veelgi – kavatsetav trükkis tuli esitada arvustajale käsikirjas. Koolivalitšus võis käsikirja läbivaatamisest keelduda, kui vastavas õppeaines

ja klassis oli juba kasutusel kaks või enam loa saanud õpperaamatut või kui vastavat tüüpi koolidel olid ajutised õppekavad.

1. jaanuaril 1939. aastal loodi Kooliraamatute komitee, mis organiseeris standardõpikute väljatöötamist, arvustas ja soovitas neid koolidele. Standardõpikute pooldajate ja vastaste pikaajaliste vaidluste tulemusena standardiseeriti 1930ndate aastate II poolel osa kirjandus- ja matemaatikaõpikute (kokku 10 õpperaamatut). Kirjastuste huve ning vaba konkurentsi kahjustava täielikult standardiseeritud õpperaamatute süsteemini õnneks ei jõutud.

Eesti Vabariigi algusaastail kasutati nii tõlkeõpikuid (põhiliselt loodusteadustes), mimeograafil paljundatud konsepte (matemaatikas, füüsikas), kui ka eesti autorite originaalõpikuid. 1920ndate aastate II poolel said valdavaks originaalõpikud.

Õppekavade ja -programmide ning koolisüsteemi muudatustega kaasnes ühe või teise õpperaamatu täiendatud, parandatud või ümbertöötatud (kordus)trüki ilmumine.

Kui 1920ndatel aastatel ilmus enamus õppekirjandust üksikautorite üksikute raamatutena, siis 1930ndatel suurenes mitme autori poolt loodud õpikute ja õppekirjanduse sarjade osa õppetöös kasutamiseks mõeldud väljaannete seas.

22 iseseisvusaasta jooksul kujunes Eesti Vabariigis välja heatasemeline aineõpikute baas üld- ja kutsehariduslike koolide tarbeks. Rahvusliku vabanemise järel 1918. aasta alguses valitses Eestis situatsioon, mis oli ja on omane riikidele, kus toimub kiire üleminek emakeelsele haridusele. Mõne aastaga vahetati välja praktiliselt kogu õppekirjandus, mistõttu selle osa trükitööstuse kogutoodangus muutus erakordselt suureks (21,5-28,7 % ilmunud raamatutest aastail 1918-1922). 1920ndate aastate II poolel vähenes välja antava õppekirjanduse hulk, moodustades 8-13 % aasta trükitoodangust. Sellealane tegevus aktiveerus taas 1934. aasta koolireformile järgnenud aastail, mil ilmusid uuele koolikorraldusele ja õppeprogrammidele vastavad õppevahendid.

Kiire üleminek emakeelsele kooliharidusele oli kirjastustele väga kasulik. Aastail 1918-1940 ilmus õppekirjandust

20lt kirjastuselt või autor-kirjastajalt (autori andmed). Neist üle poole (110) piirdus ainult ühe trükisega, 30 andis välja kaks ja 39 suutis kirjastada 3-10 õppe-raamatut. Ainult 23 kirjastust ja autor-kirjastajat andis välja üle 10 õppeots-tarbega raamatu.

Kogu ilmunud õppekirjandusest (2433 õpikut jm õppevahendit; autori andmed) oli kirjastuste poolt välja antud 2215 ja autorkirjastajatelt 218 õpperaamatut.

Tähtsamad õppekirjandust välja andnud kirjastused olid universaalsed kirjastused "Loodus" (759 trükist), Eesti Kirjanduse Selts (102 trükist), "Noor-Eesti Kirjastus" (191 trükist), "Rahvaülikool" (69 trükist) ja "Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus" (57 trükist). Raamatukaupmeestest kirjastas õppekirjandust kõige rohkem Gustav Pihlakas (73 trükist) Universaalsetele kirjastustele pakkusid tugevat konkurentsi spetsiaalsed kirjastused "Töökool" (164 trükist), "Kooperaatiiv" (hilisem "Kooli-kooperatiiv"; 176 trükist) ja "Kool" (Tartus; 117 trükist).

Tolleaegsetel suurtel kirjastustel kujunes tavaliselt välja kindel autorite kaader, ka õpikute osas, samuti enam-vähem kindlad õppekirjanduse ainevaldkonnad.

Juhupositsiooni õppekirjanduse väljaandmisel hoidis enda käes 1920. aastal asutatud kirjastus "Loodus". Sellelt kirjastuselt ilmus 50,5 % kõigist tol ajal välja antud geograafiaõpikutest; 81,8 % botaanika-, 96 % zoologia-, 45 % ajaloo- ja 34 % matemaatikaalase õppekirjandusest. Kirjastus võttis aktiivselt osa ka matemaatika standardõpikute koostamisest ja väljaandmisest. Kirjastusega "Loodus" tegid koostööd A. Audova, J. Rumma, D. Koppel, S. Sütt, J. Lang, R. Rägo, J. Adamson, J. Aavik jt.

Eesti Kirjanduse Selts (asut 1907) andis välja põhiliselt ajaloo, inglise ja eesti keele ning kirjanduse õpikuid. Eesti keele alal tegid kirjastusega koostööd E. Muuk, K. Mihkla, M. Tedre, ajaloo alal J. Konks ning kirjanduse alal J. Aavik, H. Jänes, A. Meiesaar jt.

"Noor-Eesti Kirjastuselt" (asut 1913) ilmunud õppekirjanduse teemade ring oli suhteliselt lai: ajalugu, eesti keel, kirjandus, geograafia, matemaatika, usuõpetus, ladina keel. Kaastööd tegid E. Asson ja A. Möller (ajaloos), K. Mihkla ja A. Möller (kirjanduses), O. Pärli (matemaatikas), E. Markus ja A. Parts (geograafias), J. Ainelo, H. Jänes, O. Parlo (eesti keeles).

Spetsiaalsetest õppekirjanduse kirjastustest olid arvestatavad "Töökool" (asut 1922) töövihikute, tööjuhiste ja saate-

ainese (kaastööd tegid produktiivselt J. Käis, R. Päts, M. Nurmik) ning "Kooli-kooperatiiv" (asut 1932. a. "Kooperaatiivi" nime all) laulmise, matemaatika, kirjanduse ja kirjaõpetuse õpikute väljaandjana.

Mõnikord ei sidunud õpikute autorid end ühegi kirjastuse või kirjastajaga vaid, kandes ise kõik õpiku väljaandmisega seotud kulud, olid ise kirjastajad, saades nii ka kogu kasumi endale. Selliseid autoreid ei olnud palju, kuid neilt ilmus arvestatavaid õpikuid nii alg- kui keskkoolidele. Sageli moodustasid need õpikud sarju, olles kasutusel mitmes klassis. Nime-tamist väärivad V. Tammani ja J. Aaviku "Väike leelo" ning J. Langi, A. Parise, V. Peedi ja G. Reiali "Väike looduse sõber".

Õppekirjandust ilmus 14 geograafilises punktis Eestimaal, peamiselt siiski Tartus ja Tallinnas (vastavalt 60,6 ja 33,9 % kogu õppekirjandusest) kui kõige kõrge-ma trikipotentsiaaliga kultuurikeskustes.

Eesti Vabariigi algusaastatel vajas emakeelne kool suurel hulgal uusi õpikuid, mistõttu õppekirjanduse tiraažid olid suhteliselt suured – aastail 1918–1924 keskmiselt 4000 eksemplari. Edaspidi tiraažid vähenesid. Raamatuid püüti välja anda võimalikult optimaalsel hulgal, et vältida nende seismajäämist ladudesse. Tiraažide määramisel võeti aluseks õpilaste arv antud koolitüübi antud klassis, millest arvestati maha teatud protsent muust rahvusest õpilasi. Uue trüki väljaandmisel vähendati selle tiraaži ladudes seisva varasema trüki õpikute arvu võrra.

Hind märgiti raamatute kaanele harva, mistõttu objektiivset pilti tolleaegsete õpikute hindadest on raske saada. Erandiks olid kirjastused "Loodus", "Var-rak", "Odamees" ja Tallinna Eesti Kirjastusühisus. Nende kirjastuste hinnapoliitikat jälgides võib öelda, et suure inflatsiooni tõttu kallines õppekirjandus 1920ndatel aastatel väga kiiresti. 1918. aastal maksid õpikud 3 - 10 marka, aastail 1919-1920 sama mahu juures 25 - 90 marka ning aastail 1925 - 1926 juba 400 - 800 marka. Eesti krooni käibeletulekuga 1. jaanuaril 1928 hinnad stabiliseerusid, jäädes püsima 1 - 3 krooni tasemele. Töövihikute ja harjutuskogumike hinnaks jäi 10 - 50 senti.

Tinglikult võib tolleaegseid õppe-raamatuid nende kujunduse järgi jaotada kahte suurde rühma. Esimesse kuuluvad rohkete jooniste ja fotodega reaalinete, loodusteaduste ja geograafiaõpikud, mida kunstiliselt on vähe kujundatud. Humani-taarainete õpikud (eriti lugemikud, ajaloo,

laulmise ja usuõpetuse raamatud) moodustavad teise rühma, milles põhiohk on asetatud kunstilisele kujundusele. Õppekirjanduse kujundus muutus vaadeldava 20 aasta jooksul palju. 1920ndate aastate alguse madala trükitehnilise taseme, algeliste fotode ja naiivsete illustratsioonide juurest jõuti 1930ndatel aastatel korraliku trükitehnilise taseme ja kõitva välumusega õpperaamatuteni. Õppekirjan-duse illustreerimisega tegelesid tuntud kunstnikud E. Järv, R. Haavamägi, K. A. Hindrey, R. Kivit, E. Viiralt jt.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et

1) Eesti Vabariigis kujunes välja emakeelse õpikute süsteem kõigile koolitüüpidele;

2) õppekirjanduse väljaandmist mõjutasid kooliseadused, õppekavad ning riigi majanduslik olukord;

3) õppekirjandus ja selle väljaandmine kujunes vaba konkurentsi tingimustes;

4) valdava osa õppekirjandusest moodustasid eesti autorite originaal-õpikud;

5) kirjastused olid väga huvitatud õppekirjanduse väljaandmisest;

6) õppekirjandus on rahvuskultuuri oluline osa ja aitab kaasa selle arengule.

Priit HALBERG on sündinud 13. oktoobril 1965. aastal. Ta on õppinud Tallinna 27. 8-klassilises Koolis ja Tallinna 21. Keskkoolis. Aastail 1986-1990 õppis ta raamatukogundust ja bibliograafiat Tallinna Pedagoogikaülikoolis. Alates selle lõpetamisest töötab Tallinna Pedagoogi-kaülikooli raamatukogus, praegu komplekteerimisosakonna juhatajana. Aastail 1990-1992 oli ta magistrant TPÜs ja kaitses 1993. aasta 17. juunil raamatuteaduse magistri kraadi.

Magistritöö "Õppekirjandus Eesti Vabariigis aastail 1918-1940" koosneb kahest erinevast osast: uurimuslikust käsitlusest Eesti Vabariigi päevil välja antud õppekirjandusest ja ulatuslikuma osana kronoloogilisest kirjandusnimestikust.

Õponendid Mari Kalvik ja Liivi Aarma arvasid, et magistrant pühendas põhijõu andmete kogumisele ning jättis uurimuslikult käsitlemata mõned sügavamad analüüsi vajanud probleemid nagu näiteks õppekirjanduse väljaandmise üksikute õppeainete kaupa. Positiivsena märkisid õponendid töö uudsust, sest õppekirjanduse väljaandmist Eesti Vabariigis aastail 1918-1940 pole siiani terviklikult käsitletud.

Priit Halberg oli esimene, kes teaduskraadi kaitses TPÜ infoteaduse osakonna juures. Sündmuse üle olid ühtviisi uhked nii magistrant ise, kui ka infoteaduse osakonna õppejõud. Infoteaduse osakonna juhataja Aira Lepik rõõmustas, et ta oli olnud Priidu kursusejuhendaja. Magistritöö juhendaja Mare Loti sõnusti oli see "väga suur päev. Mingi ühe idee lõpuleviimine teise inimese poolt on huvitav, sest lisandunud on nüansse, mida ise pole uurijana märganud. Priit on olnud rahulik ja korrektne tegija. Kui panna teda tõsi-meelselt analüüsima juba kogutud materjali, peaks see andma välja doktori-töö mahu."

Magistritööd on võimalik kasutada perioodi 1918-1940 raamatulugu ja pedagoogika ajalugu käsitlevate ülevaate-ostete osana, samuti eesti raamatu ajaloo kursuse süvendatud omandamiseks. Kirjandusnimestik on rakendatav õppekirjanduse kogu täiendamisel (järelkomplekteerimisel) raamaukogudes ja teistes asjast huvitatud asutustes.

Magistritööga on võimalik tutvuda TPÜ Infoteaduse osakonna raamatukogus (Tallinn, Lai 13).

ESIMESED RAAMATUKOGUHOIDJAD VILJANDI KULTUURIKOLLEDŽIST MAIE GROSS

Möödunud aasta detsembris ja tänavu jaanuaris lõpetas Viljandi Kultuurikolledži esimene lend rakenduskõrgharidusega raamatukoguhoidjaid. Nad olid eripärased lõpetajad, kes asusid tehnikumi, aga lõpetasid kolledži. Õppetöö kulges pidevas muudatuste ajas. Esmaordselt kirjutati Viljandi Kultuurikolledžis raamatukogunduse erialal diplomitöid.

Kokku sai rakenduskõrghariduse diplomi 41 raamatukoguhoidjat. Esialgu tundus, et meil on järsku liiga palju erialase ettevalmistusega raamatukogutöötajaid, kuid praeguseks on töökohtade probleem enam-vähem lahendatud. Põhjusti, miks kõigil ei läinud töökoha leidmine kergelt, on mitu. Siinkirjutaja arvates on neist tähtsaim muudatused töökohale paigutamisel. Varasema suunamiskomisjoni poolt pakutavate vakantside asemel peavad lõpetajad selle küsimusega nüüd ise tegelema. Ilmselt polnud esimesed selleks veel valmis. Suvised lõpetajad alustasid töökohtade otsimist varem, tajuti, et kõik sõltub neist endast. Teiseks põhjuseks, miks kolledži lõpetanutele on keeruline töökohta saada, on nende palga suurus, mis praeguse palgaastmestiku juures on akadeemilist kõrgharidust omavate töötajatega võrdne. Siit tulenev probleemide jada vajab tingimata reguleerimist.

Küsimusi kerkis ka edasiõppimisega. Riigieksamikomisjonil oli õigus anda parimatele lõpetajatele soovitus 1993. aasta sügisel Tallinna Pedagoogikauilikooli raamatukogunduse ja informaatikateaduste osakonnas oma õpinguid jätkata, arvestades lõpetaja sobivust valitud erialal ja ka vajadust mõne diplomitöö teemat edasi arendada. Äsja lõpetanud Aivi Sepas nähakse tulevast Viljandi Kultuurikolledži õppejõudu. Soovituse sai 11 lõpetajat: Jaana Ivanova, Piret Kiivit, Lembe Lahtmaa, Kristina Pihlau, Kadri Possul, Mai Põldaas, Liis Ruuben, Aivi Sepp, Rita Zimmermann, Mare Tammejõe ja Heli Viira. Loodan, et ajakirja ilmumise ajal õpivad nad juba Tallinna Pedagoogikauilikoolis.

Peatuksin mõne reaga lõpueksamite juures. Erialaeksamid tuli sooritada

raamatukogunduses ja bibliograafias, lisaks kirjanduse eksam. Kui talvised lõpetajad olid väga tugevad bibliograafias ja suvised raamatukogunduses, siis kirjanduseksami sooritamine osutus kõigile võrdsest raskest. Eksam hõlmas nii eesti kui väliskirjandust, programmi oli lülitatud rida uusi autoreid, suurenenud oli kohustusliku kirjanduse maht. Nõuti senisest tunduvalt põhjalikumalt kirjanduse analüüsi. Ometi oli meeldiv kuulda ja näha, et nii õpetamises kui ka üliõpilaste vastustes, olgu erialaainetes või kirjanduses, oli palju muutunud.

Talvel kaitsitud üheksast diplomitööst paistsid silma Viljandiga seotud tööd: Kristina Pihlau "Aleksander Sibul - Eesti raamatukogunduse arendaja ja teoreetik", Mare Tammejõe "Eduard Schönberg" ja Jaana Salukivi "Viljandis trükitud perioodikaväljaanded 1876-1940". Hästi oli kirjutatud ka Heli Viira "Eesti Kirjastuse Kooperatiivi trükised".

Kevadel kirjutasid diplomitöö viisi üliõpilast. Eriti väärtuslikku informatsiooni saab Liis Ruubeni bibliograafianimestikuna koostatud tööst "Prantsuse ilukirjandus eesti keeles", milles on viidatud ka raamatute olemasolule Tallinna ja Tartu suuremates raamatukogudes. Lembe Lahtmaa annab diplomitöös "Naislühirika 1990. aasta luulekassetis" hinnangu noorte naisluuletajate loomingule ning toob välja nende ühiseid jooni. Põnevatel kirjandusteemadel kirjutatud diplomitööd oleksid olnud märksa kaalukamad, kui neis oleks toodud ka mitmesugust bibliograafilist teavet.

Annika Hinni "Rõuge raamatukogu ajalugu 1921-1992" vaatleb Rõuge kultuuriloo taustal peensusteni kohaliku raamatukogu arengut. Tööl on Rõuge raamatukogu seisukohalt suur praktiline väärtus.

Diplomitööde tegemiseks jäi aga siiski liiga vähe aega, mida on eriti märgata talviste lõputööde puhul. Kokkuvõttes võib öelda, et esimesed lõpetajad jätsid endast teotaheliste noorte mulje ja tahaks loota, et nende osalemine meie raamatukogunduses saab peatselt heas mõttes tuntavaks.

VILJANDI KULTUURIKOLLEDŽI RAAMATUKOGUNDUSE ERIALA 1992. JA 1993. AASTAL LÕPETANUTE DIPLOMITÖÖD

Koostanud MAIE GROSS ja MATI MURU

HINN, ANNIKA

Rõuge raamatukogu ajalugu, 1921-1992 / Juhendaja v-õp. I. Vaaro. - 1993. - 133 lk.: ill. - Nim. register: lk. 130-133.

Töös on antud Rõuge kultuuriloo taustal ülevaade kohaliku raamatukogu ajaloost. Kroonikana kirjutatud töö on Rõuge raamatukogu seisukohalt praktiline väärtus.

LAANEMETS, REELI

Eesti punkluule sõnum / Juhendaja õp. H. Lepik. - 1993. - 68 lk. - Bibl.: lk. 66-67.

Punkluulet ja selle tausta vaatlevas töös on püütud välja tuua punge sotsiaalne sõnum ning süstematiseerida materjali punge kui nähtuse kohta.

LAHTMAA, LEMBE

Naislühirika 1990. aasta luulekassetis / Juhendaja õp. H. Lepik. 1993. - 65 lk.: portr. - Bibl.: lk. 63-64.

Diplomitöö eesmärk oli anda hinnang 1990. aastal ilmunud viie noore naisluuletaja luule- raamatuid sisaldavale luulekassetile (AT 2 (Aidi Rajavere-Asumets) "Ärge pange tähele", Triin Soometsa "Sinine linn", Ruth Jyrjo "mängu- raamat" Liisi Ojamaa "Lõputu juuli" ja Elo Vee "Telg"). Ühtlasi püüti saada vastust küsimusele, kas noorte autorite loomingus leidub sarnaseid jooni, mis viitaksid antud põlvkonna eripärale.

LJOVKINA, HELENA

Raamatuühingu kirjanduslikud huvireisid / Juhendaja v-õp. A. Salum. - 1992. - 89 lk.: ill. - Bibl.: lk. 87-88.

Diplomitöös käsitletakse RÜ Viljandi osakonna poolt korraldatud kirjanduslike huvireise Ants Salumi poolt välja töötatud marsruutidel. "Vene kirjanduse "Kuldne ring"" (Okaa ülemjooksualadel) ja "Gorkit ja Nekrassovit otsimas" (Volga ülemjooksualadel). Materjal on rikkalikult illustreeritud, varustatud marsruutide skeemidega. Reisidest osavõtnutele on diplomitöö meeldiv meenus, raamatuühingu rahvale killuke ühingu ajaloost, laiemale huviliste ringile aga õpetus juhuks, kui avaneb võimalus nimetatud paiku külastada.

MÜRK, HELI

Raamatuühingu tegevus Viljandis, 1975-1990 / Juhendaja v-õp. A. Salum. 1992. - 60 lk.: ill. - Bibl.: lk. 51-58.

Antakse ülevaade raamatuühingu tegevusest Viljandis 25 aasta jooksul (organisatsiooniline töö, kirjanduslike tähtpäevade tähistamine, töö noortega, raamatuklubide tegevus ja kirjanduslikud huvireisid). Põhjalikumalt on vaadel-

dad kõige aktiivsemate Viljandi RÜ algorganisatsioonide tegevust.

PIHLAU, KRISTINA

Aleksander Sibul - Eesti raamatukogunduse arendaja ja teoreetik / Juhendaja kat. juh. Mati Muru. - 1992. - 72 lk.: ill. - Bibl.: lk. 41-66.

Vaadeldakse Aleksander Sibula osa Eesti raamatukogunduse arenguloos, käsitledes põhjalikumalt tema kujunemisel olulisi aastaid 1910-1920, vaadeldakse A. Sibula tegevust ERÜs ja Viljandis. Teadlikult pole diplomand puudutanud A. Sibula elu ja tegevust 1921-1940 (nn Tallinna perioodil), mida on varem uurinud diplomand Joosep Kari.

PÕLDAAS, MAI

Eesti Vabariigi aegne trükis Eesti maakondade keskraamatukogudes / Juhendaja v-õp. I. Vaaro. - 1992. - 305 lk. - Bibl.: lk. 297-298. - Autorinim., autorita trükiste täh. reg.: lk. 270-296.

2019 nimetust sisaldav bibliograafianimestik on unikaalne andmebaas keskraamatukogudes leiduva Eesti Vabariigi aegse eestikeelse trükise kohta seisuga 1992. Nimestik on üles ehitatud 30ndatel aastatel Eestis kasutusel olnud kümnendliigituse süsteemi alusel.

RAMMO, RUTA

Erich Maria Remarque - oma põlvkonna kroonikakirjutaja / Juhendaja õp. H. Lepik. 1993. - 82 lk. - Bibl.: lk. 80-81.

Nn kadunud põlvkonna tüüpilise esindaja E. M. Remarque elu ja loomingut saksakeelse kirjanduse põhjal käsitlevas töös on hästi tabatud kirjaniku teoste allhoovust ja tema loomingu põhiolemust. On püütud mõtestada "kadunud põlvkonna" traagilist saatust ja analüüsida teoste probleemistikku.

RUUBEN, LIIS

Prantsuse ilukirjandus eesti keeles: Bibliograafianimestik / Juhendaja v-õp. I. Vaaro. - 1993. - 98 lk. - Bibl.: lk. 97-98. - Teoste kronol. loetelu: lk. 76-85. - Isikunimi. reg.: lk. 86-94.

Töö jätkab tõlkekirjanduse ülevaatenimestike traditsiooni, andes retrospektiivse tervikpildi eesti keele 1873-1992 eraldi väljaannetena ilmunud prantsuse kirjandusteostest.

SALUKIVI, JAANA

Viljandis trükitud perioodikaväljaanded, 1876-1940 / Juhendaja kat. juh. M. Muru. -

1992. 74 lk.: ill. - Bibl.: lk. 72-73.

Esitatakse andmeid Viljandis trükitud 54 ajalehe ja 36 ajakirja ning nende kaasväljaannete kohta, lühidalt iseloomustades Viljandi seisu- kohalt tähtsamaid. Registreeritud on ka paljundustehnikas ja käsikirjaliselt paljundatud perioodikaväljaanded. Kokkuvõtlikult peatatakse ka Viljandi trükkimisoludel.

ZIMMERMANN, RITA

Välis-Eesti ilukirjandus Viljandi maakonnas / Juhendaja kat. juh. K. Lillepuu. - 1992. - 167 lk.: ill. - Bibl.: lk. 146-147. - Välis-Eesti trükiste täh. reg.: lk. 120-145.

Töö põhiosa moodustab Viljandi maakonna raamatukogudes leiduvate Välis-Eesti lukirjan- duslike trükiste alfabeetiline nimestik (496 nim) ning ülevaade trükiste jagunemisest raamatu- kogude vahel. Lühidalt käsitletakse pagulas- kirjanikke ja kirjastamisolusid eksiilis.

TAMMJÕE, MARE

Eduard Schönberg / Juhendaja kat. juh. M. Muru. - 1992. - 113 lk.: ill. 11lk. - Bibl.: lk. 67-108.

Antakse ülevaade Viljandi avalike raama- tukogude võrgu ühe rajaja, viljaka kultuuri- ja haridustöötaja, kirjaniku, ajakirjaniku ja kirjastaja ("Valik") Eduard Schönbergi (1885-1944) elust ja tegevusest. Diplomitöö väärtus- likum osa on 610 nimetusest koosnev mahukas personaalbibliograafia. Materjal on rikkalikult illustreeritud.

VAHTRAMÄE, MARLIN

Ülevaade 1991. aasta eestikeelsetest trükistest / Juhendaja v-õp. I. Vaaro. - 1992. - 146 lk. Bibl.: lk. 71-126. - Nim. ja pealk. täh. reg.: lk. 126-142. - Raamatusarjade reg.: lk. 143-146.

Diplomitöö on 532 kirjet sisaldav süste- maatiline bibliograafianimestik 1991. aastal Eestis ilmunud eestikeelsete trükiste kohta.

VIIRA, HELI

Eesti Kirjastuse Kooperatiivi trükised / Juhendaja v-õp. I. Vaaro. - 1992. - 138 lk.: 3 tab. - Bibl.: lk. 135-138. - Isikunim., trükiste temaatika, trükikodade, sarjade, 1940. a. seisuga pooleliolevate trükiste reg.: lk. 112-134.

Antakse arvuline ja sisuline ülevaade Eesti Kirjastuse Kooperatiivi (1934-1940) trüki- toodangust. Käsitletud on kirjastustegevust Eesti Vabariigis, Eesti Kirjastuse Kooperatiivi teket, arengut ja trükiseid.

1993. AASTAL TPÜ RAAMATUKOGUNDUSE JA BIBLIOGRAAFIA ERIALA LÕPETANUTE DIPLOMITÖÖD

Koostanud JULI-ANN SIIMPOEG

TPÜ infoteaduse osakond

1. AALISTE, KAJA

Rootsi asustus Eestis nädalalehe "Kustbon" analüüsi põhjal / Juhendaja dots. N. Rohusaar. - 98 lk. - Bibl. lk. 65-76 (244 nim.).

Töös analüüsitakse eestirootslaste nädalalehte "Kustbon", mis ilmus aastail 1918-1940 Tallinnas. Tutvustatakse ka Eestis elavate rootslaste elu ja tegevust.

2. AINOLA, ÜLLE

Eesti Riigiarhiivi Filiaali (Parteiarhiivi) raamatukogu olevik, minevik ja tulevik / Juhendaja dots. K. Veskimägi. - 77 lk. - Bibl. lk. 59-63 (47 nim.).

Diplomitöös on püütud anda ülevaade ERAFi (Parteiarhiivi) raamatukogu moodustamisest, algaastatest, seal valitsenud poliitilisest ja kultuurielu atmosfäärist, ümberkorraldustest nõukogude perioodi vältel ning praegusest olukorrast. Töös on käsitletud esimese Eesti Vabariigi ajal ning ka hiljem ilmunud (väärt-)kirjanduse keelamist tensuuri poolt ja erifondide moodustamist raamatukogude juurde. Samuti on iseloomustatud keelatud ja piiratud kasutamiseõigusega materjalide ligipääsutingimusi.

3. BELKINA, KATRIN

Eesti levimuusika diskograafia, 1959-1992 / Juhendaja T. Kään. - 119 lk. - Bibl. lk. 119 (6 nim.).

Loetletakse eesti levimuusikat talletavad helikandjad, lühidalt analüüsitakse plaaditoodangut ning tutvustatakse eesti levimuusikaga heliplaate või -kassette tootnud välismaa firmasid.

4. GROSS, KADI

Raamatukogutöötajate isiksuseomadused ja tööks vajalik võimete struktuur / Juhendaja K. Hango. - 53 lk.

Raamatukogu töökliima- ja kaadriprobleeme analüüsitakse Tartu Ülikooli Raamatukogus aastatel 1988-1989 läbi viidud töötajate atesteerimise ja 1992. aastal sooritatud testimise tulemuste põhjal ning püütakse välja selgitada, milline seos on raamatukogutöötaja psühholoogiliste omaduste ja vaimsete võimete ning igapäevavotöö edukuse vahel. Järeldusi võiks kasutada raamatukogude kaadriavaliku test-ankeedi koostamisel.

5. HEINLA, PIIA

Vanemad eestikeelsed kokaraamatud / Juhendaja prof. M. Lott, U. Kolde. - 85 lk. - Bibl. lk. 73-77 (34 nim.).

Töös antakse kronoloogiline ülevaade 18.-19. sajandil ilmunud eestikeelsetest kokaraamatutest, nende ilmumise kajastamisest ajakirjanduses ning leidumusest Eesti kolmes suuremas raamatukogus. Töö praktilises osas

kirjeldatakse 1824. aastal Tallinnas trükitud "Uue Kõgi-Kokka ramatu" restaureerimist.

6. HEINMAA, ULVI

Eestikeelne lasteraamat (1985-1991) ja selle lugeja / Juhendaja dots. A. Lepik. - 122 lk. - Bibl. lk. 99-101 (29 nim.).

Autor käsitleb lastekirjanduse probleeme praegusajal. Lisatud on ülevaade laste kirjandustajust ja selle arendamise võimalustest, uuritud uemate lasteraamatute loetavust 2.-3. klassi laste seas. Koostatud on ka aastatel 1985-1991 ilmunud eestikeelse lastekirjanduse 251 kirjet sisaldav nimestik.

7. HIRTENTREU, KAARI

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu trükitud aastatel 1923-1940 ning 1988 kuni tänapäevani / Juhendaja prof. E. Rannap. - 69 lk. - Bibl. lk. 69 (14 nim.).

Töös antakse ülevaade ERÜ loomisest ja tegevusest aastatel 1923-1940, samuti taasasustamisest 1988. aastal ning praegusest tegevussuundadest. Lisatud kirjandusnimestik sisaldab 40 tutvustavat kirjet.

8. IDEON, PIRET

Eesti teatrite draamalavastuste kajastamine perioodikas aastatel 1982-1988 / Juhendaja v-õp. Ü Papp. - 154 lk. - Bibl. lk. 60-63 (39 nim.).

Uurimises vaadeldakse 1980ndate aastate Eesti teatrielu, repertuaarivalikut ja teatrikriitikat jooksvas eestikeelses ajakirjanduses. Võrreldud on kolme teatriaastat - 1982, 1986 ja 1988.

9. JEENA, LIINA

Trükikojad ja trükitegevus Paides aastatel 1891-1940 / Juhendaja prof. M. Lott. - 127 lk. - Bibl. lk. 125-127 (37 nim.).

Antakse ülevaade Paide tolleaegsete trükikodade tegevusest ja nende eestikeelsest trükitoodangust, sidudes selle kohaliku kultuurioloogia. Trükitud kronoloogiline nimestik sisaldab 350 kirjet.

10. JÕEKALLAS, JAAK

Helikunsti sihtkapitali tegevusest / Juhendaja prof. M. Lott. - 73 lk. - Bibl. lk. 41-43 (33 nim.).

Vaadeldakse Eesti Vabariigi Kultuurkapitali helikunsti sihtkapitali asutamist ja tegevuse põhisuundi 1925-1941 ning tuuakse välja nimetatud sihtkapitali osa eesti muusikaelu ja heliloomingu edendamisel. Tööle on lisatud helikunsti sihtkapitali kulul kirjastatud teoste nimestik.

11. KAIGAS, REELI

Raamatututvustused ajalehes "Valgus" aastatel 1881-1900 / Juhendaja prof. M. Lott. - 66 lk. - Bibl. lk. 51-52 (18 nim.).

Töös uuritakse lähemalt raamatute tutvustamist ajalehes "Valgus". Analüüsidest raamatumüügikuulutusi saadakse ka andmeid, kes ja kus raamatutega kaubitses. "Valguse" kuulutusid võrreldakse ajalehes "Olevik" samaaegselt ilmunud raamatututvustustega.

12. KARLSON, MAIGA

Eesti filmiaasta 1967 / Juhendaja v-õp. E. Uverskaja. - 140 lk. - Bibl. lk. 139-140 (22 nim.).

Püütakse anda ülevaade kõigest Eesti filmi ja filmindust 1967. aastal puudutavast, lähemalt iseloomustatakse selle aasta filmilaseid publikatsioone. Viimaste nimestik sisaldab 220 kirjet.

13. KIISEL, TEEVI

Ülevaade kooliraamatukogude ajaloost Eestis / Juhendaja dots. K. Veskimägi. - 78 lk. - Bibl. lk. 63-65 (39 nim.).

Töös uuritakse kooliraamatukogude arengut ja nende osa Eesti rahvaharidussüsteemis aastani 1960, analüüsitakse riikliku koolipoliitika mõju noorsoole.

14. KIKKAS, JANIKA

"Eesti Telefilm", 1957-1991 / Juhendaja v-õp. E. Uverskaja. - 202 lk.

Uuritakse "Eesti Telefilmi" arengut algaastatest Eesti suurimaks filme tootvaks stuudioks kujunemiseni. Tutvustatakse ja analüüsitakse stuudio toodangut ja selle kajastamist eesti ajakirjanduses. Publikatsioonid "Eesti Telefilmi" kohta on koondatud annoteeritud kirjandusnimestikku. Lähema vaatluse alla on võetud portreefilmid - nii iga filmi tegijatelt kui ka filmitavalt on võetud intervjuud, mis on tööle lisatud täispikkuses.

15. KLEMENTI, HILLE-TRIIN

Aastatel 1940-1992 1. kvartalis ilmunud eesti keele sõnastikud : Bibliograafianimestik / Juhendaja H. Jürman. - 88 lk. - Bibl. lk. 87-88 (24 nim.).

Töös antakse bibliograafiline ülevaade antud ajavahemikul ilmunud eesti keele sõnastikest (388 kirjet) ning iseloomustatakse neid lähemalt. Lühidalt iseloomustatakse ka eesti keele ajaloolist arengut.

16. KOIVA, TIINA

Eesti Vabariigis aastatel 1918-1940 ilmunud ajalooramatud / Juhendaja dots. M. Kalvik. - 210 lk. - Bibl. lk. 208-209 (12 nim.).

Vaadeldud on ajalooteaduse arengut Eesti Vabariigis ning analüüsitud tollal ilmunud ajalooramatuid sisu, tüpologia, keele, kirjastaja, ilmumiskoha ja -aasta alusel. Koostatud on ajalooramatute bibliograafianimestik.

17. KRUIUS, MARGE

Funktsionaalne kirjaoskus kui mõiste ja uurimisvaldkond / Juhendaja v-õp. Ü. Papp. - 73 lk. - Bibl. lk. 59-60 (26 nim.).

Antakse ülevaade funktsionaalse kirjaoskuse definitsiooni muutumisest viimastel aastakümnetel ja funktsionaalse kirjaoskuse tasemest maailmas. Tutvustatakse kirjaoskusalast uurimistegevust ning -keskusi, analüüsitakse erinevate riikide kirjaoskus- ja lugemiselaseid perioodikaväljaandeid.

18. KULLAMÄE, URSULA

Eestikeelne kalendrikirjandus aastatel 1929-1940 / Juhendaja prof. M. Lott. - 237 lk. - Bibl. lk. 75-76 (19 nim.).

Eesti kalendrite kronoloogiline nimestik sisaldab 1283 kirjet.

19. KUZMINOVA, TATJANA

Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnale vajalikud välisajakirjad / Juhendaja prof. E. Rannap. - 62 lk. - Bibl. lk. 39-40 (12 nim.).

Uuritud on välismaiseid majandusalaseid ajakirju TTÜ põhikogus (va venekeelsed) ning koostatud TTÜ lugejaskonnale vajalike majandusalaste ajakirjade loetelu.

20. LASSMANN, KATRIN

Bülletään "Polügrafist" aastatel 1956-1988 / Juhendaja v-õp. S. Virkus. - 104 lk. - Bibl. lk. 66-67 (26 nim.).

Uurimuses antakse ülevaade Eesti trükiteostusest perioodil 1956-1988, bülletääni "Polügrafist" ilmumisoost ja selles sisalduvatest kirjutistest. Töö põhiosa moodustab 1262 kirjest koosnev kartoteek, kus on toodud kõik tehnikateemalised ning Eesti trükiteostuse, kirjastuste ja raamatukaubandusega seotud kirjutised. Töö võib pakkuda huvi Eesti raamatu- ja trükinduse ajaloo uurijatele.

21. LEHTMETS, JANIKA

Lastekirjandusalased bibliograafianimestikud Eestis, 1967-1992 / Juhendaja dots. A. Lepik. - 85 lk. - Bibl. lk. 80-81 (15 nim.).

Töös püütakse lahti mõtestada lastele mõeldud soovitusbibliograafiade olemust, vaadeldakse lastekirjanduse bibliograafia tekkimist ja arengut Eestis ning analüüsitakse aastatel 1967-1992 ilmunud nimestikke. Et selgusele jõuda, kas lapsed vajavad ja kasutavad neile mõeldud nimestikke, on läbi viidud ankeetküsitlus. Töö juurde kuulub 108 perforaarti sisaldav kartoteek "Lastekirjandusalased bibliograafianimestikud 1967-1992".

22. MILL, JAANA

Eesti üliõpilasliikumine aastail 1918-1940 / Juhendaja dots. M. Kalvik. - 153 lk. - Bibl. lk. 149-152 (49 nim.).

Koostatud on nimestik Eesti üliõpilasliikumist aastail 1918-1940 käsitlevast kirjandusest. Antakse ülevaade üliõpilasorganisatsioonide arengust.

23. NEEMRE, AIRI

Käsmu koduloo bibliograafia, 1918-1940 / Juhendaja dots. M. Kalvik.

24. NEVALAINEN, MONIKA

Kirjastus-ühisus "Külvaja" baptistide kirjanduse väljaandja ja trükkija Eestis / Juhendaja prof. M. Lott. - 107 lk. - Bibl. lk. 82-83 (19 nim.).

Töös esitatakse ülevaade baptistliku liikumise tulekust Eestisse ning k/ü "Külvaja" asutamisest ja tegevusest aastatel 1922-1940. Uurimuse põhiosa on trükikoja "Külvaja" väljaannete nimestik, mis sisaldab 507 raamatu- ja brošüüri nime ning 27 ajakirjanimetust.

25. NÖMMISTU, KÜLLI

Aastatel 1951-1989 Eestis ilmunud põllumajandusalased bibliograafiväljaanded / Juhendaja v-õp. T. Markus. - 78 lk. - Bibl. lk. 75 (3 nim.).

Aastatel 1951-1989 ilmunud iseseisvaid põllumajandusalaseid bibliograafianimestikke käsitleva töö põhiosa moodustab 184 nime- tusest koosnev annoteeritud teise astme bibliograafianimestik, mis võiks kasutamist leida vastava ala spetsialistide, õppejõudude, üliõpilaste ja teiste põllumajandusprobleemidega tegelejate poolt.

26. PETROVITŠ, HELI

Taikse raamatukogu ajalugu. Taikse kultuuri- ja hariduslugu / Juhendaja dots. K. Veskimägi. - 84 lk. - Bibl. lk. 75 (24 nim.).

Kodu-uurimuslik ülevaade Taikse raamatukogu ajaloost ning Taikse ja selle naaberküladel haridus- ja kultuurielust, mis sisaldab paljude Taikse elanike mälestusi.

27. PIIRILAHT, ULVI

Ustus Agur - Personaalnimestik / Juhendaja prof. E. Rannap. - 108 lk. - Bibl. lk. 108 (12 nim.).

Eesti tuntud informaatikategelase U. Aguri 515 kirjet sisaldav personaalnimestik annab ülevaade tema elust ja tegevusest.

28. PIIRIMAA, KERTU

Võsu koduloo bibliograafia, 1918-1940 / Juhendaja dots. M. Kalvik. - 106 lk. - Bibl. lk. 101-106 (97 nim.).

Uurimuses käsitletakse Võsu ajaloolist arengut ning sealset majandus- ja seltsielu nimetatud ajavahemikul. Põhiosa tööst moodustab 300 kirjest koosnev annoteeritud kirjandusnimestik ning bibliografeeritud analüüs.

29. PLINK, MARGIT

Rootsi asustuse etnograafias Eestis kuni 1940. aastani / Juhendaja dots. N. Rohusaar. - 65 lk. - Bibl. lk. 63-65 (36 nim.).

Antakse ülevaade eestirootslaste etnograafia kohta ilmunust ja vaadeldakse lähemalt eestirootslaste etnograafia olulisemaid valdkondi.

30. PÖDER, ESTER

"Noor-Eesti" põlvkonna lugemusest 19. saj. lõpul ja 20. saj. alguses / Juhendaja prof. M. Lott. - 74 lk. - Bibl. lk. 72-74 (41 nim.).

Töös iseloomustatakse eestlaste lugemishuvide kujunemist saajandivahetusel "Noor-Eesti" põlvkonna lugejaprisma läbi.

31. REINSON, LILIAN

Raamatututvustus ajalehes "Olevik" aastatel 1882-1900 / Juhendaja prof. M. Lott. - 80 lk. - Bibl. lk. 61-62 (38 nim.).

Töös uuritakse lähemalt A.Grenzsteini toimetatud ajalehe "Olevik" osa trükiteodangu vahendamisel. Analüüsitakse raamatututvustuse vorme ja tutvustatud raamatuid sisu järgi ning esitatakse andmeid ajalehes reklaamitud raamatukaupmeeste ja trükikalite kohta.

32. SALUMAA, MONIKA

Aastatel 1951- 1989 Eestis ilmunud kultuuri- ja kunstialased bibliograafianimestikud / Juhendaja v-õp. T. Markus. - 59 lk. - Bibl. lk. 51-53 (55 nim.).

Koostatud on 168 kirjet sisaldav annoteeritud nimestik Eestis iseseisva väljaandena ilmunud kultuuri- ja kunstiteemalistest bibliograafianimestikest.

33. STAMM, MARGIT

Rakvere trükikojad ja trükised, 1868-1940 / Juhendaja prof. M. Lott. - 161 lk. - Bibl. lk. 158-161 (64 nim.).

Töös antakse ülevaade Rakvere linna ajaloolisest arengust, Rakvere kunagiste trükikodade arengust ning trükiteodangust. Rakvere trükikodades trükitud eestikeelsed väljaanded on koondatud kronoloogilisse 586 väljaande kirjet sisaldavasse nimestikku.

34. SUITSMART, AUNE

Välismaade vahendusinformatsioon Eesti suuremates raamatukogudes / Juhendaja prof. E. Rannap. - 81 lk. - Bibl. lk. 77-78 (12 nim.).

Alfabeetiline nimestik esitab Eesti Vabariigi viide suuremasse raamatukokku alates 1989. aastast saabunud välismaise vahendusinformatsiooni.

35. SUURSÖÖDI, SIGNE

Teodor Ussisoo elu ja tegevus / Juhendaja prof. M. Lott. - 84 lk. - Bibl. lk. 72-74 (37 nim.).

Antakse ülevaade T. Ussisoo kui inimese ja mitmekülgse haridustegelase elust ning tegevusest. Lisatud on T. Ussisoo tööde 121 kirjest koosnev bibliograafia.

36. SÖÖT, KATRIN

Pärgament kirjutus- ja köitematerjalina: Restaureerimise probleeme / Juhendaja T. Pukk, prof. M. Lott. - 105 lk. - Bibl. lk. 83-85 (35 nim.).

Töös antakse teoreetiline ülevaade pärgamendi valmistamisest ja kasutamisest – sellega seotud restaureerimisprobleemidest. Saadud teadmisi rakendades on restaureeritud pärgamentkõites noot-käskiri.

37. TAMBEK, KAIDI-ANN

Arnold Kask - Personaalnimestik / Juhendaja v-õp. E. Uverskaja. - 144 lk. - Bibl. lk. 143-144 (19 nim.).

Antakse ülevaade filoloogiadoktor A. Kase elust ja tegevusest ning esitatakse tema 425 kirjet sisaldav personaalnimestik.

38. TEDREMAA, KRISTIINA

Eesti NSV teenelised arstid, 1945-1989 / Juhendaja v-õp. E. Uverskaja. - 284 lk. - Bibl. lk. 276 (8 nim.).

Lisaks aastatel 1945-1989 aunimetuse "Eesti NSV teeneline arst" saanud isikute eluloolistele andmetele on uurimuses bibliografeeritud ka kirjandus aunimetuse saanute kohta ning nende publikatsioonid.

39. TEESALU, MARGIT

Eesti ajakirjanduse ajalugu 1930-1937 ajalehe "Päevaleht" põhjal: Bibliograafia / Juhendaja v-õp. Ü. Papp. - 122 lk. - Bibl. lk. 109-110 (16 nim.).

Töös antakse ülevaade eesti ajakirjanduse

arengust ja "Päevalehe" kohast selles. Olulise osa uurimusest moodustab eesti ajakirjanduse ajaloo osaline bibliograafia aastatest 1930-1937 ajalehe "Päevaleht" aastakäikude põhjal, milles on 501 kirjet.

40. TIITSMAA, AIVE

**Kirjandusõpetus eesti koolis : Program-
mide võrdlus ja lisakirjanduse nimestik /**
Juhendaja v-õp. E. Uverskaja. - 112 lk. - Bibl.
lk. 104 (4 nim.).

Esitatakse ülevaade üldhariduskooli kir-
jandusprogrammidest. Analüüsitud on 1930.,
1946., 1986. ja 1991. aasta keskkooli kir-
janduse õppekavasid ning püütud selgitada,
kas kehtiv kirjandusprogramm sellele täien-
duseks oleva eesti- ja väliskirjanduse osakaal-
lult lähedase Eesti Vabariigi aegse prog-
rammiga (ilm. 1930. a.). Töö on vajalik
abimaterjal raamatukoguhoidjatele, eriti aga
kirjandusõpetajatele.

41. TOIT, HEILA

Märksõnaliigituse probleeme / Juhendaja
dots. M. Aasmets. - 143 lk. - Bibl. lk. 139-141
(22 nim.).

Töös analüüsitakse märksõnastamise prog-
leeme. On antud ülevaade märksõnakata-
loogide hetkeolukorrast Tallinna raamatu-
kogudes ja koostatud märksõnastamisalane
teemanimestik.

42. VAINJÄRV, ENE

**Eesti Vabariigis ilmunud venekeelne
kirjandus 1918-1940 /** Juhendaja prof. M.
Lott. - 204 lk. - Bibl. lk. 183-184 (30 nim.).

Koostatud on arvandmete tabelid Eestis
aastatel 1918-1940 ilmunud venekeelse kirjan-
duse kohta ja kronoloogiline 928 kirjet
sisaldav nimestik.

43. VILLENTHAL, EVE

**Aastatel 1951-1989 Eestis ilmunud tervis-
hoiu- ja meditsiinilased bibliograafia-
nimestikud /** Juhendaja v-õp. T. Markus. - 68
lk. - Bibl. lk. 66 (2 nim.).

Eestis eraldi väljaandena ilmunud tervis-
hoiu- ja meditsiinilased bibliograafiad on
koondatud 213 nimetusest koosnevasse anno-
teeritud teise astme nimestikku.

44. VIRKUS, ANU

**Eestikeelne kirjandus Rootsi suuremates
teadusraamatukogudes aastatel 1945, 1950,
1970, 1990 /** Juhendaja dots. N. Rohusaar. - 96
lk. - Bibl. lk. 96 (10 nim.).

Antakse ülevaade Eesti-Rootsi ajaloolistest
ja tänapäeva kultuuri suhetest ning iseloomus-
tatakse lühidalt Rootsi suuremaid teadus-
raamatukogusid. Lähemalt on uuritud eesti-
keelse kirjanduse esindatust nimetatud raama-
tukogudes, mille tulemusena on valminud
kaheosaline 290 kirjest koosnev nimestik.

Raamatukoguhoidjate täiendõppe

Eesti Rahvusraamatukogu seminarid

Telefon: 45 91 29, Krista Talvi

KUIDAS KIRJUTADA ARTIKLIT

- keeleõpetus
 - terminoloogia
 - raamatukoguterminoloogia
 - õpetus artikli kirjutamiseks
 - praktiline töö koos analüüsiga
27. jaanuaril
3.-4. veebruaril
9.-10. veebruaril

KÄITUMISE JA SUHTLEMISE ETIKETT

- 4.-8. aprillil
3.-7. oktoobril

INFONÕUDLUS JA TURG (osavõtu- maksuga)

- mitteäriiliste asutuste turuuringud
 - raamatukogudes tehtav infonõudlus
ja turuuring
4. mail
11. mail

BIBLIOGRAAFILISE ANDMEBAASI PRO-CITE 2.1. KASUTAMINE

(osavõtumaksuga)
20.-22. aprillil

RAAMATUTE PARANDAMINE JA TRÜKISTE KÕITMINE (osavõtumak- suga)

- 11.-12. aprillil
5.-6. septembril

MILLISEID VÕIMALUSI PAKUB KAASAEG TEATMETÖÖKS?

Keskraamatukogude bibliograafidele
(Eesti Rahvusraamatukogus ja teistes
teadusraamatukogudes)

11.-12. oktoobril

ORGANISATSIOONIDEVAHELISED SUHTED

- koostöö
 - reklaam
 - maine kujundamine
 - suhtlemine
- 21.-24. märtsil
26.-29. septembril

TÄISKASVANUTE KOOLITUSEST
Keskkogude metoodikutele
30.-31. märtsil

ÜLEVAADE AUTOMATISEERI- MISEST

Rahva- ja väiksematele tehnika-
raamatukogudele

- mida raamatukogud võiksid tahta?
- millest alustada?
- millist tehnikat muretseda?

19. aprillil

Eesti Lasteraamatukogu seminarid
Telefon: 68 24 63, Reet Roosi

KAASAEGNE LASTEKIRJANDUS I
9.-11. märtsil

KAASAEGNE LASTEKIRJANDUS II
26.-28. oktoobril

Eesti Lasteraamatukogu seminarid
kooliraamatukoguhoidjatele
Telefon: 68 24 63, Maie Karindi

ARVUTI KASUTAMISEST KOOLI-
RAAMATUKOGUDE TÖÖS
10.-12. jaanuaril

RAAMAT JA LUGEMINE EESTIS
(vene keeles)
1.-3. märtsil

UUT RAAMATUKOGUTEHNO-
LOOGIAS
24.-26. oktoobril

UUT LASTEKIRJANDUSES MEIL
JA MUJAL
5.-7. detsembril

võimalustest 1994. aastal

Kultuuritöötajate Täienduskooli kursused

Telefon: 43 29 66, 43 31 13
Juta Jõgi

ÕPIRINGID VABAHAARIDUSES
14.–18. veebruaril

EEPOS
14.–17. märtsil

ÕPIRINGID VABAHAARIDUSES
25.–29. aprillil

TÄNAPÄEVA EESTI KIRJANDUS
19.–23. septembril

ÕPIRINGID VABAHAARIDUSES
10.–14. oktoobril
31. oktoobrist 4. novembrini

**Tallinna Pedagoogikaülikooli info-
teaduste osakonna teadusseminarid
1994. aasta kevadsemestril** (osalemine
kutsetega)

TEADLANE INFOKESKKONNAS
2. märtsil TPÜ Raamatukogus
Kontaktisik: prof E. Rannap
Tel 44 89 48
42 23 04

RAAMATUKOGUDE AVALIKUS-
TAMISTEGEVUS JA MARKETING
25.–30. aprillil Eesti Rahvusraamatu-
kogus
Kaaskorraldaja: Taani Kuninglik
Raamatukogukool
Kontaktisik: dots A. Lepik
Tel 44 89 48

RAAMATUKOGUNDUSE JA BIB-
LIOGRAAFIA ARENGUSUUNDI
EESTI VABARIIGIS raamatukogunduse
õppetooli prof M. Aasmetsa teadus-
seminar
TPÜ õppehoones Lai 13, tel 44 89 48
20. jaanuaril: Väljapaistvad raamatu-
kogutegelased ja bibliograafid: A. Sibul,
F. Puksoo, R. Antik, O. Urgart
17. veebruaril: Tartu Ülikooli Raamatu-
kogu Eesti keskne teadusraamatukogu
24. märtsil: Lugemise ja lugeja
uurimine

21. aprillil: Teadusalane raamat Eesti
Vabariigis

INFOVAJADUSE MÄÄRAMISEST
EMPIIRILISTES UURINGUTES
infoteaduse õppetooli prof E. Rannapi
teadusseminar

TPÜ õppehoones Lai 13, tel 42 23 04
26. jaanuaril: Bibliomeetriliste meeto-
dite kasutamine andmebaaside uurimisel
16. veebruaril: Infokeskkond, selle
uurimismeetodid

23. märtsil: Bibliomeetriliste meetodite
kasutamine teadlaste infoaktiivsuse
uurimisel

20. aprillil: Hüpertekstid andme-
baasides

18. mail: Infomeetriliste meetodite
kasutamine teabelevi uurimisel

RAAMAT JA LUGEMINE EESTIS
ERINEVATEL AJALOOPERIOODIDEL
raamatuteaduse õppetooli prof M. Loti
teadusseminar

TPÜ õppehoones Lai 13, tel 44 89 48
3. veebruaril: Lugemine kriisiagadel
3. märtsil: Eesti intelligenti lugemusest
19. saj. lõpul ja 20. saj. alguses

7. aprillil: Kirjaoskuse ja lugemise
probleeme Eestis 17. saj.

5. mail: Autoriõiguste kaitse Eestis ja
selle mõju trükiteodangu kujunemisele

EESTI RAAMATUKOGU- HOIDJATE ÜHINGU

aastakoosolek peeti 26. oktoobril
1993. Koosolekust võttis osa 186 ERÜ
liiget. Kuulati esinase Ivi Tingre aruannet
juhatuse tööst aastatel 1992–1993,
kinnitati 1992. aasta revisjonikomisjon-
ning bilansiaruanne ja tegevuskavad 1994.
aastaks.

Seekordsel koosolekul osales varase-
maga võrreldes rohkem teadusraamatu-
kogude töötajatest liikmeid. Ka sõna-
võttudes käsitleti peamiselt teadus-
raamatukogude koostöö probleeme,
teaduslike keskraamatukogude vajalik-
kust. Taas tõstatati raamatukoguhoidja
käsiraamatu ja ERÜ kollektiivliikme
staatuse loomise vajadust.

Ühingu uue esinajana alustab 1.
jaanuaril 1994. aastal tööd **Anne Valmas**
Eesti Teaduste Akadeemia Raamatu-
kogust.

1994.–1995. aastaks valiti juhatuse
liikmeteks:

Rutt Enok Harjumaa Keskraamatu-
kogust

Marika Karo Tartu Ülikooli
Raamatukogust

Ivi Tingre pensionär

Aira Lepik Tallinna Pedagoogika-
ülikoolist

Aita Kraut Eesti Teaduste Akadee-
mia Raamatukogust

(Praeguste juhatuse liikmete Jüri Järssi
Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust,
Ädu Neemre Tartu Linna Keskraamatu-
kogust ja Kalju Tammaru Eesti Rahvus-
raamatukogust volitused kestavad 1994.
aasta lõpuni.)

ERÜ endised ja praegused esinaised Anne Valmas, Ivi Tingre ja Evi Rannap

Järgmisel kahel aastal töötab revisjoni-komisjon koosseisus:

Reet Kukk Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust

Elga Kommel pensionär
Mare Horma Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogust

Koosolekul osalejad olid tänulikud Tõnis Mägile ja Eesti Rahvusraamatukogu naiskoorile hingekosutava kontserdi eest.

Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi loteriist ja heategevuslikust müügist saadud tulust õnnestus korraldajatel pakkuda aastakoosoleku lõpul osalejatele klaas veinigi.

ERÜ büroo

ELEKTRONILINE KAUG- ÕPE LASERKETTAL – ANDME- BAAS TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Kaugõppest rääkimist ei peeta Eestis enam eriti soliidseks. Paraku on maailmas palju selliseid asju, mille nimetus meie teadmistega kokku langeb, sisu aga mitte. Üks niisugune nähtus on kindlasti kaugõpe.

Anne Villemsi (Tartu Ülikooli Arvuti-instituut) vahendusel täienes Tartu Ülikooli Raamatukogu CD-andmebaaside kollektsoon veel ühe ainevaldkonna võrra. Nazira Ismail Suurbritannia Avatud Ülikoolist saatis meile CD ketta, millele on salvestatud info kõigi maailma elektronkaugõppe keskuste kohta. Välja on pakutud terve rida erialasid (põllumajandus, arhitektuur, rakendusteadused, meditsiin, kodumajandus jt). Mistahes valitud eriala lubab omakorda valida terve hulga kitsama spetsialiseerumise võimaluste vahel.

Kaugõppe teel ei omandata ainult kõrgharidust. Elektronside vahendusel võib teadmisi saada ükskõik mis vanuses isik, lasteaiast pensionieani välja. Näiteks Austraalias soovatakse loobuda tavakoolist ja valida elektrooniline kaugõpe kõigil "isoleeritud õpilastel" (need, kes elavad vähemalt viie miili kaugusel koolist või kolme miili kaugusel bussipeatusest), samuti liikumispuuetega lastel. Kaugõpet soovatakse ka neile, "kellele ei sobi üldkooli atmosfäär" või kelle vanemate töö eeldab sagedast elukohavahetust.

Tartu Ülikooli Raamatukogule kingitud andmebaasist saab teavet erialade ja õppeasutuste kohta, samuti 4476 dokumendi kohta, mis käsitlevad kaugõppe erinevaid tahke (üliõpilaste psühholoogia, motivatsioon, õppevahendid, kaugõppe

teooria jne). Eriti detailselt tutvustatakse muidugi andmebaasi väljalasknud asutust Inglise Avatud Ülikooli.

HARIDUS AVATUD ÜLIKOOLIST

Avatud Ülikool (Open University) loodi 1969. aastal vastava Kuningliku Hartaga kui iseseisev ning autonoomne õppeasutus, millel on õigus omistada teaduskraade. Ülikool asub ligi 30 hektarilisel maa-alal Buckinghamshire krahvkonnas Milton Keynes ning tal on 13 harukontorit üle kogu riigi. Avatud Ülikoolis on võimalik omandada kõrgharidus (lõpetajad saavad bakalaureuse kraadi) ja magistrikraadi ning oma teadmisi täiendada. Üliõpilased võivad valida 400 programmi hulgast sobiva. Aastas registreeritakse ülikooli 150 000 üliõpilast, ametis on 3000 põhikohaga ning 5000 osalise koormusega õppejõudu. Aastas omandab bakalaureuse kraadi umbes 100 000 üliõpilast.

Üliõpilaseks võetakse vähemalt 18 aastaseid isikuid kõigest Euroopa Ühenduse riikidest. Õppetöö toimub kaugõppe teel, õppurite käsutuses on trükitud õppevahendid komplektid, audio- ja videokassetid, toimuvad raadio- ning teleloengud, elektronkonverentsid, üliõpilastel on juurdepääs erinevatesse andmebaasidesse jne.

Täieliku ülevaate andmebaasist saab iga huviline.

Ülikooli raamatukogu kogemused näitavad, et õpivuheliste kirjadele vastatakse väga operatiivselt (on juhtunud, et nädal peale Eestist kirja postitamist on saabunud juba lisateavet andvad trükised õppeasutusest, kuhu kirjutati).

Ehk soovite oma haridust jätkata ning omandada DA näiteks Oxfordi Ülikoolis? Ülle Must

TÜ Raamatukogu infoosakond

Tel: 8 234 32467

EESTI LUGEMISE ÜHINGU (EstRA) ETTEVÕTMISTEST 1993. AASTAL

#26.-28. märtsil toimusid Soome Lugemise Ühingu (FinRA) ja EstRA ühised kevadised koolituspäevad Tallinna Pedagoogikaülikoolis. Esinejad Soomest (Kaija Lehmuskallio, Riitta-Liisa Korkiamäki ja Mervi Väre von Hedenberg) ja Eestist (Mare Müürsepp, Larissa Jõgi ja Helve Voltein) kõnelesid lugema õpetamise meetodikatest.

#1. aprillil võeti EstRA rahvusliku sektsioonina Rahvusvahelise Lugemise Assotsiatsiooni (International Reading Association IRA) liikmeks.

#29. aprillil 15. maini Eesti Rahvusraamatukogus eksponeeritud Austria laste ja noorsookirjanduse näituse "Mu tiivuline kiikhobu" ("Und Flügel hat mein Schaukelpferd") kaaskorraldaja oli EstRA, kelle vahendusel sai teoks ka Austria Lugemise Ühingu (Österreichische Gesellschaft zur Erforschung und Förderung des Lesens) juhataste liikmete dr. Lucia Binder ja dr. Peter Schnecki visiit Tallinnasse näituse avamisele.

#8. mail võttis EstRA president Aira Lepik osa Saksa Lugemisühingu (Deutsche Gesellschaft für Lesen und Schreiben) erialapäevast Aachenis "Lugema- ja kirjutamaõppimine/õpetamine erinevates keeltes". Märksõnu viies sektsioonis arutlust: võõrkeeleõpetus algkoolis, mitmekeelses koolis, kreatiivne kirjaoskus, õige kirjaõpetuse strateegia. A. Lepik esines ettekandega "Eestimaa laps raamatute maailmas".

#15. mail pidas EstRA Tartu Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus oma aastakoosoleku, kus tehti kokkuvõtteid EstRA esimesest tegevusaastast ja kuulati ettekandeid Tartu Ülikooli õppejõududelt Larissa Vassiltsenkolt "Noor inimene infotulvas" ja Olev Mustalt "Rahvusvahelisest funktsionaalse kirjaoskuse uurimisest".

#17. - 19. juulil osalesid EstRA president Aira Lepik ja EstRA sekretär Larissa Jõgi Ameerika Ühendriikides, Restonis rahvusvahelisel konverentsil "Luu kirjaoskuse võrk" ("Building Literacy Network"), kus olid koos lugemisühingute presidendid ja juhataste liikmed 27st maailma riigist. Umbes 300st osavõtjast esindasid pooled Ameerika Ühendriikide lugemisühinguid. Arutleti IRA võimaluste üle ühendada lugemise õpetamise ja arendamisega tegelevate erinevate elukutsete esindajaid, vaeti IRA liikmete regionaalseid probleeme ning tutvustati IRA projekte lugemise arendamiseks ja soodustamiseks maailma eri piirkondades. EstRA tutvustas lugemisühingute näitusel "Meie edu jagades" oma tegevust eraldi stendil.

#31. juulil ja 1. augustil sai Malmös taas kokku IRA Euroopa Arenduskomitee, mille tööstungist võttis EstRA esindajana osa Aira Lepik.

#2.-4. augustil toimus Malmös 8. Euroopa Lugemiskongress. Osalejatele 26st riigist pakuti kuulamiseks-arutlemiseks 73 ettekannet. Märksõnu kuues

seksioonis ja plenaaristungitel arutletust: lugemine ja õppeprotsess, lugemisuuringud, lugemisõpetus, lugemine peretraditsioonides, lugemiskultuur ja rahvuslik identiteet. EstRA liikmetest võtsid kongressist osa ja tegid ettekande Aira Lepik ("Lugemine eestlaste kultuuri-traditsioonis") ja Voldemar Tomusk ("Vaade õpikusse: mõnda aktuaalset eesti kooliõpikutest ja nende uurimisest").

#20. oktoobrist 5. novembrini oli Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogus võimalik tutvuda IRA projektide ja publikatsioonidega EstRA korraldatud näitusel "Lugemine – teadmised ja avamised", mille avamisel selgitati avalikkusele ka EstRA põhimõtteid ja eesmärke.

EstRAs on praegu 32 liiget, neist 4 Jaan Mikk ja Jaanus Elts Tartu Ülikoolist ning Larissa Jõgi ja Aira Lepik Tallinna Pedagoogikaülikoolist on ka IRA liikmed.

EstRA on avatud kõigile, kes tegelevad oma kutsetöös lugemise õpetamise ja arendamise eri aspektidega. Teavet saab Tallinnas: Tallinna Pedagoogikaülikool

Narva mnt 25

EE 1020 Tallinn

Aira Lepik tel:44 89 48

Larissa Jõgi tel:21 17 86

Tartus: Tartu Ülikool

Ülikooli 18

EE 2400 Tartu

Jaan Mikk tel:34 342

35 443

Tartu Ülikooli Raamatukogu

Struwe 1

EE 2400 Tartu

Urve Tõnnov tel 32 462

25.–29. juunini toimus Laulasmaal järjekordne LiLaEst. Koostööleping Eesti, Läti ja Leedu rahvusraamatukogu vahel sõlmiti juba 1992. aasta detsembris. Seekordse kokkusaamise eesmärk oli täpsemalt kokku leppida koostöö konkreetsete tööloikude osas. Oma raamatukogu töösuundadest andsid ülevaate kõik direktorid. Nad rõhutasid üksmeelselt, et väikese vabariigi rahvusraamatukogu peab olema midagi enam kui lihtsalt raamatukogu ka kultuuri- ja infokeskus. Lätis töötatakse välja riiklikku kultuurikontseptsiooni, milles raamatukogudel on keskne osa, lisas oma ettekandes rõõmustava fakti Läti Rahvusraamatukogu direktor Andris Vilks. Leiti, et raamatukogu ei tohi olla liialt konservatiivne vastavalt igapäevaelu vajadustele tuleb pidevalt muuta töökorraldust ja kaasajastada ka sisulist tööd alates komplek-

teerimisest. Oluline on õppida infot analüüsima ja nüüma.

22.–28. augustini toimus Barcelonas IFLA 59. aastakonverents "Universaal-raamatukogu: raamatukogud ülemaailmse teabelevi keskustena", kus Eestist osales 10 inimest. Ülevaate kuuludust andsid nad ERÜ korraldatud IFLA päeval 5. oktoobril Eesti Rahvusraamatukogus. Konverentsi trükistega on võimalik tutvuda Rahvusraamatukogu raamatukogunduse osakonnas.

7. aprillil 1993 tähistas O. Lutsu nim Tartu Linna Keskraamatukogu oma 80. aastapäeva traditsioonilise ettekandekoosolekuga, kus põhiliselt räägiti lugejateenindusega seonduvast. Laenuosakonna juhataja Vilve Tánava kõneles teemal "Eesti kirjanduse lugemisest ja lugemisvõimalustest", väliseesti kirjanduse sektori pearaamatukoguhoidja Elle Tarik "Väliseesti trükisõna ja selle lugeja TLKR", lasteosakonna juhataja Ädu Neemre "Lasteosakonna lugeja aastal 1992", laenuosakonna pearaamatukoguhoidja Helgi Ratnik "O. Luts "Kevadest" "Sügiseni" ja Annelinna harukogu vanemraamatukoguhoidja Asta Liivak teemal "Raamatukogu kui apteek". Külalisesinejana astus üles Pirjo Hakuni, kes tutvustas Tampere raamatukogu arengut ja tänapäeva. Külla oli tulnud kolleeged Tallinnast Tartust, ja naabermaakonnadest.

2. septembril 1993 said lugejad esmakordselt külastada O. Lutsu nim Tartu Linna Keskraamatukogu Annelinna harukogu selle uutes ruumides. 1978. aastast tänaseni kolmetoalises korteris tegutsenud raamatukogu sai viieks aastaks rendile poole endisest 38. lastepäevakodust, seega senisest kümme korda suurema pörandapinna. Ruumi poolest on nüüd võimalik raamatukogu välja arendada elurajooni kultuurikeskuseks, mis oleks mõeldud eeskätt lastele.

Kroonikaväärilisi sündmusi Tartu Ülikooli Raamatukogu restaureerimisosakonnas suvel ja sügisel 1993. aastal

TÜ Raamatukogu restauraator, bioloog Kurmo KONSA kaitses 15.06.93 TÜ bioloogia-geograafiateaduskonna mikrobioloogia eriala magistratööde kaitsmise komisjoni ees magistratöö "MIKROSEEN-PABER-FUNGITSIID" (69 lk).

K. Konsale omistati mikrobioloogia-magistri kraad.

Juhendaja: TÜ evolutsioonilise bioloogia õppetooli lektor Urmas KOKAS-SAAR.

21.–22.06. viibisid sektorijuhataja Kersti JALAS ja osakonnajuhataja Viuu KLEMENT Peterburgis rahvusvahelisel konverentsil "The Preservation of the Cultural Heritage: an International Imperative" ("Kultuurivarade säilitamine: rahvusvaheline kohustus").

Korraldajad: Vene TA Raamatukogu, Vene Rahvusraamatukogu, USA Getty Konserveerimisinsituut

23.–25. 06. peeti TÜ Raamatukogus rahvusvaheline seminar "Kultuurivarade säilitamine ja restaureerimine: probleemid ja perspektiivid".

TÜ Raamatukogu keemik-restauraator Jaan LEHTARU viibis 29.07.-24.09. rahvusvahelistel paberikonservaatorite täienduskursustel Austrias (Horn/Viin).

Korraldaja: The International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property (ICCROM – Rahvusvaheline Kultuurivarade Säilitamise ja Restaureerimise Õppekeskus: Roomas).

Eesti TA Raamatukogu 1993. aasta sündmusi:

04.–06. toimus TARis pressikonverents seoses Krusensternide suguvõsa kokkutulekuga Eestis;

07.06.–11.06. toimus Leedus Balti riikide TA raamatukogude teaduskonverents "Bibliopolis 15", kus osalesid ka TARI töötajad;

01.06.–15.06. oli TARI direktor Maive Triipan õppereisil Saksamaa raamatukogudesse;

07.06.–10.06. osales baltika osakonna sektorijuhataja Asko Tamme ABDOSi (Ida-, Kesk- ja Kagu-Euroopa uuringute dokumentatsiooniüksuste ja raamatukogude töögrupi) konverentsil Haagis, kus tegi ka ettekande;

26.08. ilmus Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia sarjas "Eestikeelne raamat 1901–1917";

23.09. toimus Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia esimeste köidete ilmumise pidulik tähistamine ja pressikonverents;

Novembris-detsembris 1994. aastal ilmub Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia I osa järjekordse väljaande "Eestikeelne raamat 1851–1900" I-II köide.

UDO IVASK

In memoriam

Udo Ivask on sündinud 1878. a. Viljandi lähedal. Keskhariiduse sai ta Tartus, mille järele Moskvas arkeoloogia instituudi lõpetas. 1902. a. peale huvitas teda genealoogia ja eriti bibliograafia. Ta avaldas neilt aladelt umbes 50 kirjutust, millest osa ilmus Vene, osa ka Saksa ja Prantsuse ajakirjades. Teoseks aga, mis tema nime jäädavalt bibliograafia ajaloosse asetab, oli 3-andeline Описание русских книжных знаков, mis Vene exlibriste alal kõige põhjalikum uurimus. Tal oli kõige täielikum exlibriste kogu.

U. Ivask oli bibliograafide ja bibliofiilide keskel lugupidatud, mille tõenduseks, et ta oli Baaseli exlibriste uurijate seltsi abiesimees, Moskva exlibriste harrastajate seltsi abiesimees, bibliofiilide seltsi abiesimees ja tema häälekandja toimetaja.

Kodumaale jõudis ta 1920. a. lõpul ja valiti Tartu ülikooli raamatukogusse raamatukoguhoidjaks. Sellel kohal sai ta kahjuks ainult poolteist aastat olla, sest 1922. a. maikuu viis teisikis ta hauda.

Kuid sellegi lühikese aja jooksul on ta ülikooli ülesehitamisele kaasa aidanud. 1920. ja 1921. a. olid ülikooli raamatukogule kõige raskemad ajad. 1916.–1917. a. Venemaale evakueeritud raamatukogu toodi 1920. a. septembris täielikult Tartu tagasi. Oli tarvis 500 tuhat raamatut nii ruttu kui võimalik korda seada, sest raamatukogu etendab ülikooli õpetöös peaaegu kõige tähtsat osa.

Pean tunnistama, et kohasemat abi, kui seda oli Udo Ivask minule oma suure vilumusega raamatukoguasjanduses, on raske ette kujutada ja et ülikooli raamatukogu nii lühikese ajaga õppejõududele ja üliõpilastele kättesaadavaks tegemine on väga tähtsal mõõdul ka U. Ivaski teene.

Juba Moskvas hakkas ta kõikide 1821.–1917. aastani ilmunud Eesti ajalehtede ja ajakirjade nimestikku kokku seadma. Kodumaal jätkas ta seda tööd, kuid siin katkestas surm meie bibliograafia alal nii tähtsa töö väljaandmise.

Ta oli ainuke, kes bibliograafia alal teaduslikult töötanud.

Tasane, vaikne, alati vastutulelik, võitis Udo Ivask lugupidamise mitte üksi ametivendade keskel. Kõik, kes raamatukogundusest huvitatud on, peavad tõsiselt kahjatsust tundma, et ta omal kodumaal, kus nii vähe erihariduse omandanud raamatukoguhoidjaid, nii lühikest aega tegutseda sai.

Fr. Puksov

Udo Ivaski sünnist möödub tänava 115 aastat. 1923. aastal ilmunud ajakirja "Raamatukogu" esimeses numbris avaldati Fr. Puksovi (Puksoo) kirjutis tema mälestuseks, mida me muutmata kujul teile taas lugeda pakume.

MÄLESTAME

ELSA-KRISTINE KUDU

21. 01. 1915 – 05. 07. 1993

Eesti raamatukoguhoidjate perest lahkus jäädavalt Elsa-Kristine Kudu, Tartu Ülikooli Raamatukogu kauaaegne vanembibliograaf.

Elsa Kudu sündis Moskvas, lapsepõlv ja kooliaastad möödusid Tallinnas ja Nõmmel. 1933. aastal astus ta Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda prantsuse filoloogiat õppima, mille lõpetas 1949, omandades lisaerialana ka bibliograafia kutse. Õppimisaeg venis pikale perekondlikel ja majanduslikel põhjustel. E. Kudu meenutusist: "Pärast sõja lõppu elasin Nõmmel, ootasin oma kolmandat last. Minu isa oli surnud sakslaste vangina Patarei vanglas. Raha, mis mu laste isa oli mulle jätnud, hakkas lõppema, minu vend (spordipedagoog Fred Kudu) polnud veel sõjateelt naasnud. Nii, et hakkasin juba muret tundma, kuidas oma peret elatada. Õnnelik juhus viis mind Tallinn-Nõmme rongis kokku Leida Püssiga, keda tundsin Eesti Naisüliõpilaste Seltsist." Nõnda, täiesti juhuslikult siis, õnnestus Elsa Kudul leida tööd Riigiraamatukogus (1944–1946). Enne seda oli ta olnud masinakirjutaja Tallinna ettevõtteis.

Tartu aeg algas ülikooli bibliograafia kateedri laborandina (1947–1948). Tartu Ülikooli Raamatukogust sai talle teine kodu aastateks 1949–70. 55. sünnipäeva järel, kevadel, läks Elsa Kudu pensionile, kuid päevad raamatukoguga ja lugejateta ei rahuldanud teda. Ta asus taas tööle, võttis osa uude raamatukoguhoonesse kolimisest. 28. september 1990. a oli talle viimane tööpäev.

Ülikooli raamatukogus töötatud aastad olid Elsa Kudu jaoks väga mitme-palgelised, olenevalt ajast ja ülesannetest, mida täita tuli. Ta töötas komplekteerimis- ning käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas, lugemissaalis, kõige kauem bibliograafiaosakonnas. Ta oli sündinud bibliograaf, teatmebibliograafiatöö spetsialist ja entusiast. Oma tegevuses juhendus ta lugeja vajadustest ja huvidest, saades eeskjuu oma kauaaegselt kolleegilt Helene Johanilt, kes E. Kudu meenutamist mööda "hääldas sõna "lugeja" alati nii, nagu oleks see kirjutatud suure algustähga."

1954. a alustati Tartu Ülikoolis taas

raamatukoguhoidjate-bibliograafide õpetamist. Suure huviga asus õppejõu ülesandeid täitma ka Elsa Kudu. Ta luges bibliograafia ajalugu, erialabibliograafia kursusi, viis läbi praktikume, korraldas õppekursioone Tallinna ja Leningradi, juhendas kursuse- ja diplomitöid. Tal jätkus ideid väga paljudeks ettevõtmisteks ja mitmete teemade uurimiseks. Side üliõpilastega oli tihe ja vahetu, suhted sõbralikud ja heasoovlikud. Ühisüritusel lõi Elsa Kudu humoorika ja hubase õhkkonna.

Elsa Kudu valdas mitut võõrkeelt. Tema uurimistööst ja mõtetest sündinud teaduslikke ja populaarteaduslikke artikleid on avaldatud u 200 nimetust erinevais Eesti ja ka teiste maade väljaandes. Ta on kirjutanud ülikooli raamatukogus leiduvast teaduskirjandusest, Tartu Ülikooli ajaloost, üsna paljude nimekate õpetlaste elust ja tegevusest, eri maade ja rahvaste kultuurisuhetest. Tõelise Tartu linna kodanikuna tundis ta huvi linna ajaloo vastu, reageeris olevikuprobleemidele ning tulevikukavadele. Elsa Kudu esinemised arvukatel teaduskonverentsidel, erialaseminaridel ja eriti Tartu ajalehe veergudel olid energilised ja probleeme teadvustavad.

Elsa Kudu oli taasasutatud Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu auliige.

Elsa Kudu hindas kõrgelt haridust ja raamatuid. Väga kallid olid talle ta kolm tütart, nende lapsed ja lapselapselapsed. Elsa Kudu mäletavad paljud lugejad Eestis ja kaugemalgi, tema kolleegid ja endised õilased Eesti eri paikades.

Maare Kümnik
Tartu Ülikooli Raamatukogu

Старший научный сотрудник Таллиннского Педагогического Университета Индрек Тарт в своей обзорной статье "Книги стихов зарубежной Эстонии и поэты в 1945-1992 гг." подчеркивает значительную роль поэт-мигрантов как хранителей Эстонского языка и Эстонского духа. В то же время они выполняли роль исторической памяти первой Эстонской Республики. Но тогдашние сочинители на сегодня устарели (средний возраст достигает 50 лет) или закончили свою работу. Таким образом существенного продолжения не будет, так как поколение более молодых предпочитает сочинить на языке страны теперешней родины. Основой данных, также изображаемых диаграмм для автора статьи в основном была библиография Б.Кангро. Автор также называет поэтов Эстонского происхождения, пишущие на иностранных языках и ссылается на переводы зарубежных Эстонских писателей на иностранные языки. Многочисленные цифровые данные показывают выразительно положение Эстонской поэзии в названные годы. В зарубежной Эстонии издалось по меньшей мере 299 книг стихов, из них 7 антологий.

Отделу национальной библиографии Национальной библиотеки Эстонии 2 декабря 1993 г. исполнится 25 лет. Отделу, созданному в первую очередь для библиографирования статей из периодики первой Эстонской Республики, со временем добавились новые трудовые задачи. В первую очередь возникла нужда библиографировать стонику и зарубежную Эстонскую литературу. Начиная с присоединения Книжной палаты к Национальной библиотеке Эстонии в августе 1991 г. потребовалось также составлять "Летописи статей и рецензий".

В выполнении двух первых задач принимают участие и другие библиотеки. Составление и посредничество в составлении полной национальной библиографии Эстонии как общей работы научных библиотек Эстонии - в том забота и радость нашего отдела.

Отдел внешних отношений Национальной библиотеки Эстонии создан в 1987 году. В компетенцию отдела входит переписка на иностранных языках, организация заграничных командировок, прием заграничных гостей. Открытие нового здания Национальной библиотеки естественно увеличило и расширило работу отдела. В краткой статье даётся и обзор наиболее значительных мероприятий 1993 года.

О терминологической деятельности в Национальной библиотеке Эстонии
(Иви Пийбелехт)

Статья содержит обзор работы по библиотечной терминологии в Национальной библиотеке Эстонии, объясняет принципы составления словаря терминов, обсуждает некоторые наиболее актуальные проблемы той области.

Основой статьи является доклад на международной конференции по терминологии, состоявшейся 26.-29. апреля в Риге в Национальной библиотеке Латвии.

Эстонская культура в европейском круговороте событий (Айли Аарелайд)

В то время, когда в Эстонии боролись с более жесткими или мягкими вариантами тоталитаризма, западная культура прошла ступень развития пост-модернизма. На сегодня и тот и другой потеряли свою актуальность. Кульминация нашей освободительной борьбы совпала с так называемой татчеристской ограниченностью на Западе. Наконец, как разрастающаяся социалистическая политика культуры так и разваливающаяся культура потребления скоро заменятся до сих пор неизвестной нам глобальной культурой. Что отличало социалистическую Эстонию от постмодернистской Европы и в каком отношении Эстония всё-таки следовала за более широкими течениями культуры? Политика культуры западных обществ всеобщего благоденствия была явно связана с идентитетом национального государства, лейтмотивом Эстонской культуры сопротивления также было сохранение национального идентитета. Если на Западе национальная государственность была естественной предпосылкой для построения всей сферы культуры, то у нас, наоборот, институции культуры компенсировали потерянную государственность. Целью огромной культурной активности населения было сохранение идентитета вопреки всем приёмам советизации. Направлением развития постмодернизма стало преодоление национальной конкретности, формирование глобальных потребительских идеалов посредством коммерческой культуры. Но полутотализированной Эстонии возникли явления национально-культурной закрытости. Основой идентитета стало стремление быть не русским, космополитизм расценивался не очень высоко. Пост-модернистское потребление культуры было направлено на личность. Эстонское потребление культуры традиционно было коллективистским. Советский период консервировал такое направление.

ZUSAMMENFASSUNGEN

Estnische Kultur in den europäischen Veränderungen (Aili Aareleid)

In der Zeit, als es in Estland gegen stärkere und schwächere Varianten des Totalitarismus gekämpft wurde, hat die Kultur im Westen einen postmodernistischen Entwicklungsweg durchgemacht. Heute haben beide ihre Aktualität verloren.

Der Höhepunkt unseres Freiheitskampfes war in der Zeit, als im Westen die sog. thatcheristische Begrenztheit herrschte. Als Zusammenfassung könnte man sagen, daß sowohl die wuchernde sozialistische Kulturpolitik als auch die verschwenderische Massenkultur durch die für uns noch unbekanntere Globalkultur ersetzt werden.

Worin stand der Unterschied zwischen dem sozialistischen Estland und dem postmodernistischen Europa, warum wurde mit einer breiteren Kultur mitgegangen. Die Kulturpolitik der Wohlstandsgesellschaft im Westen war verbunden mit der nationalstaatlichen Identität. Auch das Leitmotiv der Kultur in Estland war die nationale Identität aufzubewahren.

Im Westen war die nationale Staatlichkeit eine selbstverständliche Voraussetzung für den Aufbau der Kultur, hier war es gerade umgekehrt, kulturelle Einrichtungen sollten die verlorene Eigenstaatlichkeit kompensieren.

Das Ziel der kulturellen Aktivität unter der Bevölkerung war die nationale Identität aufzubewahren und das dem Sowjetisieren zum Trotz. Der Entwicklungsweg des Postmodernismus war die Überwindung der nationalen Konkretheit, die Bildung der globalen Gebrauchsidealen durch die Kommerzkultur. In Estland entstanden dagegen Erscheinungen der national-kulturellen Verslossenheit. Als Grundlage der Identität war nicht Russe zu sein, kosmopolitische Werte wurden nicht hoch geschätzt. In der postmodernistischen Kultur stand der Mensch im Mittelpunkt. In Estland wurde die Kultur nach Prinzipien des Kollektivismus gebraucht, die sowjetische Periode hat diese Richtung konserviert.

Der wissenschaftliche Mitarbeiter der Pädagogischen Universität Tallinn Indrek Tart betont in seinem artikel „Das auslandsestnische dichterische Werk und Dichter 1945-1992“ eine bemerkenswerte Rolle der ins Ausland gezogenen Dichter als Träger der estnischen Sprache und des estnischen Geisteslebens. Ebenso hatten sie die Rolle uns an die erste Estnischen Republik zu erinnern. Die damaligen auslandsestnischen Dichter sind alt geworden (das durchschnittlich Alter ist über 50 Jahre) oder sie haben ihre dichterische Arbeit beendet. Es gibt keinen Nachwuchs, denn die jüngere Generation schreibt in der Sprache des

Aufenthaltslandes. Der Verfasser hat seine Angaben aus der Bibliographie von B. Kangro genommen und sie werden als Diagramm dargestellt. Auch werden von ihm Dichter, die estnische Herkunft haben, aber in Fremdsprachen schreiben, genannt. Der Verfasser weist auf die Übersetzungen der auslandsestnischen Dichter in Fremdsprachen hin. Viele Zifferangaben zeigen die Lage der estnischen Poesie in diesen Jahren. Im Ausland wurden wenigstens 299 estnischen Dichtewerke veröffentlicht, darunter 7 Anthologien.

Über Terminologietätigkeit in der Estnischen Nationalbibliothek (Ivi Piibelet)

Im Artikel wird ein Überblick über die Arbeit mit der Bibliotheksterminologie gegeben, ebenso werden kurz einige Prinzipie der Verfassung eines terminologischen Wörterbuches erklärt und im Artikel werden auch aktuelle Probleme der Terminologie besprochen. Dem Artikel liegt der Vortrag an der international Termonologiekonferenz in Riga (26.–29. April) in der Nationalbibliothek Lettland zugrunde.

Die Abteilung der Auslandsbeziehungen der Estnischen Nationalbibliothek (Foreign Relations Office) wurde 1987 gegründet. In den Kompetenzbereich der Abteilung gehören der fremdsprachliche Briefwechsel, Dienstreisen ins Ausland, Empfang der ausländischen Gäste. Die Eröffnung des neuen Gebäudes der Bibliothek hat ihre Arbeit natürlich erweitert. Im Kurzartikel macht die Abteilung uns genauer mit einigen großen Arbeitsaufwand erfordernden Unternehmen im Jahre 1993 bekannt.

Die Abteilung für Nationalbibliographie der Estnischen Nationalbibliothek wird am 2. Dezember 1993 25 Jahre alt. Der Anlaß für die Gründung der Abteilung war das Bedürfnis Zeitungsartikel aus der Zeit der Estnischen Republik zu bibliographieren. Mit der Zeit sind neue Aufgaben hinzugekommen. Es entstand das Bedürfnis Estonica und das auslandsestnische Schrifttum zu bibliographieren. Nachdem die Buchkammer im August 1991 mit der Estnischen Nationalbibliothek vereinigt worden war, begann auch das Verfassen der „Chronik der Artikel und Rezensionen“. Bei den zwei ersten Aufgaben helfen auch andere Bibliotheken mit. In der Zusammenarbeit der wissenschaftlichen Bibliotheken in Estland wird eine ausführliche und vollständige estnische Nationalbibliographie zusammengestellt – das ist unsere Sorge und Freude.

SUMMARY

Estonian Culture in Changing Europe (Aili Aareleid)

While the struggle with extreme and mild forms of totalitarianism was going on in Estonia, Western culture was undergoing the stage of post-modernism. By now, both problems have lost their actuality. The culmination of our national freedom movement coincided with so-called restriction period in the West. All in all, both luxuriant socialist cultural policy and expanding consumption culture are being replaced by global culture, yet unknown to us.

What distinguished socialist Estonia from post-modernist Europe and to what extent comprehensive cultural tides were joined in? The cultural policy of Western prosperity commonwealth was distinctly associated with the identity of a national state, and the main principle of Estonian resistance culture was the maintenance of national identity. As national statehood was the spontaneous premise of the building up the cultural sphere in the West, our cultural institutions, on the contrary, compensated the lost of independent statehood. The main objective of people's cultural activeness was the maintenance of their identity in spite of the process of sovietization. The overcoming of national concreteness and the shaping of global consumption ideals by the medium of commercial culture became the tendency of development of post-modernism. Not to be a Russian became the base of identity, cosmopolitan values were not estimated highly. Post-modernist consumption of culture has been subject-centred. In Estonia the consumption of culture has traditionally been collectivistic and this trend was preserved during the Soviet period.

Indrek Tart, senior researcher at Tallinn Pedagogical University, stresses in his survey "The Collection of Estonian Poets in Exile from 1945 to 1992" considerable role of the poets in Exile in maintaining the Estonian language and spirit. At the same time they have been acting as reminders of the first Republic of Estonia. But the former poets have become older (average age over fifty) or have finished their activities. The younger generation prefers to write in the language of their resident country. The author of the article has used the data mainly from B. Kangro's bibliography, representing them in a form of diagrams. He refers to the poets of Estonian descent who write in foreign languages and also mentions the translations of Estonian writers in exile into the foreign languages plenty of memercial data show expressively the situation of Estonian refugee poetry. At least 299 collections of verse have been published abroad, 7 of them anthologies.

The Activities on Working out Bibliographic Terminology in the National Library of Estonia (Ivi Piibeht)

The article gives survey about the activities on working out bibliographic terminology in the National Library of Estonia, briefly explains the principles of the compiling of dictionary of terminology. It discusses some actual problems in this field. The groundwork of this article is the paper, performed on the International Congress of Terminology in Riga, in the National Library of Latvia on April 26-29.

The Foreign Relations Office of the National Library of Estonia was founded in 1987. Its tasks are to correspond with foreign countries, organize foreign business trips and to receive foreign guests. The opening of the new building of the National Library increased and extended the Office's activities. In this article the office introduces in detail its more relevant events in 1993.

The Acquisition Departement of the National Library of Estonia will celebrate its 25th anniversary on December 2, 1993. The Department was brought the bibliography into being for the composing the bibliography of the newspaper articles published during the times of the first Republic of Estonia. In the course of time new tasks rose into view. It became necessary to compose the bibliography of Estonia and Estonian written word published abroad. After the joining with the Book Chamber in August 1991, compiling "Articles and Reviews Chronicle" (from 1993 "The Estonian National Bibliography: Articles from Serials") has been the department's duty. The other libraries are collaborating in this work. In cooperation with other scientific libraries the mediation and compiling the Complete Estonian National Bibliography is our concern and pleasure.

ОГЛАВЛЕНИЕ

INHALT

Размышление в связи с юбилеем (Закон стонской Республики о народных библиотеках)	Владимир Бэжман	4	Gedanken über das Jubelfest	Vladimir Beekman	4
Комментарии к закону массовых библиотек	Тийу Вальм	7	VOLKSBUCHEREI		
Манифест ЮНЕСКО о массовых библиотеках		9	Das Gesetz der Volksbücherei der Estnischen Republik		5
Массовая библиотека, найди свой путь!	К. Паюпуу	10	Kommentare zum Gesetz der Volksbücherei	Tiiu Valm	7
Альтернатива массовым библиотекам - заключение договоров (реферат)		11	der Estnischen Republik UNESCOs Manifest der Volksbüchereien Volksbücherei, finde dienen Weg!	K. Pajupuu	10
Реорганизация массовых библиотек Швеции - попытки к новому руководству (реферат)		12	Eine Alternative für Volksbüchereien - das Abschließen der Verträge (Referat)		11
ОБСЛУЖИВАНИЕ ЧИТАТЕЛЕЙ		12	Umgestaltung der schwedischen Volksbüchereien - Versuche moderner zu leiten (Referat)		12
Библиотечное обслуживание людей с физическими дефектами в Э стонии	Прийт Касепалу	13	BIBLIOTHEKSDIENST		
Звуковые книги в США (реферат)		13	Bibliothekarische Bedienung der Schwerbeschädigten in Estland	Priit Kasepalu	13
Библиотечное обслуживание людей с физическими дефектами в Финляндии	Ильсе Кенапеа	14	Schallbücher in den USA (Referat)		13
Обслуживание читателей в справочном отделе Тамперской городской библиотеки	Сиркка Кескинен	15	Bedienung der Schwerbeschädigten in Finland	Ilse Kenapea	14
НА ВОПРОСЫ ЖУРНАЛА "БИБЛИОТЕКА" ОТВЕЧАЕТ	Мария Педак - Кари	17	Bibliotheksdienst in der Auskunftsstelle der Stadtbibliothek Tampere	Sirkka Keskinen	15
ТЕРМИНОЛОГИЯ			AUF DIE FRAGEN DER ZEITSCHRIFT "BIBLIOTHEK" ANTWORTET	Maria Pedak-Kari	17
О терминологической деятельности в Национальной библиотеке Э стонии	Иви Пийбелехт	19	TERMINOLOGIE		
Конференция по терминологии в Риге	Айле Мёldre	21	Über die Terminologietätigkeit in der Estnischen Nationalbibliothek	Ivi Piibeleht	19
НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА			Terminologiekonferenz in Riga	Aile Möldre	21
Президент Республики на открытии Национальной библиотеки Э стонии 11 сентября 1993 г.		22	NATIONALBIBLIOTHEK		
На пороге галактики Гутенберга	Эне Паавер	23	Präsident der Estnischen Republik in der Eröffnungszereemonie der Estnischen Nationalbibliothek am 11. september 1993		22
Интервью с гостями торжественного открытия Национальной библиотеки Э стонии	Эне Рьет	24	Eröffnung der Estnischen Nationalbibliothek	Ene Paaver	23
Отдел внешних отношений Национальной библиотеки Э стонии	Вийви Веррев	25	Interviews mit den Gästen	Ene Riet	24
Размышления о национальной библиографии	Анне Айнц	27	Abteilung für Auslandsbeziehungen der Estnischen Nationalbibliothek	Viivi Verrev	25
Отдел по библиотечному делу Национальной библиотеки Э стонии	Ану Нуут	28	Gedanken über Nationalbibliographie	Anne Ainz	27
Отдел аудио-видео - что то такое?	Тьнис Рийсалу	30	Abteilung für Bibliothekswesen der Estnischen Nationalbibliothek		28
На пути с международного обмена книг на комплектование иностранной литературы	Леа Луми	31	Abteilung für audiovisuellen Technik, was ist das?	Anu Nuut	28
Об издательской деятельности в Национальной библиотеке Эстонии	Кай Идаранд	33	Von dem Intertausch bis zur Erwerbung der ausländischen Literatur		30
Отдел рекламы Национальной библиотеки Э стонии	Эне Паавер	33	Über die Verlagsarbeit in der Estnischen Nationalbibliothek	Kai Idarand	33
Парламентское обслуживание глазами Эрик А. Джонсона		34	Reklameabteilung in der Estnischen Nationalbibliothek	Ene Paaver	33
Выставки во время празднования открытия в Национальной библиотеке Э стонии	Катрин Кивимаа	35	Parlamentsservice durch die Augen von Eric A. Johnson gesehen		34
КУЛЬТУРА			Ausstellungen während der Eröffnung der Estnischen Nationalbibliothek	Katrin Kivimaa	35
Эстонская культура в европейском круговороте событий	Айли Аарелайд	37	KULTUR		
Читатель в меняющейся Э стонии	Малле Ярве	40	Estnische Kultur in der europäischen Veränderungen	Aili Aarelaid	37
Книги стихов зарубежной Э стонии и по ты в 1945-1992 гт.	Индрек Тарт	43	Der Leser in dem veränderlichen Estland	Malle Järve	40
О редактировании текста Э стонской библии в 19 веке	Тоомас Паул	46	Das auslandsestnische dichterische Werk und Dichter 1945-1992	Indrek Tart	43
Учебная литература в Э стонской Республике в 1918 - 1940 гт.	Прийт Халберг	48	Redigierung der biblischen Texte im 19. Jahrhundert	Toomas Paul	46
Первые выпускники-библиотекари в Колледже культуры Вильянди	Майе Гросс	50	Lehrbücher in der Estnischen Republik 1918-1940	Priit Halberg	48
Дипломные работы выпускников Вильяндиского Колледжа культуры специальности библиотечного дела 1992 и 1993 гт.	Майе Гросс, Мати Муру	51	Erste Bibliothekare aus Kulturcollege Viljandi	Maie Gross	50
Дипломные работы выпускников Таллиннского Педагогического Университета по специальности библиотечного дела и библиографии 1993 г.	Юли-Анн Сиймпоег	52	Diplomarbeiten in Kulturcollege Viljandi 1992 und 1993	Maie Gross, Mati Muru	51
О возможностях дополнительного обучения библиотекарей в 1994 г.		54	Diplomarbeiten in der Pädagogischen Universität Tallinn 1993	Juli-Ann Siimpoeğ	52
ВЕСТИ		55	Über die Weiterbildungsmöglichkeiten der Bibliothekare 1994		54
Удо Иваск	Фр.Пуксов	58	NACHRICHTEN		55
В ПАМЯТЬ О Элса-Кристине Куду		58	Udo Ivask	Fr. Puksov	58
Резюме		59	In memoriam ElsaKristine Kudu		58
Zusammenfassungen		60	Резюме		59
Summary		61	Zusammenfassungen		60
			Summary		61

CONTENTS

Some Meditations in Connection with the Jubilee	Vladimir Beekman	4
PUBLIC LIBRARY		
The Law of the Public Library of Estonia		5
Comments on the Law of the Public Library	Tiiu Valm	7
The UNESCO Public Library Manifesto		9
A Public Library, Find your Way!	K. Pajupuu	10
Contracting out - an Alternative for Public Libraries (review)		11
Swedish Public Libraries Reorganize Experiments with New Forms of Management (review)		12
READERS SERVICE		
Library Service for the Handicapped People in Estonia	Priit Kasepalu	13
Talking books in the USA (review)		13
Library Service for the Handicapped People in Finland	Ilse Kenapea	14
Library Service in the Reference Department of Tampere City Library	Sirkka Keskinen	15
Answers to the Questions of "Raamatukogu"	Maria Pedak-Kari	17
TERMINOLOGY		
The activities on Working out Bibliographic Terminology in the National Library of Estonia	Ivi Piibelegt	19
The Congress of Terminology in Riga	Aile Möldre	21
THE NATIONAL LIBRARY OF ESTONIA		
The President of the Republic of Estonia on the Inauguration of the National Library of Estonia on September 11, 1993		22
On the Threshold of Gutenberg's Galaxy	Ene Paaver	23
Interviews with the Guests on the Opening Party of the National Library of Estonia	Ene Riet	24
The Foreign Relation Office of the National Library of Estonia	Viivi Verrev	25
Still Thinking about National Bibliography	Anne Ainz	27
The Librarian Standards and Professional Development Department of the National Library of Estonia	Anu Nuut	28
The Audio-Visual Equipment Department - What is This?	Tõnis Riisalu	30
On the Way to the Acquisition of Foreign Literature instead of Foreign Exchange	Lea Lumi	31
Publishing Activities in the NLE	Kai Idarand	33
The Public Relations Office in the National Library	Ene Paaver	33
Parliamentary Service from the Standpoint of Eric A. Johnson		34
The Exhibitions in the NLE in the Time of the Inauguration	Katrin Kivimaa	35
CULTURE		
Estonian Culture in Changing Europe	Aili Aarelaid	37
A Reader in Changing Estonia	Malle Järve	40
Refugee Verse and Poets from 1945 to 1993	Indrek Tart	43
The Revising of Estonian Bible Books in the 19th century	Toomas Paul	46
Textbooks in the Republic of Estonia from 1918 to 1940	Priit Halberg	48
The First Librarians from Viljandi College of Culture	Maie Gross	50
Diploma Papers of Librarianship Department	Maie Gross,	
Graduates of Viljandi College of Culture in 1992 and 1993	Mati Muru	51
Diploma Papers of Librarianship and Bibliography Department Graduates of Tallinn Pedagogical University in 1993	Juli-Ann Siimpoeg	52
About the Possibilities of the Continuing Education of a Librarian in the 1994		54
INFORMATION		
Udo Ivask	Fr. Puksov	55
In Memoriam Elsa-Kristine Kudu		58
Резюме		59
Zusammenfassungen		60
Summary		61

kujundus

ladu

küljendus

trükk

keeletarkvara

TrueType fondid

Roosikrantsi 6

EE0100 Tallinn

tel. 44 41 24

44 92 82

RAS "Bit", 1993, 396-390, 1200.

